

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

1

A

(Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje)

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2008.

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Marija Prčić (prijelom)
Darko Ružinski (ilustracije)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929 (=163.42) (497.113) (031)
930.85 (=163.42) (497.113) (031)

Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. 1, A /
[glavni urednik Slaven Bačić]. – 2 izmijenjeno i dopunjeno izd. –
Subotica: Hrvatsko akademsko društvo, 2008 (Subotica :
Printex). – VIII, 63 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. – Tiraž 500. – Str. V-VIII: Predgovor
prvom izdanju / Slaven Bačić.

ISBN 978-86-85103-11-7
ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci - Leksikoni b) Šokci - Leksikoni

COBISS.SR-ID 230513927

ISBN 978-86-85103-11-7

SURADNICI NA PRVOM SVESKU

- Augustinov, Željko, svećenik u mirovini, Subotica
Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bašić Palković, Marta, novinarka, *Subotičke*, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, knjižničarka-bibliografkinja,
Gradska knjižnica, Subotica
Čota, Antonija, dipl. iur., zamjenica Pokrajinskoga tajnika za propise, upravu
i nacionalne manjine, Lemeš
Danić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos Gradskoga muzeja, Subotica
Heka, dr. sc. Ladislav, znanstveni suradnik Instituta za komparativno pravo
Pravnoga fakulteta u Segedinu, Segedin
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, izv. prof. Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u
Zagrebu, Teologija u Rijeci
Kopilović, dr. sc. Andrija, prof. Teološko-katehetskoga instituta Subotičke
biskupije, Subotica
Krmpotić, mr. Lazar, svećenik, Subotica
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, ravnatelj Historijskoga arhiva, Subotica
Mandić, Marin, profesor hrvatske književnosti i jezika te profesor povijesti,
Budimpešta
Mandić, Živko, odgovorni urednik, *Nemzeti Tankönyvkiadó Rt*, Budimpešta
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Skenderović, Nela, glazbena pedagoginja, Subotica
Stantić, Alojzije, ekonomist u mirovini, Subotica
Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ Ivana Milutinovića, Subotica
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke,
Subotica
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, dr. sc. Petar, znanstveni novak, Filozofski fakultet, Zagreb
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Subotica

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU

Pripadnici hrvatske etničke zajednice koji već nekoliko stoljeća žive u dijelu međuriječja Dunava i Tise na domicilnom se području različito imenuju. U prošlosti su najčešće nazivani Dalmatincima, znatno rjeđe Ilirima i katoličkim Ilirima, a posve sporadično katoličkim Racima ili Racima. U novije se doba također rabe različita imena: Bunjevci, Šokci, Mađari slavenske rase, Mađari slavenskog podrijetla, Srbi-Bunjevci, Srbi katoličke vjere, bunjevački Hrvati, šokački Hrvati, Hrvati-Bunjevci, Hrvati-Šokci, skupno bunjevačko-šokački Hrvati, bački Hrvati, podunavski Hrvati ili jednostavno Hrvati.

Ostavljajući po strani tu raznolikost nazivâ, najveći broj Hrvata koji naseljavaju dio prostora od Sentandrije do Novog Sada objektivno je dio dviju hrvatskih subetničkih skupina – Bunjevaca i Šokaca. Objema je skupinama zajedničko što su nakon doseljavanja u ugarsko Podunavlje bile izolirane od glavnine kulturnih i političkih procesa u Hrvatskoj, a povijest im nije osobita samo u odnosu na Hrvate s druge strane Dunava, koji su živjeli ili žive u granicama Hrvatske (južna Baranja, Slavonija, Srijem), nego donekle i u odnosu na Hrvate iz nekadašnjih susjednih ugarskih županija (Baranja, Banat).

Tijekom stoljeća bunjevačko-šokački puk na sjeveroistočnom rubu hrvatskoga etničkog prostora, usprkos katkad burnim vremenima i često nesklonom okružju, znatno je pridonio duhovnosti, kulturi, znanosti, umjetnosti, politici, vojništvu i gospodarstvu u matičnoj i domicilnim zemljama te uspio, makar u jezgri, očuvati svijest o svojoj prapostojbini, podrijetlu i identitetu. No zbog nepostojanja škola na materinskom jeziku, prosvjetnih, kulturnih i znanstvenih institucija, razgranatije i gušće mreže sredstava masovnog priopćavanja, osobito elektroničkih medija, sustavnije nakladničke djelatnosti te zbog spleta drugih povijesnih okolnosti i uvjeta, procesi asimiliranja od susjednih većinskih naroda bili su i do danas su ostali izraženi, a formiranje hrvatske nacionalne svijesti nije do kraja završeno.

Teritorijalna, politička i kulturna odvojenost od Hrvatske te položaj svojevrsne enklave u različitim državama koje su se smjenjivale kroz povijest uvjetovali su usto i ambivalentna stajališta prema mnogim elementima lokalnih bunjevačkih i šokačkih tradicija jer mnogi događaji, kulturne i političke institucije, osobe pa i cijela povijesna razdoblja nisu uvijek jednako percipirani u hrvatskoj, mađarskoj i srpskoj kulturi. Iako je razumljivo da pojave s ruba etničkog prostora u cjelokupnoj nacionalnoj tradiciji nemaju isto značenje kao one koje su obilježile njezino središte, u matičnoj su zemlji posve nezamijećene ostale i mnogobrojne pojave koje su za hrvatsku zajednicu u srednjem dijelu ugarskog Podunavlja, svjesnu vlastite posebnosti u odnosu na izravno okružje, a donekle i u odnosu prema matici, bile od

iznimne važnosti. U domicilnim su pak zemljama prešućivanje i pristrana interpretacija mnogih elemenata bunjevačkih i šokačkih tradicija imali drukčije motive.

Sa sviješću o svemu tome, skupina subotičkih kulturnih i znanstvenih djelatnika (Slaven Bačić, † Josip Buljovčić, Lazar Merković, Milovan Miković i Tomislav Žigmanov) u kasnu je jesen 2001. godine inicirala pokretanje projekta u okviru kojega bi se moderni leksikografski pristup povijesti i današnjici Hrvata s prostora između Dunava i Tise spojio s potrebom pristupačnosti običnom čitatelju. Tijekom nekoliko sastanaka utanačena su temeljna načela rada na projektu.

Dogovoreno je da inicijatori čine buduće uredništvo projekta kojemu je, nakon duljih rasprava, određen naziv *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. Kao najpogodniji institucionalni okvir za rad na projektu odabrano je Hrvatsko akademsko društvo iz Subotice, koje je svojim programom i profiliranošću najviše odgovaralo projiciranom cilju *Leksikona*, nakon čega je u okviru Sekcije za filozofiju i leksikografiju Hrvatskoga akademskog društva utemeljen Odbor za leksikon podunavskih Hrvata.

Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca pripada tipu specijalnih leksikona, i to po dvjema osnovama: njegovu posebnost ne čini samo zemljopisno područje na koje se odnosi nego mu posebnu dimenziju daje i to što se u zadanome teritorijalnom okviru usredotočuje na pojave i osobe koje imaju (i) hrvatski karakter. Kao takav, on nastoji obuhvatiti ne samo Bunjevce i Šokce u vojvođanskom i mađarskom dijelu Bačke nego i u cijelome povijesnom ugarskom Podunavlju. Iako se tomu može prigovoriti da je više povijesna reminiscencija, a manje je odraz sadašnjosti, zauzeto je stajalište da je povijest Hrvata u Bačkoj neodvojiva od povijesti ostalih Bunjevaca i Šokaca u cijelome ugarskom Podunavlju i da s njome čini posve logičnu cjelinu. S druge strane, predmet *Leksikona* jesu povijesni događaji, osobe i institucije nedvojbeno hrvatske naravi. Dio je njih već otprije poznat stručnoj javnosti, ali su ovdje detaljnije obrađeni. U *Leksikonu* su međutim ušle i druge, manje poznate ili čak posve nepoznate pojave u hrvatskim, mađarskim ili srpskim stručnim krugovima. Jednoglasno je mišljenje usto bilo da sastavni dio *Leksikona* trebaju biti i one osobe, događaji i institucije koji nisu primarno vezani za podunavske Bunjevce i Šokce, ali su imali ili imaju znatan utjecaj i na njih. Time se, dakako, ne niječe pripadnost takvih pojava drugim kulturama, već se samo želi upozoriti na to da su jednim svojim aspektom uključene i u hrvatske kulturne tradicije. U *Leksikonu* se posebna pozornost posvećuje odnosu općega i posebnoga, ukupnosti odnosâ onog dijela prostora na kojem obitavaju Hrvati u međuriječju Tise i Dunava sa širim okolnim područjima te utjecaju događaja koji pripadaju općoj povijesti na podunavske Hrvate – Bunjevce i Šokce. Zbog toga teritorijalno–sadržajna granica koja je *Leksikonu* postavljena nije umjetna i kruta, već je obilježena i vezama s okolnim narodima te međusobnim kulturnim doticajima. Prihvatanjem takve koncepcije nastojale su se izbjeći metodološke pogreške u koje su upale neke nacionalne enciklopedije i leksikoni, čije su natuknice koje se odnose na podunavske Hrvate umjetno istrgnute iz cjeline pojava, zbog čega su postale neobjektivne i znanstveno neupotrebljive.

Svrha je *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* svrha leksikografskog rada uopće – prikupiti faktografske podatke, dati osnovna objašnjenja i povijesni pregled, uz kritičku analizu i ocjenu obrađenih zbivanja, pojava i osoba. Kao takav, *Leksikon* bi trebao popuniti dosadašnje praznine i nedoređenosti nastale ne samo zbog nedovoljne istraženosti nego i zbog namjernog prešućivanja,

nja važnosti ili iskrivljivanja podataka. Opsežna literatura na hrvatskome, srpskome i mađarskome, arhivska građa te postojeće bibliografije predstavljaju polaznu osnovu za leksikonsko tretiranje građe. No rad na *Leksikonu* nije samo kompilatorski već je u pojedinim domenama i pravi istraživački rad koji daje posve nove spoznaje. S obzirom na uvrštavanje osoba, posebno se kritički prilazilo zahtjevima za unošenje suvremenika – pozornost se posvećivala ne samo formalnim zvanjima nego i konkretnim rezultatima i prinosima u određenom području. Slično tomu, kad su u pitanju pojave u kojih ne postoji dovoljan vremenski odmak, izbjegavaju se ocjene i podaci govore sami za sebe.

U pogledu dinamike dogovoreno je da *Leksikon* izlazi u manjim svescima, dakle na način kakav je odabran, primjerice, i u *Enciklopediji Novog Sada*. Takav pristup uvjetovan je objektivnim čimbenicima, prije svega nepostojanjem profesionalnog ustroja, brojem suradnika, nedovoljnim iskustvom te materijalnim razlozima.

S tako određenim općim načelima rada šira javnost i institucije postupno su upoznavane tijekom 2002. godine, a istodobno je počelo i prikupljanje materijalnih sredstava potrebnih za rad. Na projektu se okupilo četrdesetak suradnika iz Vojvodine, Mađarske i Hrvatske, a na temelju njihovih prijedloga potkraj godine završen je inicijalni abecedarij. Materijalnu su potporu projektu u toj fazi osigurali Skupština Općine Subotice i Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, u manjoj mjeri Pokrajinsko tajništvo za propise, upravu i nacionalne manjine. Dio potpore pružio je časopis *Klasje naših ravni* iz Subotice, a stručna suradnja uspostavljena je s djelatnicima Leksikografskog zavoda *Miroslav Krleža* u Zagrebu.

U 2003. godini pristupilo se i konkretnoj izdradbi *Leksikona*, odnosno pisanju natuknica. Neplaniranu teškoću predstavljala je činjenica što je više osoba od kojih se očekivao znatan prinos u radu na *Leksikonu* u međuvremenu preminulo (Tomo Vereš, Josip Buljovčić, Marija Grasl, Petar Šarčević, Kaspar Ulmer, nešto prije pokretanja inicijative i Bela Gabrić), a umjesto preminulog J. Buljovića članom je inicijalnog uredništva postao Stevan Mačković. U novoj su se fazi rada pokazale osnovne teškoće u radu, a to su nepostojanje profesionalnoga institucionalnog ustroja i iskustva na poslovima ovakve vrste, a dodatni je problem bilo i to što neki, čak i najbliži suradnici, nisu mogli udovoljiti elementarnoj dinamici i kvaliteti rada. Usto, neke je od početnih stajališta, očekivanja i planova razvoj događaja u stanovitj mjeri izmijenio. Unatoč tomu, može se slobodno reći da je većina sudionika u radu na *Leksikonu* uspješno obavila pionirski pothvat objedinjavanja i izlaganja podataka o podunavskim Hrvatima – Bunjevcima i Šokcima. Valja naglasiti da su daljnju, odlučujuću materijalnu potporu osigurale Vlada Republike Hrvatske i Skupština Općine Subotica.

I tako, dvije i pol godine nakon pokretanja inicijative nazvane *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, izlazi prvi svezak, koji s osamdesetak natuknica obuhvaća slovo A. Premda je zamišljen opsežnije, na skromniji opseg prvog sveska utjecali su ne samo nužnost za prilagođavanjem objektivnim stvaralačkim mogućnostima hrvatske zajednice u Vojvodini i Mađarskoj nego i svijest da prvi svezak ovakva projekta, zbog obilja posebnosti, ima istodobno i karakter pokusnoga ili pilotnog sveska. To, dakako, znači i da bi on mogao biti bolji, da ima propusta te da je u nekim segmentima rezultat mogao biti drukčiji, pa su stoga sve dobrohotne sugestije dragocjene i bit će razmotrene već za drugi svezak, koji je u pripremi.

Hrvatsko akademsko društvo iz Subotice suradnicima je *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* pružilo punu stvaralačku i radnu slobodu, što je bilo dragocjeno za uspješan tijek projekta. Najveći dio posla u uređivanju prvog sveska iznijeli su Tomislav Žigmanov, Petar Vuković i Slaven Bačić, koji su gotovo svakodnevnim konzultacijama i raspravama odlučujuće utjecali na strukturu ovog sveska. Lekturu svih tekstova napravio je Petar Vuković, a faktičku zadaću tehničkog urednika obavio je Tomislav Žigmanov. Posebno mjesto u pripremi sveska imaju mnogobrojne osobe i institucije koje su pružile pomoć u prikupljanju i provjeri podataka ili su na druge načine pridonijele *Leksikonu*. Bez njih bi ovaj pionirski posao teško mogao biti napravljen, a sve ih je gotovo nemoguće poimence spomenuti.

Zato sa zadovoljstvom možemo reći da *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* napokon počinje izlaziti na svjetlo dana te ga prepuštamo cjelokupnoj kulturnoj javnosti, a posebice hrvatskom puku koji naseljava ravnicu između Dunava i Tise. Želja nam je da dospije u što više bunjevačkih i šokačkih domova, da njihovim stanovnicima osvijesti bogatu i nedovoljno poznatu prošlost, da ih podsjeća na sadašnjost i bude im poticaj u budućnosti.

dr. sc. Slaven Bačić

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Prvi svezak *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, koji se pojavio prije tri i pol godine, bio je pokusni ili pilotni svezak, kojim se javnosti želio predstaviti započet pionirski posao leksikografske obrade povijesti i suvremenosti Hrvata s prostora između Dunava i Tise. U šest svezaka koji su izašli nakon njega uredništvo je zadržalo koncepcijska stajališta iz prvoga sveska, uz neke korekcije u metodološkoj obradi. Prvotna ideja o drugom izdanju *Leksikona*, kojemu bi se, cjelovitomu i u kvalitetnijoj opremi, pristupilo nakon obrade svih slova abecede, uz nužne dopune i ispravke, morala je biti korigirana: za sedam dosad objavljenih svezaka, uz osmi u pripremi, kulturna, ali i najšira javnost podunavskih Hrvata pokazala je iznimno zanimanje, što je rezultiralo potrebom da se ponovno tiska prvi svezak *Leksikona*, koji se više ne može nabaviti.

U drugo izdanje prvoga sveska *Leksikona* uvršteno je nekoliko novih natuknica, u postojeće natuknice zabilježene su promjene nastale u međuvremenu, a provedeni su i ispravci tehničke naravi. Ovaj pristup uredništvo će zadržati i pri ponovljenim izdanjima drugih svezaka kad se za njima pokaže potreba.

Uredništvo

A

ABRAŠIĆ, Antun (Antal) (Subotica, 17. I. 1856. – Subotica, 5. I. 1917.), prosvjetni djelatnik. Sin Stipana i Marije, rođ. Benčik. Nakon osnovne škole u rodnom je mjestu završio i četiri razreda gimnazije 1871.–76. Radio je kao odgojitelj, a od osnutka Općinske muške građanske škole (Közszégi polgári fiúiskola) 1892. radio je u njoj kao profesor i bio njezin prvi ravnatelj sve do 1916. (s prekidom 1897.–99., kad je ravnatelj bio István Frankl). Od 1899. sačuvana su *Izvjeshća općinske muške građanske škole (Szabadka szabad királyi város közszégi fiúiskolájának értesítője)*, koja je priređivao za tisak. U upravnom odboru Subotičke opće štedionice d.d. (Szabadkai Általános Takarékpénztár Rt) bio je 1908.–16.

Lit.: I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870–1918. A Szabadkai kiadványok bibliográfiája*, II, Subotica, 1993.

M. Grlica

ADAMOVIĆ, plemićka porodica. Porođično ime izvedeno je iz osobnoga imena Adam i često je u Hrvata u Mađarskoj – bilo je rašireno gotovo na cijelom području nekadašnje Ugarske. Plemićki je naslov dobio Đuro 10. X. 1625. od kralja Ferdinanda u Bečkom Novom Mjestu. Porođični im se posjed nalazio u Lemešu, a u kraljevskoj je darovnici i najstariji u izvorima sačuvani spomen toga mjesta pod imenom Miletić. Plemstvo je objavljeno iduće godine u Požunskoj županiji, gdje je porodica bila nastanjena, u mjestu Kukulón. Iz Požunske su se županije pojedini člano-

vi porodice raseljavali u druge županije: Bačku, Baranjsku, Čongradsku, Tolnansku, Terenčenšku i Njitransku.

U Bačku županiju prvi se doselio Balint, koji je 1736. uvršten u županijski popis plemića na temelju plemićke svjedodžbe Šomođske županije iz 1732. Na popisu plemića Bačke županije iz 1754.–55. nalaze se Balint i Mijo. Njihovi su potomci Mirko i Gabor, koji su na popisu plemića Bačke županije iz 1771. navedeni kao stanovnici Lemeša. Plemstvo Mije Adamovića, odvjetnika, proglašeno je u Baji 1756. prema svjedodžbi Požunske županije iz iste godine. Od 1803. pripadnici te porodice više ne žive u Lemešu. Na popisu plemića 1841. u Baji bili su Franjo i Ivan Adamović.

U Segedinu je 1700. zabilježen Mihael, 1724. Gabriel, a poslije je važnu ulogu u gradu imao Balint Adamović. Porodica se u Segedinu u ispravama spominje do 1791. kao katolička. God. 1785. Petar Adamović i njegova sedmeročlana obitelj pojavljuju se u popisu »protokola ispovjedajućih crkve hrama sv. oca Nikolaja«, među pravoslavcima. Ne zna se je li riječ o prelasku cijele porodice na pravoslavlje ili se nova porodica s istim prezimenom doselila u grad, no već 1793. porođično ime Adamović nestaje i iz pravoslavnih crkvenih knjiga i iz Segedina.

Među važnijim članovima porodice iz XVIII. st. bio je spomenuti Mijo, bajski odvjetnik i glavni županijski odvjetnik 1759.–81., plemićki suci županijskoga

Grb porodice Adamović

sudbenoga stola bili su Gabor i Mirko 1766. te Antun 1778., a Balint je imao važnu ulogu u gospodarskom i trgovačkom životu te u upravi u Segedinu.

Ovu porodicu valja razlikovati od slavenske porodice Adamović (s dvjema lozama, Čepinski i Tenjski), koja je 1892. imala posjede i u Bačko-bodroškoj županiji.

Opis grba: u plavom štitu na zelenoj uzvisini vuk sa sabljom; kaciga: uzdignut štit; plaštev: crno-zlatni i plavo-srebrni.

Lit.: Gy. Dudás, *A bácskai nemes családok, A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1893, Zombor; G. Grosschmid, *Nemes-Militics 1771-ik évben, A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve*, 2-4/1895, Zombor; I. Iványi, *Bunyevác nemességünk, A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve*, 1/1896, Zombor; *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; Gy. Dudás, *A bácskai nemes családok összeírása, A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve*, 3/1897, Zombor; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrogh vármegye*, I-II, Budapest, b. g.; A. Sekulić, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevacu. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga 50, Zagreb, 1986; L. Heka, *A szegedi dalmaták*, Szeged, 2000; M. Szluha, *Bács-Bodrogh vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

A. Čota i L. Heka

ADONY →Džankutaran

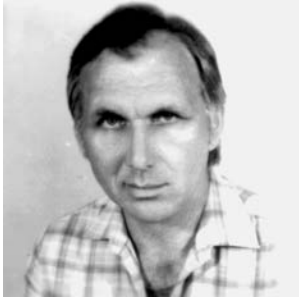
ADVENT (*lat.* adventus: dolazak), došašće, vrijeme od nedjelje najbliže spomendanu sv. Andrije (30. XI.) do Božića (25. XII.), razdoblje duhovne priprave za doček Božića, »dolaska Kristova«. Prvom nedjeljom adventa počinje crkvena godina, na treću su Materice, a četvrte su nedjelje Oci. Za adventsko doba i za Božić u tradiciji podunavskih Hrvata vezuje se nekoliko pučkih običaja: Hrovata, Mikulaš, sv. Luca te običaji na Badnji dan i Badnju večer, posebice betlemari.

A. Stantić

AGATIĆ, Bolto (Fancaga, *madž.* Bajaszentistván, 28. XII. 1872. – Baja, 31. VIII. 1945.), svećenik. Sin Petra i Petrone, rođ. Mandić. Pučku je školu završio u Baji, gimnaziju je pohađao u Baji i u Kiskunhalasu 1884.–92., a bogoslovlje je studirao u Kalači 1892.–96., gdje je primio i svećenički red 24. VII. 1896. Kao župni vikar djelovao je u Gari, Sonti, Čonoplji i Somboru, a privremeni upravitelj župe bio je u Lemešu. Lemeškim župnikom postao je 1912., a 1918. dekanom Somborskoga dekanata. Na poticaj apostolskoga administratora Bačke apostolske administrature biskupa Lajče Budanovića u Lemešu, na brijegu pokraj župne crkve, 1928. dao je podići kapelu s kalvarijom. Biskup Lajčo Budanović posvetio ju je kao hodočasničko mjesto u čast Blaženoj Djevi Mariji, Posrednici Svih Milosti, jer bački vjernici zbog nove državne granice više nisu mogli hodočastiti ni u Jud (*madž.* Máriagyúd) ni na Bajsku vodicu. Kapelu i kalvariju obnovili su lemeški vjernici nastojanjem župnika Antala Egedija, koji je upravljanje župom preuzeo 1995. Agatić je 1938. bio upravitelj župe u Doroslovu, 1940. biskup mu je povjerio upravljanje župom u Kupusini, a od 1941. kao somborski dekan i lemeški župnik obavljao je dužnost duhovnoga pomoćnika u rodnoj župi.

Lit.: *Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1942*, Coloczae, b. g.; *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae ad annum Domini 1968*, Subotica, 1968; A. Sekulić, *Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985.

S. Beretić

AGATIĆ, Ivan (Baja, 11. IV. 1940. – Tukulja, 6. I. 1995.), učitelj i kulturni djelatnik. Sin Joze i Stane, rođ. Grgić. Iako je poučavati počeo u mađarskom naselju Dautovu (*mađ.* Dávod), često je odlazio u susjedno hrvatsko selo Santovo, gdje je ubrzo postao jednim od glavnih organizatora seoskoga kulturnoga života i voditeljem mjesne folklorne skupine. Nakon preseljenja u Budimpeštu najprije se zaposlio u hrvatsko-srpskom srednjoškolskom učeničkom domu, gdje se bavio ponajprije glazbenim odgojem učenika. Tu je djelatnost nastavio na zemaljskoj razini kao suradnik Demokratskoga saveza Južnih Slavena u Mađarskoj. Bio je organizator mnogobrojnih državnih kulturnih akcija, manifestacija, folklornih smotra i priredaba. Zaslužan je i za pokretanje te razvijanje zbornoga pjevanja među Hrvatima u Mađarskoj. Sudjelovao je u radu tukuljske Hrvatske manjinske samouprave od njezina osnutka 1992.

M. Mandić

AGJIĆ, Kajo (Pleternica, 19. I. 1805. – Požega, 1. XII. 1892.), franjevački provincijal, pedagog i teološki pisac. Nakon što je u rodnom mjestu završio osnovnu školu i gimnaziju, 1822. pristupio je franjevcima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i nastavio školovanje na filozofskom učilištu u Našicama 1823.–25. te u bogoslovnim školama u Baji 1825.–27. i Vukovaru 1827.–29. Premda je već 1829. počeo poučavati teologiju u Vukovaru, tek je 1831. položio ispit za predavača moralne i pastoralne teologije u Budimpešti. Dogmatsko bogoslovlje predavao je u Vukovaru 1829.–30. i Mohaču 1830.–31., a u Vukovaru je poslije poučavao i moralno i pasto-

ralno bogoslovlje te pedagogiku 1831.–39. U tom je gradu bio i upravitelj mjesne pučke škole 1839.–45., dekan bogoslovne škole 1839.–42. te filozofskoga učilišta 1842.–46., a u Požegi ravnatelj gimnazije 1848.–52. Obavljao je upravne službe definitora 1845.–48. te generalnoga vizitatora u vlastitoj provinciji 1866. i u Provinciji sv. Ladislava 1869. U dva je navrata (1857.–60. i 1869.–72.) bio na čelu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga te je, kao provincijal, stolovao u Budimu.

Za potrebe studenata preveo je priručnik moralnoga bogoslovlja Josepha Stapfa *Epitome theologiae moralis*, a prijevod je objavio pod naslovom *Sastav bogoslovlja delorednog* (Budim, 1847.). Namjeravao je prirediti i priručnik crkvene povijesti koristeći se priručnikom Miklosa Cherriera *Institutiones historiae ecclesasticae*. Zbog svojega školskoga rada od vrhovne je uprave franjevačkoga reda dobio najviši prosvjetni naslov *lector iubilatus*. Obavljao je službu samostanskoga stariješine u Vukovaru 1839.–45. i u Požegi 1848.–51., 1852.–54., 1876.–78. i 1881.–82.; u Vukovaru je bio i župnik. Priredio je novo izdanje pastoralnoga priručnika Emerika Pavića *Ručna knjižica* (Budim, 1837.), pregled povijesti svoje pokrajinske zajednice *Schematismus Provinciae S. Ioannis a Capistrano* (Budim, 1847.), lekcionar *Štijenja i Evangjelja* (Zagreb, 1851.; Požega,

Kajo Agjić

1865.) i ponovno objavio drame Ivana Velikanovića o sv. Tereziji i sv. Margareti Kortonskoj *Dvije čudoredne predstave* (Požega, 1862.). Namjeravao je prirediti povijest svih muških i ženskih katoličkih i pravoslavnih samostana u banskoj Hrvatskoj, ali nije našao suradnike. Kulturnim radom nastavljao se na svoje prethodnike i učitelj Egru Čevapovića i Marijana Jaića, aktivno sudjelujući u narodnom preporodu i promičući preporodne ideje u *Serbskom letopisu* (1834.), *Ilirskim narodnim novinama* (1836.), *Serbskom narodnom listu* (1838.) i *Slavoncu* (1863.–64.).

Djela: *Štijenja i Evangjelja za sve nedilje i svetkovine priko godine*, Zagreb, 1851 (Požega, 1865); *Uspomena gimnazije požeške*, Zagreb, 1852; *Poviest manastira Požeškog, reda s. Franje Serafinskog, Deržave kapistransko-bulgarsko-vlaške*, Zagreb, 1865.

Lit.: I. Damiš, *Ulomci za povijest Katoličke crkve u Hrvata*, Zagreb, 1995 (s bibliografijom); F. E. Hoško, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002; R. Skenderović, *Sudjelovanje slavonskih franjevaca u nacionalnom pokretu podunavskih Hrvata tijekom 19. i početkom 20. stoljeća*, *Scrinia Sclavonica*, br. 6, Slavonki Brod, 2006.

F. E. Hoško

AGRARNA REFORMA, u širem smislu niz mjera koje se donose radi postizanja krupnih promjena u društveno-ekonomskim i vlasničko-posjedovnim odnosima u poljodjelstvu. U užem smislu zamjena jednih društveno-ekonomskih odnosa drugima i nova raspodjela zemljišnoga posjeda na poljodjelske proizvođače. O karakteru vlasti ovise i obilježja agrarne reforme.

1. Elemente agrarne reforme u Bačkoj ima primjena Urbara za Ugarsku iz 1767. (Urbar Marije Terezije), kojim su, radi pravne sigurnosti i ujednačenosti, podrobno regulirana uzajamna prava i obveze vlastele i zavisnih seljaka, premjerena je i klasificirana zemlja, točno su popisani podanici i dr. Na temelju Ugarskoga urbara doneseni su urbari i za pojedina područja, pa su npr. Aljmaš i Čavolj dobili svoje urbare 1772., a Tukulja 1770.

Dokidanje feudalnih i uspostava kapitalističkih odnosa u poljodjelstvu u razvi-

jenim zemljama zapadne Europe počeli su tijekom XVII. i XVIII. st., najprije u Engleskoj, a zatim u Francuskoj i drugdje. U Habsburškoj Monarhiji feudalni su odnosi normativno ukinuti u razdoblju 1848.–52., ali je oslobođanje seljaka od feudalnih opterećenja u praksi trajalo dulje jer su oni trebali otkupiti zemlju od feudalnih gospodara.

2. U Jugoslaviji su provedene dvije agrarne reforme, prva nakon Prvoga i druga nakon Drugoga svjetskoga rata. U obje su motivi za provođenje bili ponajprije nacionalno-politički, a tek u drugom redu ekonomski i socijalni.

U prvoj, kojoj su prethodili veliki državno-društveni lomovi i stvaranje južnoslavenske državne zajednice, cilj je bio dokidanje zaostataka feudalnih odnosa i raspodjela zemlje bezemljašima, ali se na Bačku i druge dijelove Vojvodine gledalo i kao na teren pogodan za buduću kolonizaciju. Ujesen 1918. snažan revolucionarni agrarni pokret seoske sirotinje i bezemljaša najviše je zahvatio upravo krajeve bivše Austro-Ugarske. Radi njegova suzbijanja regent Aleksandar već je 6. I. 1919. svojom *Proklamacijom* potvrdio da će se agrarna reforma provesti. Osniva se Ministarstvo za agrarnu reformu, koje će raditi 1919.–32. Ubrzo, 25. II. 1919., i Vlada donosi program *Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme*, kojim je, uz razrješenje preostalih feudalnih odnosa, predviđena i eksproprijacija velikih posjeda (fideikomisi i posjedi iznad maksimuma, koji je bio određen od 100 do 500 jutara) te predaja površina u vlasništvo seljacima koji obrađuju zemlju. Nakon tih načelnih odluka i izrade programa slijedilo je nekoliko tisuća stranica zakona, uredaba, naredaba, uputa i cirkulara. Država je naknadno sankcionirala da veleposjedničku zemlju privremeno mogu zadržati i oni koji su je već bili zaposjeli, čime je počeo više od deset godina dug provizorij u kojem će se stvoriti pogodno tlo za cijeli niz makinacija i zloporaba od strane državnih tijela. Do 1921. Ministarstvo za agrarnu reformu vode demokrati, a zatim s manjim prekidima Radikalna stranka. I Pavle Radić

bio je 1925. ministar agrarne reforme. Agrarna će se reforma pokazati kao golo političko sredstvo u cijelom razdoblju parlamentarne vladavine. No nakon počinjanja tih procesa agrarni su socijalni pokreti ipak splasnuli.

U Vojvodini, gdje su feudalni odnosi ukinuti prijašnjom reformom, velik posjed feudalnoga podrijetla već se otrprije počeo pretvarati u posjed kapitalističkoga tipa. U Vojvodini, Slavoniji i Srijemu pod sekventar je stavljeno više od 1,5 milijuna katastarskih jutara. Zemlja je oduzimana od privatnih vlasnika, crkvenih općina, gradova i općina. I od subotičke općine oduzeto je više od 20.000, a od veleposjednika više od 6000 jutara zemlje.

Uočljiva je i razlika u prosječnoj količini zemlje koja je dijeljena kolonistima – 8 jutara prema nešto više od 2, koliko su dobivali mjesni agrarni interesenti. Stvaraju se nova sitna seljačka gazdinstva kolonista iz brdskih krajeva, optanata, emigranata i dobrovoljaca. To je iziskivalo i cijeli niz agrarno-tehničkih pitanja, parcelaciju posjeda, podizanje kuća za koloniste, gradnju putova, kanala, bunara i škola u novim naseljima. U sjevernoj Bačkoj izgrađeno je više naselja za koloniste (danas zvane i »stari kolonisti«): Aleksa Šantić, Mali Beograd, Mišićevo, Novi Žednik, Bajmočka Rata i dr. U tim krajevima zemlju su besplatno dobivali samo dobrovoljci, svi ostali agrarni interesenti dobivenu su zemlju morali otplatiti pod povoljnim uvjetima, bilo izravno bivšim vlasnicima bilo državi. Nijemci i Mađari bili su isključeni iz te agrarne reforme, što je, osim negativnih političkih posljedica, ostavilo traga i u zaostajanju u ukupnoj poljodjelskoj proizvodnji.

God. 1931. donesen je Zakon o likvidaciji agrarne reforme. Veleposjed je ipak opstao, agrarno pitanje nije u potpunosti riješeno, nego je samo ublaženo, a nakon kolonizacije stanovništva pretežito iz dinarskih krajeva etnička je struktura promijenjena, napose u sjevernim krajevima zemlje. Valja istaknuti i da su razmjerno najmanje zemlje dobili mjesni bezemljaši,

jer su u njezinoj raspodjeli važniji bili kriteriji druge naravi.

U izmijenjenim okolnostima nakon Drugoga svjetskoga rata komunističke vlasti realiziraju novu agrarnu reformu. Osnove za nju bile su Odluka AVNOJ-a o konfiskaciji zemljišta državljana Njemačkoga Reicha i osoba njemačke narodnosti od 21. XI. 1944., Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji od 23. VIII. 1945. i cijeli niz propisa i tumačenja iz toga područja. Agrarna reforma bila je sada izraz opće politike socijalističke države, tj. uvođenja socijalističke osnove poljodjelstva. Posjedi koji su došli pod udar Zakona mogu se klasificirati u dvije kategorije: posjedi čijim vlasnicima nije davana naknada za oduzetu zemlju i posjedi čijim je vlasnicima naknada davana. U prvu su pripadali posjedi veleposjednika, posjedi s više od 15–35 ha obradive zemlje koju vlasnik nije obrađivao s članovima svoje obitelji, posjedi banaka, novčarskih zavoda i industrijskih poduzeća, posjedi crkava i samostana površine veće od 10 ha, posjedi pripadnika njemačke nacionalne manjine i drugih osoba kojima je konfiscirana poljodjelska imovina te posjedi odseljenih osoba koje se nisu vratile do 5. I. 1948. Drugu su skupinu činili posjedi poljodjelaca iznad zemljišnoga maksimuma (od 25 do 35 ha obradiva zemljišta ili 45 ha ukupnih površina) i posjedi nepoljodjelaca, tj. osoba kojima poljodjelstvo nije bilo glavno zanimanje, površine veće od 3, odnosno 5 ha ako je bila riječ o voćnjacima ili vinogradima. Iz stvorenoga agrarnoga državnoga fonda dodjeljivana je zemlja poljodjelcima bezemljašima, borcima NOV-a i POJ-a te invalidima, žrtvama i obiteljima žrtava fašističkoga terora. Usto se stvaraju državna poljodjelska dobra i zadruge. Kolonizacija boraca NOR-a počela je već potkraj 1944. i početkom 1945. na prostorima Vojvodine i Srijema. Bila je usmjerena ponajprije na posjede čiji su vlasnici bili Nijemci, kojih je bilo oko 400.000 i koji su imali oko 70.000 kućanstava. Kolonisti su dobivali 4,5–7 ha zemljišta, stambene zgrade i inventar. Osnovana je Glavna komisija za naseljavanje boraca NOR-a i njihovih obitelji. Radikalna izmjena posjedovne

AGRARNA REFORMA

strukture i usitnjavanje posjeda, praćeni protjerivanjem iskusnih i vrijednih njemačkih seljaka i naseljavanjem osoba nevičnih obradi zemlje i životu u ravničarskim krajevima, ostavili su posljedice i u obliku smanjivanja poljodjelske proizvodnje. Ta je agrarna reforma završena u ožujku 1948.

Još radikalnija agrarna reforma provedena je početkom 1953., nakon neuspjele kolektivizacije na selu, kad je Zakonom o zemljišnom fondu općenarodne imovine zemljišni maksimum smanjen na svega 10 ha, a višak je predan državnim poljodjelskim imanjima. Iako je zakonom bila predviđena naknada s dugogodišnjim rokom otplate, ta se predaja zemljišta u državno vlasništvo najčešće obavljala uz fiktivne darovnice, koje su seljaci, ako ne bi pristali dobrovoljno, nakon fizičke torture ipak potpisivali. Za razliku od prve agrarne reforme zemlja oduzeta prema tomu zakonu nije dodjeljivana privatnim osobama. Nakon pada komunizma u Srbiji je 1991. donesen zakon kojim se zemljište oduzeto u sklopu agrarne reforme iz 1953. vraća bivšim vlasnicima ili njihovim nasljednicima.

3. U Mađarskoj je nakon Prvoga svjetskoga rata agrarna reforma bila više simbolična, znatno ispod razmjera u susjednim zemljama, koje su zemljišnu reformu temeljile na podjeli velikih imanja nekadašnjih austrijskih i ugarskih veleposjednika. Radikalna agrarna reforma provedena je nakon Drugoga svjetskoga rata, kad je u ožujku 1945. vlada izdala Dekret o zemljišnoj reformi. Veleposjedi su ekspropriрани, siromašni seoski slojevi dobili su manje čestice, a na preostalim u površinama stvorena državna gospodarstva. No zadržavanje sitnih posjeda bilo je samo političko-taktički potez jer se već 1948. i u Mađarskoj, kao i u drugim zemljama tzv. istočnoga bloka, pristupilo prisilnoj kolektivizaciji zemlje i ukidanju privatnoga vlasništva. To je međutim i ovdje proizročilo daljnju destimulaciju i umanjenje prinosa, zbog čega je provoden prisilni otkup poljodjelskih proizvoda. Zadruge su raspuštene u vrijeme revolucije 1956., ali

je između 1958. i 1961. poljodjelstvo ponovno bilo kolektivizirano, no ne s tolikom prisilom kao prije i uz zamah mehanizacije. U cjelini uzevši, mađarski su komunisti u odnosu na agrarnu reformu bili među najradikalnijima: privatno je farmerstvo u tradicionalnom smislu gotovo posve nestalo jer su se privatni poljodjelci ili pridružili kooperaciji ili posve napustili poljodjelstvo.

4. Budući da su Bunjevci i Šokci bili izrazito agrarne strukture sve do polovice XX. st., na njih agrarna reforma nije imala gotovo nikakva pozitivnoga utjecaja. Poznato je bilo još za Austro-Ugarske koliko je zemlja bila cijenjena među seljacima i svakogodišnja se dobit ulagala u kupnju novih čestica, manjih ili većih. U staroj Jugoslaviji siromašniji poljodjelci Bunjevci i Šokci, kao mjesni agrarni interesenti, uglavnom su ostajali izvan raspodjele zemlje i samo je malen broj bunjevačkih optanata iz Bajskog trokuta (osobe koje su se nakon Trianonskoga ugovora preselile iz Mađarske u Kraljevinu SHS) dobio sitne posjede. U tom razdoblju nije bilo ni znatnijih osnivanja kolonističkih sela na području na kojem su obitavali bački Hrvati. Oduzimanje zemlje u sklopu agrarnih reformi nakon Drugoga svjetskoga rata teško je pogodilo bunjevačko i šokačko seljaštvo, a zemlja konfiscirana od njemačkih seljaka dodjeljivana je uglavnom kolonistima u naseljima u kojima su nekad živjeli Nijemci (Bajmok, Stanišić i dr.). Prisilan otkup i nasilna kolektivizacija ostavili su duboke tragove u pojedinim obiteljima. Odredbe o »maksimu« zemlje poslije su izigravane prijenosom vlasništva na druge članove obitelji, a imućnije su poljodjelske obitelji pak »radile u arendu« velike površine zemlje. Uništavanje privatnoga vlasništva u poljodjelstvu bilo je praćeno forsiranom industrijalizacijom i snažnom urbanizacijom, osobito u Mađarskoj, što je imalo znatna udjela u asimilaciji i odnarođivanju bačkih Hrvata. Vidljivo je to napose u uništavanju salaša i salašarskoga načina života, u koji, zbog izoliranosti, asimilacijski utjecaji najmanje prodiru.

Vraćanjem zemlje oduzete u sklopu druge jugoslavenske socijalističke agrarne reforme dio je nepravda ispravljen, ali se čeka donošenje zakona o denacionalizaciji, što je osobito važno za Katoličku crkvu i druge crkve, kojima su oduzete goleme količine obradive zemlje i šuma. Nepravde iz prve agrarne reforme teško da će ikad biti ispravljene.

Lit.: M. Mirković, *O dvadesetogodišnjici naše agrarne reforme*, Beograd, 1939; N. Gačeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj 1918-1941*, Novi Sad, 1968; D. Veselinov, *Agrarno pitanje u Jugoslaviji*, Beograd, 1981; P. Hanák (ur.), *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995.

S. Mačković i S. Bačić

AJNC (*njem.* eins: istovjetan, jednak) **1.** »kecem« (kec), najjača u mađarskim igraćim kartama; **2.** kartaška igra s vrlo brzim obratom. U podunavskih se Hrvata tradicionalno igra mađarskim kartama. Cilj je igre imati u rukama vrijednost karata što bližu broju 21. Karte vrijede onoliko koliko naznačuju brojevi ispisani na kartama: 7, 8, 9 i »kraljica« 10, a likovi se broje prema sljedećim vrijednostima: »dolnjak« 2, »gornjak« 3, »kralj« 4 i »kecem« 11. Boja karata ne igra nikakvu ulogu. Vrijednost karata zbroj je vrijednosti svih karata u ruci. Igrači, kao i »bankaroš« (igrač koji je položio početni iznos novca za kartanje i koji dijeli karte) u početku dobivaju dvije karte. Ako je igrač u dijeljenju dobio »kecema« i na njega opet »kecema« te ako je na desetku dobio »kecema« ili obratno, to je ajnc, najveća moguća vrijednost. Tko od igrača ima zbroj veći od 21, »tropa« je (ispada iz igre). Najniži zbroj karata na kojem se igrač može zaustaviti jest 15. U kutu kartaškoga stola nalazi se »pinka«, posuda u koju »bankaroš« nakon svakoga kruga kartanja stavlja dogovoren iznos za domaćina kartašâ, jer je ova igra bila zabranjivana. Bezbroj je priča o tom kako su kockari u ajncu izgubili velike vrijednosti, pa čak i sav imetak.

A. Stantić

AKADEMSKO DRUŠTVO, oblik udruge. Društva toga tipa okupljala su najprije studente, a zatim i srednjoškolce te gra-

đane s akademskom naobrazbom oko projekta nacionalnoga prosvjećivanja i poticanja opće, političke, gospodarske i kulturne izobrazbe širih društvenih slojeva popularnom nakladničkom djelatnosti, pučko-prosvjetnim predavanjima i sl. Potkraj XIX. st. utemeljivala su se u manjim europskih narodima koji su težili nacionalnoj emancipaciji, a poslije i nacionalnomu osvješćivanju.

Prva je takva udruga među Bunjevcima u Ugarskoj bilo Akademsko društvo *Antunović*, utemeljeno 1913. u Budimpešti. Nastalo je kao dio širega hrvatskoga katoličkoga pokreta, koji je pokrenuo krčki biskup Anton Mahnič. U sklopu toga pokreta osnovana su i akademska društva *Hrvatska* u Beču, *Preporod* u Grazu, *Kačić* u Innsbrucku, *Krek* u Pragu, *Dan* u Beogradu te *Domagoj* u Zagrebu.

Nakon Prvoga svjetskoga rata u Subotici je utemeljeno Hrvatsko akademsko društvo *Antunović* 1924. i Hrvatsko akademsko društvo *Matija Gubec* 1938., a u Zagrebu je osnovano Hrvatsko akademsko društvo *Bunjevac* 1927. Nakon Drugoga svjetskoga rata svoj je rad pokušao obnoviti Hrvatsko akademsko društvo *Matija Gubec* u Subotici 1945., ali bez većega uspjeha. Premda djelovanje pojedinih društava nije trajalo jednako dugo i nije bilo jednako uspješno, ona su vjerno odražavala opći smisao akademskih društava i bila su, kako im i nazivi govore, otvoreno hrvatski orijentirana.

U novije doba u Subotici je utemeljeno Hrvatsko akademsko društvo 1998., koje se, s obzirom na članstvo i ciljeve, unekoliko razlikuje od tradicionalnih akademskih društava. Ono naime teži okupljanju visoko naobraženih članova hrvatske zajednice iz cijele SRJ, odnosno Srbije, te njihovu angažiranju u prvom redu na znanstvenim projektima šire važnosti. Prosvjetiteljska je komponenta u programu Društva izražena u manjoj mjeri.

Lit.: M. Čović, A. Kokić, Bunjevci i Šokci, *Jeronimsko svjetlo*, br. 33, Zagreb, 1939; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); S. Vitković, *Nastanak i razvoj Hrvatskoga katoličkoga pokreta*. Izlaganje na znanstve-

AKADEMSKO DRUŠTVO

nom simpoziju o Ivanu Merzu, Zagreb, 14. XII. 1996 (www.ffdi.hr/ivan-merz/knjige_o_ivanu/simpozij-vitkovic.htm); *Statut Hrvatskog akademskog društva*, Subotica, 1998.

Lj. Vujković Lamić i S. Bačić

AKADEMSKO DRUŠTVO ANTUNOVIĆ, udruga bunjevačkih i drugih hrvatskih sveučilištaraca utemeljena 1913. u Budimpešti kao dio širega hrvatskoga katoličkoga pokreta, u sklopu kojega su osnivana i druga katolička društva u Hrvatskoj i izvan nje.

Nekoliko pisaca spominje osnivanje te udruge, ali ne donosi druge podatke te je njezino djelovanje do danas neistraženo. Može se osnovano pretpostaviti da je Prvi svjetski rat prekinuo rad Društva ubrzo nakon njegova osnutka.

Lit.: A. Šokčić, *Veze Bunjevaca s drugim Hrvatima, Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 1942; S. Vitković, *Nastanak i razvoj Hrvatskoga katoličkoga pokreta*. Izlaganje na znanstvenom simpoziju o Ivanu Merzu, Zagreb, 14. XII. 1996 (http://www.ffdi.hr/ivan-merz/knjige_o_ivanu/simpozij-vitkovic.htm).

K. Čeliković i S. Bačić

AKOV (*madž.* akó: vjedro, kabao), mjera za volumen, koja se rabila pri mjerenju vina i rakije, a često i žitarica. Bila je poznata još u starom Rimu pod imenom *urna*. Odgovara mjeri poznatoj i kao »vjedro« (*hrv.*), »Eimer« (*njem.*) te »cseber« i »vödör« (*madž.*). U srednjem se vijeku spominje u obliku okrugla drvenoga suda. Veličina akova mijenjala se tijekom vremena, a razlikovala se i u pojedinim krajevima i mjestima. Za Bačku je najvažniji bio požunski akov, koji je i sam varirao te mu se volumen računao od 54,137 do 54,444 litre. Jedan akov sadržava 32 pinte ili oke, odnosno 64 holbe požunske mjere. U puku se akov zadržao i nakon uvođenja jedinstvenoga metričkoga sustava u Ugarskoj 1876. Nakon Prvoga svjetskoga rata brzo je nestao iz uporabe.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera u toku vekova*, I, Beograd, 1961; I. Bogdán, *Régi magyar mértékek*, Budapest, 1987.

A. Stantić

ALABURIĆ (Halaburić), jedna od najvažnijih hrvatskih porodica u povijesti Segedina. Prezime je izvedeno iz naziva za onoga koji viče, koji je glasan.

Sa spomenom Georgiusa Alaburitya, kojega su segedinski notari bilježili i kao Halaburicsa ili Hallaburu, prezime se pojavljuje već 1688., dakle odmah nakon oslobođenja grada od Turaka. Jerko Halaburity (Allaburics) bio je 1720. jedan od vojnika graničara koji su branili grad od mogućih turskih provala. Poput drugih doseljenika – Nijemaca, Srba i Hrvata Dalmatinaca, i on je živio u Palanku, danas središnjem dijelu grada. Iz popisa poreznih obveznika znamo da je imao vinograd, a bavio se i proizvodnjom rakije. Iz kasnijih popisa razvidno je da je u tom dijelu grada imao i kuću, što nije bilo uobičajeno, jer su mnogi majstori koji su živjeli u Palanku zbog prenapučenosti kuće uglavnom unajmljivali. Poslije se porodica proširila pa su gospodarili na dvjema adresama. Gregorius Alaburity u drugoj je polovici XVIII. st. bio poznat gostioničar, a njegovi potomci Michael i Paulus još su više proširili porodično ime na cijeli grad.

Osobitost je što se to porodično ime pojavljuje samo u Segedinu, a nema ga u drugim naseljima s hrvatskim pučanstvom. Alaburići su živjeli u dijelu grada s doseljenim pučanstvom, pa se stoga u mnogobrojnim ispravama spominju u pravnim radnjama u kojima su sudionici Hrvati Dalmatinci, odnosno Srbi i Nijemci. Ipak, najviše je u promicanju prezimena učinio poznati madžarski pisac, svećenik, matematičar i sveučilišni profesor András Dugonics, inače i sam hrvatskoga podrijetla, koji je često spominjao da je njegova majka Halaburiciné Imre Katalin (1711.–63.) »bila udovica sina Lovre Alaburica (Alaburity Lőrinc)«.

Lit.: L. Heka, *A szegedi dalmaták*, Szeged, 2000.

L. Heka

ALADŽIĆ, Viktorija, rođ. Vujković Lamić (Subotica, 14. III. 1959.), arhitektica, znanstvenica, književnica. Kći Franje i Elizabete, rođ. Praznik. Diplomirala je na

Arhitektonskom fakultetu u Beogradu 1985., gdje je i magistrirala 2001. temom *Nastanak i razvoj najamnih kuća u Subotici tijekom XIX. i početkom XX. st.* Doktorski rad *Utjecaj zakonodavstva na prostorni razvoj Subotice od XVIII. do druge polovine XX. st.* obranila je na Geografskom fakultetu u Beogradu 2007. Povijesću arhitekture bavi se od 1985. Bila je sudionica nekoliko međunarodnih konferencija o zaštiti i revitaliziranju graditeljskoga naslijeđa u Madžarskoj, Rumunjskoj, Slovačkoj, Češkoj, Sloveniji, Italiji i Poljskoj. Stručne radove s područja povijesti i razvoja arhitekture te kratke priče objavljivala je u časopisima *Országépítő*, *Műemlék védelem* (Budimpešta), *Zbornik radova Građevinskog fakulteta u Subotici*, *Territorium* (Beograd), *Edinburgh Architecture Revue* (Edinburgh), *Tiszatáj* (Segedin), *Polja* (Novi Sad), *Rukovet i Ūzenet* (Subotica) te u *Subotičkim novinama*. Od 2001. asistentica je na Građevinskom fakultetu u Subotici. Objavila je tri knjige kratkih priča, autobiografskih, realističkih i nadrealističkih. Motivi u dijelu njezinih priča usko su vezani za konkretne arhitektonske prostore i građevine.

Djela: *Putovanje u Firencu*, Subotica, 1989; *Zgrada subotičkog pozorišta* (suautorica G. Prčić Vujnović), Subotica, 1992; *Šljivin cvet*, Subotica, 1993; *Sunčani grad*, Subotica, 1998; *Viktor Miškovský a súčasná ochrana pamiatok v strednej Európe* (suatori I. Gojdič i dr.), Bratislava–Budimpešta, 1999; *Secesija u Subotici* (suatori K. Martinović Cvijin i dr.), Subotica, 2002; *Hungarian Ceramics from the Zsolnay Factory* (katalog, suatori P. Ács i dr.), New York, 2002; *Gradotvorci*, I-II (suatori M. Grlica i G. Prčić Vujnović), Subotica, 2004–2006.

S. Bačić

ALAGA (Allaga), plemićka porodica. Prema predaji podrijetlom je iz Dalmacije. Plemstvo je od kralja Karla III. dobio Petar 15. VII. 1722. u Požunu, a proglašeno je 3. IV. 1723. na skupštini Bačke županije u Baji. Pripadnike porodice izvori spominju 1687. u Kaćmaru, 1716. u Somboru, a 1722. u Subotici. Petar Alaga držao je 1728. pod arendom pustaru Aljmaš, koju je preuzeo od grofa Marka Cobora te je za

nju plaćao 759 forinta na godinu. Od 1748. članovi porodice naseljavaju Lemeš. Među lemeškim plemenitašima na plemićkom popisu za 1754./55. nalaze se Pajo i Ivan, na popisu za 1797. zabilježen je Petar, a 1798. više pripadnika te velike porodice. Porodica je dobila darovnicu na posjede u Lemešu 1803., nakon čega je nosila pridjevak »Nemesmiliticsi« (Lemeški). Na popisu plemića iz 1841. u Lemešu su zabilježena 33 člana te porodice.

Iz nje potječe nekoliko poznatijih osoba: Petar Alaga bio je od 1790. novosadski senator te gradski kapetan 1797.–99. i glavni sudac 1799.–1801., a obnašao je i druge dužnosničke časti; sin spomenutoga Paje Stipan bio je sudac Bačke kraljevske table, a unuk Karlo arhivar Bačke županije; Emerik je bio sudionik u revolucionarnim gibanjima 1848.; Geza skladatelj i glazbenik; Oto odvjetnik; Gaja nuklearni fizičar, jednako kao i njegov sin Miroslav Alaga-Bogdanović.

Pripadnici porodice žive u Lemešu. Porodica čuva originalnu grbovnicu s višim pečatom.

Grb
porodice
Alaga

Opis porodičnoga grba: u plavom polju na zelenom brežuljku, uzdignut na dvije noge i oslonjen o nagnut bijeli stup, dvorepi zlatni lav. Nakit: kaciga s krunom, iz nje izrasta zlatni orao, koji u desnoj kandži drži sablju krivošiju; plaštevci zlatno-plavi i srebrno-crveni.

Izvor: Arhiv Vojvodine, Fond BBŽ, 1728/69. orig. lat. 1 list od 4. V. 1728.

ALAGA

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *A Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1983, Zombor; G. Grosschmid, Nemes-Militics 1771-ik évben, *A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat évkönyve*, 2-4/1985, Zombor; I. Iványi, Bunyevác nemességünk, *A Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, 1/1896, Zombor; *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; Gy. Dudás, A bácskai nemes családok összeírása, *A Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, 3/1897, Zombor; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, I-II, Budapest, b. g.; V. Stajić, *Građa za političku istoriju Novog Sada*, Novi Sad, 1951; A. Sekulić, *Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga 50, Zagreb, 1986; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

A. Čota i S. Bačić

ALAGA, Gaja (Lemeš, 3. VIII. 1924. – Zagreb, 7. IX. 1988.), nuklearni fizičar. Rođen u uglednoj bunjevačkoj obitelji od oca Martina i majke Stane, rođ. Vujević. Osnovnu školu polazio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Somboru. Studij je počeo na Tehničkom fakultetu u Budimpešti, a nastavio ga je u Zagrebu na Tehničkom i Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, gdje je i diplomirao 1950.

U to vrijeme skupina studenata Ivana Supeka, među kojima je bio i Gaja Alaga, na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu čini snažan iskorak prema vrhunskoj teorijskoj fizici, a Alaga je 1951. izabran i za asistenta. Na specijalizaciju odlazi u jedno od najuglednijih svjetskih središta teorijske fizike, na Institut *Niels Bohr* u Kopenhagenu, gdje je boravio 1952.–54. Odmah nakon dolaska u kreativnu znanstvenu atmosferu u Kopenhagenu pridružuje se mladim znanstvenicima K. Alderu (Švicarska), A. Bohru (Danska) i B. Mottelsonu (SAD).

Doktorirao je 1955., za docenta je izabran 1958., izvanredni je profesor postao 1961., a redoviti profesor u Zavodu za teorijsku fiziku Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta 1966. Sudjelovao je u znanstvenom radu na Institutu *Ruđer Bošković* u Zagrebu, na Institutu *Niels Bohr* u Kopenhagenu i u *Lorentz Radiation Laboratory* u Berkeleyu, Kalifornija,

na Münchenskom Sveučilištu *Ludwig Maximilian* i dr. Predavao je na nekoliko inozemnih sveučilišta: u New Yorku 1964.–65., u Parizu 1967., na Sveučilištu *Ludwig Maximilian* u Münchenu 1973.–74. i u Uppsali 1977.

Gaja
Alaga

Ubrzo nakon otkrića K-izbornih pravila intenziteta za beta- i gama-prijelaze u deformiranim atomskim jezgrama 1955., za koje su Bohr i Mottelson 1975. dobili Nobelovu nagradu, Alaga je i sam otkrio jedan novi asimptomski tip izbornih pravila u deformiranim jezgrama i objavio članke u američkim znanstvenim časopisima *Physical Review* 1955. i *Nuclear Physics* 1957. Ta dva znanstvena rada pripadaju među najviše citirane publikacije hrvatskih znanstvenika u svjetskoj znanstvenoj literaturi. Pravila intenziteta i izborna pravila za deformirane jezgre ostaju važnim elementom svjetske znanstvene baštine pod općeprihvaćenim nazivom Alagina pravila. U svojem kasnijem dugogodišnjem znanstvenom radu ostvario je svjetske znanstvene prodore i na drugim područjima. Sâm te skupa s G. Ialongom izračunao je karakteristike jezgara žive i zlata (*Bulletin of the American Physical Society*, 1959.; *Physics Letters*, 1966.; *Nuclear Physics*, 1967.). Iz tih je izračuna izrastao model jezgre – tzv. Alagin model – koji dobro opisuje obilježja jezgara u prijelaznom pod-

ručju između steričnih i veoma deformiranih. Sa suradnicima u Institutu *Ruđer Bošković* poopćio je pravila intenziteta i izborna pravila vibracijskih jezgara uzimajući, uz nulti član, i najvažnije korekcije prvoga reda (*Proceedings of International Conference on Nuclear Physics*, München, 1973.). Zajedno s V. Paarom klasificirao je stanja jezgara u području najvećega momenta vrtnje primjenom vibracijskoga modela i spomenutih izbornih pravila te našao uvjete u kojima se tzv. model grozdova svodi na model aharmoničnoga vibratora i jedne čestice (*Physics Letters*, 1976.; *Fizika*, 1977.; *Supplement I*, 1.; *Nuclear Instruments and Methods*, 1977.). Osim nuklearne strukture, konstanta Alagina znanstvenoga interesa bili su i fundamentalni problemi interpretacije kvantne mehanike. Napisao je prvu hrvatsku monografiju o nuklearnoj fizici u okviru udžbenika I. Supeka *Teorijska fizika i struktura materije* (Zagreb, 1964.).

Za svoj znanstveni rad primio je mnoga priznanja, a obavljao je i mnogobrojne dužnosti. Za izvanrednoga člana JAZU-a izabran je 1968. Dobitnik je republičke nagrade *Ruđer Bošković* za važno znanstveno otkriće 1968. te počasne medalje Sveučilišta u Bruxellesu. Proglašen je počasnim članom Madžarskoga fizikalnoga društva *Loránd Eötvös* 1972. Bio je dekan Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta, predstojnik Zavoda za teorijsku fiziku na tom fakultetu, predstojnik Znanstvenoga vijeća Instituta *Ruđer Bošković*, pročelnik Odjela za teorijsku fiziku na tom institutu, predsjednik Društva matematičara i fizičara Hrvatske, predsjednik Sekcije nuklearnih fizičara Jugoslavije, predsjednik Sveučilišne zajednice za fiziku Hrvatske, savjetnik Instituta *Jožef Stefan* u Ljubljani, glavni i odgovorni urednik *Fizike*, znanstvenoga časopisa Saveza udruženja matematičara, fizičara i astronoma Jugoslavije, član Komisije Europskoga fizikalnoga društva, član uredništva *Physics Letters*, jednoga od vodećih svjetskih znanstvenih časopisa, i *Acta Physica Austriaca* te predsjednik Matične komisije za fiziku. Obnašao je i mnoge druge stručne funkcije. Na

mnogim međunarodnim konferencijama o nuklearnoj fizici u zemlji i inozemstvu (Francuska, Italija, SR Njemačka, SSSR, Madžarska, Rumunjska, Austrija) bio je predavač, predsjedatelj, savjetnik i organizator. Na njegov je prijedlog u Dubnu 1968. stvorena mreža međunarodnih regionalnih centara za nuklearnu fiziku.

Pokopan je u Lemešu.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983.; V. Paar, Gaja Alaga 1924.–1988., *Ljetopis Jugoslavenske akademije za godinu 1988.*, knj. 92, Zagreb, 1989.

A. Čota

ALAGA, Martin (Lemeš, 7. VIII. 1890. – Lemeš, 29. I. 1974.), zemljoposjednik. Sin je Gaje i Sibe, rođ. Vujević. Kao austro-ugarski vojnik u Prvom je svjetskom ratu dospio na rusku frontu, a nakon rata priključio se Listopadskoj revoluciji. U SSSR-u je boravio 7 godina. Nakon povratka bio je zagovarač komunističkih ideja, iako je pripadao sloju bogatijih veleposjednika. Vrijedio je za iznimno načitana i muzički naobražena. Otac je nuklearnoga fizičara Gaje Alage.

A. Čota

ALBERT, Florian (Santovo, 15. IX. 1941.), nogometaš i trener. Po majci Mandi Jelić, Šokici iz Santova, hrvatskoga je podrijetla. Od početka do kraja svoje nogometne karijere igrao je u najglasovitijem madžarskom klubu *Ferencváros*, kao prvoligaš od 1958. Otad je brzo i neprekidno napredovao. U razdoblju 1959.–74. čak je 75 puta bio član madžarske nogometne reprezentacije i za to je vrijeme postigao 31 pogodak. God. 1960. sudjelovao je na Olimpijskim igrama, gdje je madžarska momčad osvojila treće mjesto, a osvajanju brončane medalje pridonio je i na Europskom prvenstvu 1964. Na Svjetskom prvenstvu 1966. Albert je već bio vodeći madžarski nogometaš. God. 1967., kao najbolji europski nogometaš, dobio je *Zlatnu loptu*, odličje koje je 1956. utemeljio pariški list *France Football*. Nogometašku je karijeru završio 1974. Nakon toga radio je u *Ferencvárosevu* uredu, a 1978.–79. bio je tre-

ALBERT

ner u Libiji. Vrativši se u Madžarsku, preuzeo je odgoj pomlatka *Ferencvárosevih* nogometaša. Bavi se i novinarstvom, članke objavljuje napose u novinama *Labdarúgás, Népsport, Sport, Sportthérek*.

Lit.: *Ki kicsoda Magyarországon?*, Budapest, 2000.

M. Mandić

ALDUMAŠ (*tur.* aldim: kupiti; akče: novčić > aldumakče > aldumašče; *madž.* áldomás), čašćenje u povodu obavljene kupoprodaje nekretnine, stoke, vrjednijih stvari ili obavljena opsežnijega posla. Sudionici posla ugovorili bi gdje će, što i koliko popiti, a obično je plaćao onaj koji je primio novac. Piće kojim se ovako časti naziva se aldumašćem. Najčešće je to bilo vino u obližnjoj gostionici.

A. Stantić

ALEKSANDROVO → Šandor

ALEKSANDROVO SALAŠI (Aleksandrovi salaši), područje jugoistočno od Subotice, odnosno od njezina dijela Aleksandrova (Šandora). Nastalo je nakon Prvoga svjetskoga rata postupnom izgradnjom i koncentriranjem salaša na pustari Aleksandrovo, po kojoj je područje i dobilo ime, te je pred Drugi svjetski rat obuhvaćalo 225 salaša. God. 1961. imali su 1569 stanovnika. Nakon podjele Subotice na mjesne zajednice našli su se u okviru Mjesne zajednice Aleksandrovo, s kojom se otad zajedno iskazuje i broj stanovnika. Na području Aleksandrovo salaša nalazi se prošteništa Bunarić.

Lit.: *O proizvodnim snagama Subotice 1964*, Subotica, b. g.; M. Popović, J. Dinić, *Urbanogeografska proučavanja naselja Jugoslavije*, Beograd, 1978; B. Bukurov, *Subotica i okolina*, Novi Sad, 1983.

S. Stantić

ALFA → Književno društvo Alfa

ALKAZAR, partizanska baza na Skenderovu na salašu Lajče Jaramazovića. Baze su bile skloništa za skriveni boravak progonjenih pripadnika pokreta otpora, poglavito komunista. Najčešće su se nalazile ispod samih salaša i pomoćnih objekata te u dvorištima, ali koji put su bile i dalje od salaša. Ulazi u njih bili su dobro kamuflirani, npr. kukuruzovinom ili slamom, a žene i djevojke brinule su se za skrivene borce. Prva partizanska baza u subotičkom ataru, poslije nazvana Sevastopolj, bila je od ljeta 1943. na salašu Đurice Stevanova na Čikeriji, a većina preostalih kopanih baza nastala je do ljeta 1944., kad se očekivao dolazak i smještaj Subotičkoga partizanskoga odreda. U Tavankutu je tada postojalo bar 16 partizanskih baza, što ukopanih u zemlju, što skrivenih u kamarama slame, na tavanima, u dvostrukim zidovima zgrada i sl., a bilo ih je i u Maloj Bosni, Đurđinu, Bikovu, Kelebiji te u samoj Subotici. Tijekom rata nijedna nije otkrivena. U rujnu 1944. iskopana je najveća baza na području Tavankuta, nazvana Alkazar, nedaleko od željezničke postaje u Skenderovu (Gornji Tavankut), koja je postala središtem partizanskoga pokreta u Tavankutu.

Aleksandrovi salaši

Subotički partizanski odred, krećući se prema Subotici s područja Bačke Palanke, gdje je formiran 23. VIII. 1944., stigao je 5. IX. u Tavankut. Njegovi pripadnici skrili su se po bazama, a u Alkazaru je bilo smješteno zapovjedništvo. O dočeku partizana svjedoci zabilješka zapovjednika Jovana Mikića – Spartaka: »Jednostavno nevjerojatno, teško je opisati s kolikim nas oduševljenjem dočekuju. Tri četvrtine bunjevačkih salaša spremne su da nam budu baze«. U odred su se u Tavankutu uključili novi borci te je i reorganiziran, no za mnoge nije bilo oružja. Pripreme za protjerivanje mađarske vojne posade u Tavankutu obavljane su upravo u Alkazaru, a u noći s 8. na 9. X. akcija Subotičkoga partizanskoga odreda uspješno i provedena. Jednaka je akcija ponovljena u Subotici u noći s 10. na 11. X.

Lokacija baze označena je 1960., sama je baza restaurirana 1979., kad je postavljena i spomen-ploča, a 1997. rekonstruirana je.

Lit.: J. Klarski, Borbeni put žena ustaničkog Tavankuta, u: *Zene Vojvodine u ratu i revoluciji 1941-1945*, Novi Sad, 1984; J. Klarski, *Crveni pesak*, Subotica, 1985; B. Duranci, V. Gabrić Počuča, *Javni spomenici Opštine Subotica*, Subotica, 2001.

S. Mačković

ALLAGA, Geza (Bečej, 25. III. 1841. – Baja, 19. VIII. 1913.), skladatelj i glazbenik. Sin je Imrea i Emme, rođ. Fazekas. Gimnaziju je završio 1841. u Baji. Orgulje je počeo svirati 1855., a 1857. upisao se na odsjek za orgulje bečkoga konzervatorija. Studij je završio 1861.

Postao je autor prve operete na mađarskom jeziku pobijedivši na natječaju za glazbu na tekst Istvána Bényei-ja *Zaljubljeni kantor* (*A szerelmes kantor*), koji je raspisao tadašnji ravnatelj budimskog Narodnoga kazališta György Molnár. Od 1865. dirigent je u Pečuhu te je ondje skladao i glazbu za operetu *Dlakavi vuk* (*Szakállas farkas*) na tekst Imrea Szigetija. U školskoj godini 1867./68. predavao je u subotičkoj gimnaziji. U Baju se preselio 1870. i ondje je radio kao profesor

glazbe. Članom Velike kraljevske opere pri Narodnom kazalištu u Budimpešti postao je 1884. U to je doba napisao operete *Amerikanac* (*Az amerikai*) na tekst Edea Szigligetija, *Đavolji jastuk* (*Az ördög párnája*) na tekst Kálmána Tótha i *Beznađe u sanduku* (*Nyomorúság a korsóban*) na tekst Jenőa Rákosiya.

Od 1880. posvetio se sviranju na cimbalu te mu je u Mađarskoj uspio vratiti ugled. Napisao je i dva udžbenika za sviranje na tom glazbalu, od kojih je prvi doživio tri izdanja. God. 1890. utemeljio je Obiteljski krug ljubitelja cimballa (*mađž.* Cimbalom család körben). Skladao je za cimbal, orgulje i klavir.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, II, Szabadka 1892; *A Pallas Nagy Lexikona*, 1, Budapest, 1893; *Magyar Életrajzi Lexikon*, Budapest, 1967.

A. Čota

ALLAGA, Imre (Baja, 25. III. 1813. – Baja, 12. VIII. 1893.), sudionik revolucije 1848., glavni gradski bilježnik u Baji. Sin je Ivana i Marije, rođ. Illés. Kao zastupnik Riđice tijekom revolucije 1848. sudjelovao je u posljednjem (nezakonitom) Ugarskom saboru. Vladino povjerenstvo za gornju Bačku uhitilo je nakon istrage sve članove toga sabora. Dvije godine poslije Allaga je osuđen na smrt, ali je ipak pomilovan. Nakon toga otišao je u Baju, gdje je promijenio prezime u von Agafi. Ondje je bio glavni gradski bilježnik od 1873. do smrti.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

A. Čota

ALMAŠ (*mađž.* Rácalmás), naselje na Dunavu južno od Budimpešte. Poznato dunavsko pristanište nekoliko kilometara sjeverno od Dunaújvárosa, u Fejerskoj županiji, 3451 st. (2001.).

Naziv mu potječe od mađarske riječi *almás*, »mjesto obraslo (divljim) jabukama«. Spominje se od prve polovine XIV. st. Na mjesto mađarskoga stanovništva, pobijenoga i raseljenoga za Petnaestogog

Almaš
(Rácalmás)

dišnjega rata 1591.–1606., Turci ovamo početkom XVII. st. naseljavaju Srbe i Hrvate te u mađarski naziv mjesta tad ulazi i pridjev *Rác*. Tijekom povijesti ovdašnji su Hrvati, koji su sebe nazivali Racima, posve prešućivani, odnosno uvrštavani među »grkoistočne Race«, jer je Srba bilo više. No matične knjige katoličke župe bjelodano potvrđuju da je ovdje stoljećima živjela i manja skupina Hrvata, a hrvatski se jezik očuvao do 1940-ih.

Lit.: I. Ivanić, *O Bunjevcima : povesničko-narodopisna rasprava*, Subotica, 1894; J. Károly, *Fejér vármegye története*, I-IV, Székesfehérvár, 1896–1901; L. Kiss, *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest, 1980.

Ž. Mandić

ALJMAŠ (Bački Aljmaš, Bačaljmaš, *mađ.* Bácsalmás), gradić između Baje i Subotice u Bačko-kiškunskoj županiji, desetak kilometara udaljen od današnje mađarsko-srpske granice, 7609 st. (2001.). Ime mu potječe od mađarske riječi *halmos*, »humkast, brežuljkast«, a južnoslavenski su ga doseljenici preimenovali u

Almaš, Aljmaš, što se glasovno podudara s mađarskom riječju *almás* (»jabučji, jabučni«). Prijašnja službena imena: Halmos, Halmas, Almás, Felső-Almás, Radonity, Radonity ili Almas, Almaska szelo, Almas, Bács-Almás, Bácsalmás.

Prvi poznati spomen mjesta potječe iz XIV. st., kad se među posjedima porodice Czobor spominje i Halmos. U tursko je doba zabilježen kao Halmas, odnosno Hajmas, u okviru Bajске nahije. God. 1543. Kalačkoj nadbiskupiji plaća 20 forinta crkvene desetine; 1580. ima 25, a 10 godina poslije 35 kuća; 1678. spominje se kao selo. Nakon izгона Turaka tu stanuju »Hrvati i Dalmatinci«. Kao komorska pustara susreće se 1703. Nakon Rákóczijeve bune 1711. naselje se obnavlja i Hrvati ga ponovno napuštaju. Popis bajskog kotara 1714./15. tu bilježi 7 hrvatskih obitelji, 1720. ima ih 6, a 1727./28. samo su 2 hrvatska porezna obveznika. Zbog turske se opasnosti Aljmašani 1716. sklanjaju u Suboticu te je 1726. nenaseljena pustara. Kalački nadbiskup 1731. ovamo naseljava Mađare. God. 1738. ima 263 stanovnika, za koje duhovno skrbe franjevci redodržave Bosne Srebrene iz subotičkoga samostana. Župa je u Aljmašu utemeljena 1740., a otad se vode i matične knjige. Prije toga pripadao je Subotici. Podružnice župe bili su Bikić 1743.–76., Boršot 1740.–76. i Kunbaja do 1805. Crkva posvećena sv. Lovri izgrađena je 1759., a današnja, posvećena Uzvišenju svetoga križa, 1823. Sve do 1923. aljmaški su župnici bili isključivo Hrvati. Sa 77 hrvatskih obitelji zabilježen je 1768. kao isključivo »ilirsko«, tj. hrvatsko mjesto. Do 1772. selo se nalazilo zapadnije, na prostoru današnje čestice Stari Aljmaš, a spomenute ga je godine na današnjem mjestu obnovio vlastelin Mato Rudić te je selo tada dobilo i svoj urbar. God. 1773. ima 95 hrvatskih, 8 mađarskih i 3 slovačke obitelji. Stotinjak njemačkih obitelji iz Württemberga doselilo se 1784., 1786. i 1791. Potkraj XVIII. st. bilježe ga kao mađarsko-hrvatsko mjesto, iako 1797. većinu stanovnika čine Nijemci: 236 njemačkih, 205 hrvatskih, 59 mađarskih i 5 slovačkih obitelji. Kraljevskom su darovnicom 1803. dio Aljmaša

Aljmaš (Bácsalmás)

dobila četiri člana plemićke porodice Antunović te ta porodica otad nosi pridjevke Aljmaški. Naselje je 1808. postalo trgovištem. Sredinom XIX. st. zemljište (29.480 jutara) sastoji mu se od 18 dijelova, koji su u vlasništvu plemićkih porodica: šest pripada Rudićima, tri Antunovićima, po dva Koranayima, Kovačićima, Németszegijima i Šiškovićima, a jedan Vermesima. Za župnikovanje Ivana Antunovića 1842.–59. Aljmaš poprima gradski izgled, podignuto je više javnih zdanja.

Hrvatska (bunjevačka) škola ukinuta je 1887., a nakon toga hrvatski se predaje samo kao neobvezatni predmet. Hrvata je 1880. bilo 1493, a 1890. – 1374 (ukupan broj stanovnika 11.498). God. 1900. u Aljmašu živi 4673 Nijemca, 3292 Mađara i 1317 Hrvata; 1941. ukupno je imao 11.146 stanovnika, Hrvata je 1945. bilo 1349, 1960. – 1158 (ukupan broj stanovnika 9736), 1980. – 684 (ukupan broj stanovnika 8526).

Mnoštvo hrvatskih mikrotoponima potvrđuje duboku ukorijenjenost bunjevačkih Hrvata u tom mjestu, a na brojnost tomošnjih Hrvata upućuje 419 različitih hrvatskih prezimena. God. 1972. utemeljen je Divan-klub, a 1992. Hrvatska samouprava, koji skrbe za održavanje kulture i jezika bunjevačkih Hrvata. Svake se godine priređuju Antunovićev i Miroljubov dan. Od glasovitih Aljmašana hrvatskoga podrijetla izdvajaju se svećenik Ivan Evetović (1860.–1923.), pjesnik Ante Evetović Miroljub (1862.–1921.) i kulturni djelatnik Matija Evetović (1894.–1972.).

Lit.: G. Grosschmid, Magyarhon népesedésének áttekintése, figyelemmel Bács-Bodrogh vármegye történelmére, *Bács-Bodrogh vármegye Történelmi Társulat évkönyve*, 4/1887, Zombor; *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája*, I-II, Zombor, 1896; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrogh vármegye monografiája*, I, Budapest, b. g.; S. Borovszky (ur.), *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*, I, Budapest, b. g.; I. Iványi, *Bács-Bodrogh vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, II, Szabadka, 1909; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; J. Rapcsányi, *Magyar városok monografiája. Baja és Bács-Bodrogh vármegye községei*, Budapest, 1934; T. Vanyó, Belgrádi püspökök jelentései a magyarországi hódoltság viszonyairól 1649–1673, *Levéltári Közlemények*, 1/1971, Budapest; K. Eperjessy, Bács-Kiskun, illetve a hajdani Bács-Bodrogh megye a II. Józsefkorai országleírásban, u: *Bács-Kiskun megye múltjából*, II, Kecskemét, 1979; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; Ž. Mandić, Mikrotoponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, *Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb, 2001.

Ž. Mandić

ALJMAŠ, mjesto u istočnoj Hrvatskoj, →Bili Aljmaš

AMBAR *dijal.* (tur. hambar: skladište), hambar, manji objekt za čuvanje pšenice, pojavljuje se u XVIII. st. Prije toga žito se čuvalo u žitnim jamama, a one su se zadržale do XIX., ponegdje čak i do XX. st. Gradio se od materijala koji se nalazio uz vodne tokove ili vodene površine: od pletera – vrbova pruča i trske. Pleter se obljepljivao blatom, bijelio s unutarne, a često i s vanjske strane. Krov je bio trščan, u novije doba od crijepa. Oblik vjerojatno potječe iz Šumadije, odnosno iz južne Sr-

Ambar

bije, a podsjeća na pučki graditeljski oblik vajat, koji je bio izrađivan od drveta. Dvije ili više vrsta žitarica u ambaru su držane u vrećama, a unutrašnjost većih ambara, u koje se moglo smjestiti 2–5 tona žitarica, dijeljena je pomičnim pregradama. Na gazdinstvu se nalazio u dvorištu ispred stambenoga objekta kako bi bio pod stalnim nadzorom domaćina, ali uvijek tako da ne smeta ukućanima. Katkad je postavljan na saonike (donji dio saonica) kako bi prema potrebi mogao biti premještan. Danas sačuvani ambari uglavnom su postavljeni na stupove od opeke visoke oko 50 cm i više nisu u funkciji.

Ovakav tip ambara može se susresti samo na prostoru sjeverne Bačke, u okolici Subotice i na subotičkim salašima. Nema ih sjevernije u međuriječju Dunava i Tise, a južnije postoje samo u drugim oblicima i od drugoga materijala. To se objašnjava načinom poljodjelske proizvodnje: u sjevernoj je Bačkoj najviše zastupljena bila proizvodnja žitarica, a sjeverno i južnije od Subotice razvijenije je bilo stočarstvo.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Đekić, *Ambari i čardaci u Vojvodini i problemi njihove zaštite*, 25, *Saopštenja*, Beograd, 1993.

A. Rudinski i A. Stantić

AMBETUŠ *dijal.* (*lat.* ambitus: podstrešje; ambio: obilaziti koga, umiljavati se), natkriven prostor ispred stambenoga objekta, trijem, gang (*njem.* Gang: hod, hodanje), u prenesenom smislu hodnik, predsoblje.

1. Kao funkcionalni element tzv. panske kuće pojavljuje se sredinom XIX.

st., a potpuno se ustalio na tom tipu kuće na prijelomu XIX. i XX. st. Ispočetka je bio proširena nadstrešnica iznad jedinoga ulaza u stambeni objekt, no taj se prostor postupno funkcionalno osmišljavao u dio proširenoga stambenoga prostora. Tako se u razvojnom pogledu razlikuju tri tipa: a) otvoreni, b) poluotvoreni i c) zazidani, najprije s jedne, a poslije i s dviju strana.

Prvotni trijemovi ambetuši bili su načinjeni od drvenih stupova od »drača« (bagrema) i bili su potpuno otvoreni. U drugoj fazi zatvaraju se drvenom parapetnom ogradom između stupova, nerijetko i zidanim. Zatim se iz funkcionalnih razloga počinju zatvarati s jedne strane – za »špajc« (smočnicu) ili kombinirano kao poluetaža za »špajc« s vratima za silazak u podrum ispod njega. Na vanjskom dijelu vrata poprečno su bile pričvršćene »prečage« (prečke) koje su služile za penjanje u smočnicu. Ta se polifunkcionalna prostorija nalazila po pravilu u stražnjem dijelu otvorenoga ambetuša nasuprot pročelju kuće. U konačnoj fazi zatvara se i prednji dio ambetuša sa suprotne strane, najčešće po funkciji pretvoren u kuhinju ili sobicu, čime i završava njegova razvojna linija.

Posljednja faza u razvoju ambetuša

2. Na salašima su ambetuši bili prednji ulaz u kuću iz »avlije« (dvorišta) i imali su »vrataca« (mala vrata od tla do visine pojasa) kako se psi i perad spriječili da uđu. U njemu se nalazio pomoćni stol s klupama za kojim se jelo ljeti po kišnom vremenu. S obiju strana »vrataca« bio je »banak« (gornja površina niskoga pre-

gradnog zida), koji je služio i kao naslon promatraču jer su se iz ambetuša mogla vidjeti vrata stajâ i »korlata« (ograđenoga vanjskoga prostora za goveda, koji je ujedno bio i deponij stajnjaka). Na kraju ambetuša često je bio silaz u podrum, a u mnogima se, osobito na salašima, nalazio se i krevet, u kojem je spavao domaćin te je noću mogao čuti ako se događalo nešto neželjeno.

Početakom XX. st. u gradu i na selu ambetuši su se počeli ostakljivati i prerastati u predsoblja, što je bila daljnja razvojna faza panonske kuće. U neke se kuće u naseljima s ulice ulazilo na »vrataca« i onda ravno kroz ambetuš, a u druge se moglo ući samo na veliku kapiju u dvorište i onda kroz ambetuš u sobu. U ambetušu stambenih zgrada u naseljima nalazi se stol s klupom i nekoliko stolaca za odmor u hladovini. I tu je često ograđen niskim zidom nalik na »banak« u salašarskom ambetušu, a unutrašnjost je obično ukrašena lončanica obješenima uz zid.

Lit.: B. Čupurdija, *Stambena arhitektura subotičkih salaša, majura i poljoprivrednih kombinata: panonska kuća*, Beograd, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Rudinski i A. Stantić

AMBROŠIĆ, Franjo (Virovitica, 8. X. 1924.), kirurg. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Virovitici, a studij medicine završio je u Zagrebu 1950. Upošljava se najprije u Općoj bolnici u Puli, gdje je 1955. specijalizirao kirurgiju. Od 1956. do 1962. bio je načelnik Kirurškoga odjela Gradske bolnice u Cetinju. U međuvremenu je 1961. na Medicinskom fakultetu u Sarajevu habilitirao radnjom o problemu ehinokokoze u Crnoj Gori, koja je tiskana kao knjiga. God. 1962. prelazi u Sombor, gdje je načelnik Kirurškoga odjela Opće bolnice sve do umirovljenja. Primarijat je dobio 1967. Osnovna su mu područja znanstvenoga interesa kirurgija (opća, dječja, vaskularna, torakalna i neurokirurgija) te srodne grane koje se s njom prepleću: onkologija, anesteziologija i ehinokokoza. U praksi je bio poznat osobito po kirurgiji trbušnih organa. Iz navedenih je

područja objavljivao znanstvene i stručne radove u domaćim i inozemnim časopisima, ponajprije u Italiji i Njemačkoj. U jednom je mandatu bio zastupnik Socijalno-zdravstvenoga vijeća Skupštine SAP Vojvodine. Za svoj je rad dobio nekoliko nagrada i priznanja. U mirovinu je otišao 1990. Živi u Somboru.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983.

T. Žigmanov

AMBROZOVIĆ, plemićka porodica. Plemićki je list i grb Marija Terezija dodijelila 1760. Ivanu i njegovu sinu Ladislavu. Ivan je imao velike zasluge što je Požega postala slobodnim kraljevskim gradom 1765. Tada je izabran za gradskoga suca u razdoblju 1765.–68. te za doživotnoga senatora. Članovi porodice pokapani su u grobnici pod požeškom župnom crkvom sv. Terezije. U Požegi je porodica izumrla prije 1821.

Grb
porodice
Ambrozović

Jedan ogranak porodice Ambrozović naselio se u drugoj polovini XVIII. st. u Sombor. Franjo se spominje 1780. kao somborski senator. Njegov sin Ivan Nepomuk bio je pjesnik, odvjetnik, senator i zastupnik u Ugarskom saboru, a Ivanov sin Bela savjetnik pri ugarskom Ministarstvu trgovine. Jedan Belin sin, Dezider, bio je književnik i tajnik Madžarskoga umjetničkoga društva u Budimpešti, a drugi sin Lajčo bio je veliki župan u Baji 1906.–10.

Opis porodičnog grba: iz gornjega dijela štita izvire crta koja dopire do sre-

dine štita, dijeleći ga na tri dijela. U gornjem crvenom dijelu vojnička desnica sa sabljom, a s desne strane u srebrnom polju iz crte koja razdvaja izlazi crn orao, koji drži crven mač. S lijeve strane u plavom polju zlatan lav, koji drži djetelinu s tri lista. Šljem: između crnih raširenih orlovskih krila djetelina s tri lista. Plaštev: plavo-zlatni; crveno-srebrni.

Lit.: *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

S. Bačić

AMBROZOVIĆ, Bela (Sombor, 20. I. 1835. – Budimpešta, 9. III. 1905.), ekonomski i tehnički pisac, savjetnik u ugarskom Ministarstvu trgovine, visoki činovnik u Ministarstvu željeznica. Sin Ivana Ambrozovića. God. 1863. oženio se Gizom Meszlényi, unukom Lájosa Kossutha, koja je s roditeljima živjela u New Yorku u emigraciji. Kako je nakon dvije godine Giza umrla, oženio se poslije njezinom sestrom Ilonom Meszlényi.

Bela
Ambrozović

Još kao student pomagao je oko planiranja željezničkoga mosta između Strasbourg i Kehl. Kao inženjer radio je u ravnateljstvu željeznice u Štajerskoj. Nadzornik željeznice u Ministarstvu za promet postao je 1867., a poslije i starješina Glavnoga nadzornoga ureda. Sudjelovao je kao predstavnik mađarske vlade u Bruxellesu 1885. na Prvom međunarodnom kongresu

o željeznici. Imao je važnu ulogu u izgradnji i razvoju mađarskih željeznica i njihovu uključivanju u međunarodni željeznički promet.

Bio je urednik glasila Mađarskoga inženjerskoga i građevinskoga društva *Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönyét* (1869.–78.), gdje je objavljivao i članke. Kao priznat stručnjak za tehničke znanosti objavio je veći broj stručnih radova i izvornih znanstvenih članaka, kojima je unaprijedio i ekonomske znanosti, a pisao je na mađarskom, njemačkom, talijanskom i francuskom jeziku. Bio je suradnik časopisa *Közlekedés (Prometovanje)*, a radove su mu prevodili i objavljivali čak i newyorški stručni časopisi. Pisao je i prigodne stihove, koji su objavljivani u glasilu Društva, a neke je 1882. objavio u listu *Vasárnapi Újság (Nedjeljne novine)*. Važnije su mu studije: *Célszerű volna e a magyar államvasutakat bérbeadni – vagy azok kezelését magán vállalatokra bízni*, Budapest, 1871.; *De l'utilité de chemins de fer – au point de vue de l'économie politique et du calcul de cette utilité*, Brussel, 1888.; *Der gemeinwirtschaftliche Nutzen der Eisenbahnen und dessen Berechnung*, Wien, 1888. (iste je godine djelo objavljeno i na talijanskom jeziku u Milanu, a prevedeno je i na druge jezike); *Messung der wirtschaftlichen Kraft von Ländern*, Wien, 1898.

Pokopan je u Somboru.

Djela: *A zónadijszabás és elméletem*, Budapest, 1893; *Az ár és fogyasztás, illetőleg termelés közti viszony*, Budapest, 1895; *A technikus kérdéshez*, Budapest, 1896; *A tudomány érdekében*, Budapest, 1896; *Országok gazdasági erejének összemérése*, Budapest, 1897.

Lit.: S. Borovszky (ur.), *Magyarország vármegyéi és városai, Bács-Bodrog vármegye*, II, Budapest, b. g.; S. Vasiljević, *Znameniti Somborci*, Sombor, 1989.

S. Beretić

AMBROZOVIĆ, Dezider (Dezsó) (Budim, 24. II. 1864. – Budimpešta, 17. I. 1919.), pisac, novinar, prevoditelj. Sin Bele Ambrozovića. Završio je pravni fakultet i kao odvjetnik stekao diplomu doktora prava. U razdoblju 1885.–94. bavio se ka-

zališnom i glazbenom kritikom u časopisu *Egyetértés (Sloga)*. Tajnik je Državnoga mađarskoga društva likovnih umjetnika (Országos Magyar Képzőművészeti Társulat) 1895.–1915. i urednik časopisa Društva *Műcsarnok (Umjetnički paviljon)* 1898.–1901. Objavljivao je pripovijetke i pjesme u više podlistaka tadašnjih novina. Prevodio je s ruskoga na mađarski. Poznati su njegovi prijevodi Puškinova romana *Kapetanova kći*, podužih govora grofa Sokoljuba, Čehovljevih i Gogoljevih novela, a prevodio je i Tolstoja (*Rat i mir*), Gorkoga, Turgenjeva i dr. Bio je kolekcionar umjetnina. Dio njegove zbirke od više od 250 umjetnina, uglavnom umjetničkih slika, nalazi se u današnjem Muzeju Ferencza Móra u Segedinu.

Lit.: *A Pallas Nagy Lexikona*, 1, Budapest, 1893; *Magyar Életrajzi Lexikon*, Budapest, 1967.

S. Bačić i A. Čota

AMBROZOVIĆ, Ivan Nepomuk (Sombor 9. V. 1789. – Sombor, 12. II. 1869.), pjesnik, odvjetnik, inženjer, pedagog, gradski senator. Sin Franje Ambrozovića, somborskoga senatora. Latinsku je školu završio u rodnom mjestu, a gimnaziju u Pečuhu. Svršivši filozofiju u Kalači, učio je pravo u Budimpešti. Oženivši se Marijom Popović, podigao je petero djece, među kojima su bili Bela i Lajčo, bajski veliki župan.

Inženjerom je postao 1813. U Bečeju i Vranjevu (danas Novi Bečej) radio je na podizanju nasipa. Nakon toga u rodnom je mjestu postao gruntovničar, gradski odvjetnik 1815. i senator 1815.–26. Uoči Mađarske revolucije 1848. ponovno je izabran za senatora. Umirovljen je 1848. Za načelnika Rimokatoličke crkvene općine u Somboru izabran je 1851. Jedanput je kao gradski senator izabran i za zastupnika u Ugarskom saboru. Bio je i učitelj i upravnik rimokatoličke osnovne škole te realne državne škole. Na njegovo zauzimanje 1861. otvorena je škola za bunjevačku djecu u Nenadiću, ali je nastava bila na mađarskom jeziku. Posjedovao je veliku knjižnicu, koja je opljačkana 1849.

I. Ambrozović, *Žalostica žalosna*,
Gradska knjižnica, Sombor

Ambrozović je pisao na hrvatskom jeziku, a iza sebe je ostavio nekoliko djela važnih za povijest somborskih Hrvata. Sa srpskoga je na hrvatski preveo drugo izdanje Muškatirovićeve djela iz 1807. godine pod naslovom *Proricsja i narecsenja koja shtiuč i obderxavajuch, i sam sebe svaki, i druge pouzdano upravljati hoche. Sa serbskoga jezika na Illyricski Privedena, Nadopunjena i Sloxena*. Tim je prijevodom upozorio i na razlike između srpskoga i hrvatskoga jezika, koji je on, kao i ostali hrvatski pisci, nazivao iliričkim i dalmatinskim. U rukopisu su ostale njegove lirske pjesme, od kojih se ističe *Ja sam virna ljubava tvoja*. Te je lirske pjesme pisao u slovačkom gradu Piešťany (tada Pöstyén, u Njitranskoj županiji) dok je ondje bio na liječenju. Neke je od njih i uglazbio. Djelo *Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića, u zomborskoj kralj. varoši penzioniratoga senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalacse, kad su raci-serbianci u medjuboju mađarskom 1848-49. progonili katholike, po njemu istom ispivana u Zomboru god. 1850.* napisano je 1850. na 148 stranica u desetercu, a ostalo je u rukopisu. Ikavicom opisuje bijeg svoje obitelji za Mađarske revolucije 1848.–49. Djelo se nalazi u Gradskoj knjižnici u Somboru, a ime Bunjevac spominje se u njemu kao podrugljivo ime kojim su Srbi nazivali Dal-

matince. »Bunjevačkog nema poroda...«, piše Ambrozović. Treće njegovo djelo *Radost kad je pripoštovani gospodin Ernest Kelle, slobodne kraljevske varoši Zomborske Paroch, i Okružja Gornjo Bačkoga biližnik, godine 1851. milostivo naimenovat, naočni prepošt od Oronta postao* napisano je u desetercu u pohvalu novoga somborskoga župnika. Objavljeno je u Osijeku 1851. na 20 stranica.

Djela: *Proricsja i narecsenja koja shtiuch i obderxavajuch, i sam sebe svaki, i druge pouzdano upravljati hoche. Sa serbskoga jezika na Illyricski Privedena, Nadopunjena i Sloxena*, Peshta, 1808; *Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića, u zomborskoj kralj. varoši penzioniratora senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalacse, kad su raci-serbianci u međjuboju mađžarskom 1848-49. progonili katolike, po njemu istom ispivana u Zomboru god. 1850. (rukopis); Radost kad je pripoštovani gospodin Ernest Kelle, slobodne kraljevske varoši Zomborske Paroch, i Okružja Gornjo Bačkoga biližnik, godine 1851. milostivo naimenovat, naočni prepošt od Oronta postao*, Osijek, 1851.

Lit.: J. Skerlić, Jedan »prevod« sa srpskoga na »ilirski«, *Srpski književni glasnik*, 10/1912, Beograd; D. Bogdanović, Jedan prijevod sa srpskoga jezika na »ilirčki«, *Hrvatska smotra*, 6/1938, Zagreb; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata* (rukopis); K. Bunić [I. Kujundžić], *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Subotica, 1946; A. Sekulić, *Govor bačkih Bunjevaca*, Sombor, 1947; A. Sekulić, *Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1, 1983; S. Vasiljević, *Znameniti Somborci*, Sombor, 1989.

S. Beretić

AMOR VINCIT → Dobrotvorna zajednica *Amor vincit*

ANDRAŠEC, o. Dionizije (Martin) (Dekanovac, mađ. Dékánfalva, Međimurje, 27. X. 1896. – Subotica, 7. X. 1982.), franjevac i književnik. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a 1910. pošao je u sjemenište Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda u Varaždinu. U novicijat je stupio na Trsatu 1914., gdje je dobio redovničko ime fra Dionizije. Nakon svršetka novicijata u varaždinskom je samostanu pohađao i završio provincijski Filozofski institut 1915.–18. Studij bogo-

slovlja počeo je 1918. u Zagrebu, a dovršio ga je u Paderbornu u Njemačkoj. Za svećenika je zaređen 1922. Službovao je u Subotici, Varaždinu, Zagrebu, Čundiću i Vukovaru. Umro je u Subotici, a pokopan je u franjevačkoj grobnici na subotičkom Bajskom groblju.

Kao svećenik najprije je bio kapelan u Subotici 1923.–25. Ondje se dobro uklopio među lokalne Hrvate i Mađžare – prihvatio je mjesni govor subotičkih Bunjevaca (dobio je od njih i nadimak pater Diniško), a dobro je govorio i mađžarski. Tijekom kratka vremena uspostavio je pastoralnu suradnju s novonastalom redovničkom Družbom kćeri milosrđa, kojoj je poslije u matičnu kuću u Blatu na Korčuli slao kandidatkinje iz rodne župe. Ponovno je u Suboticu došao 1954. i ostao ondje do smrti. Obnašao je mnoge dužnosti: bio je gvardijan samostana 1954.–60., definator Provincije 1960.–66., upravitelj hrvatske sekcije Trećega reda 1954.–70., profesor njemačkoga jezika u subotičkom sjemeništu 1962.–68., vikar Provincije, vikar samostana i dr. Osobito se istaknuo pri vanjskoj obnovi subotičke franjevačke crkve i samostana, u kojoj su mu pomagala iskustva stečena tijekom izgradnje nove franjevačke gimnazije u Varaždinu potkraj 1920-ih i obnove franjevačkoga samostana u Zagrebu nakon Drugoga svjetskoga rata. Također je dao preurediti znamenitu milosnu sliku Crne Gospe u kapeli subotičke franjevačke crkve.

Bavio se i književnim radom. Priredio je tri izdanja *Serafskoga cvijeća*, trećoredskoga popularnoga molitvenika i priručnika; na hrvatski je preveo knjige Ignaza Kluga *Ringende und Reife* i u tri sveska Schott-Mesbuchove *Die Neuen Wochentagslesungen*, napisao je *Gradivo za duhovne nagovore članovima Trećeg reda sv. o. Franje*, a objavljivao je i članke u više časopisa, među kojima i u *Subotičkoj Danici* i *Glasniku svetog Franje*.

Djela: *Serafsko cvijeće*, Zagreb, 1936; I. Klug, *Tri zvijezde na svodu vječnosti. Sv. Franjo Asiški, sv. Antun, sv. Elizabeta Tirinška* (prijevod s njemačkoga), Subotica, 1963; *Gradivo za duhovne nagovore članovima Trećeg reda sv. o. Franje*, Suboti-

ca, 1970; Čudotvorna Crna Gospa u Subotici, *Subotička Danica : kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; Terezija Neuman, *Subotička Danica : kalendar za prestupnu god. 1972.*, Subotica, 1971; Schott-Mesbuch, *Meditacije uz svagdanja čitanja*, I–III (prijevod s njemačkoga), ciklostilom, Rijeka–Trsat, 1976; Sveti Antun – svetac čitavog svijeta, *Glasnik svetog Franje*, br. 3, Subotica, 1978.

Lit.: Al-Be [B. Gabrić], Blage uspomene o. Dionizije Andrašec, *Bačko Klasje*, br. 23, Subotica, 1983; I. Damiš, *Međimurski franjevci 20. stoljeća*, Zagreb, 2002.

S. Bačić

ANDRIĆ, Josip (Bukin, 14. III. 1894. – Zagreb, 7. XII. 1967.), pripovjedač, publicist, glazbenik i jezikoslovac. Sin je Josipa i Eve, rođ. Fabry. Mađarsku pučku školu polazio je u Bukinu 1900.–01., hrvatsku u Moroviću 1901.–05., a gimnaziju u Slavonskoj Požegi, gdje je privatno učio i glazbu te maturirao 1913. Pravo je studirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1913.–17., a ondje je 1920. i doktorirao temeljem rigo-roza. U istom je razdoblju nastavio glazbenu izobrazbu i studij trgovine u Pragu 1914.–16., skolastičke filozofije u Innsbrucku 1917.–18., a poslije i slavistike u Zagrebu 1943.–45.

Josip
Andrić

Od 1919. do 1927. uređivao je zagrebački tjednik *Seljačke novine* i pisao glazbene kritike u dnevniku *Narodna politika*. Od 1921. do 1946. glavni je urednik kato-

ličke izdavačke kuće Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu, a zatim do umirovljenja 1954. djeluje u istoj izdavačkoj kući, ali preimenovanoj u Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda. Uredio je više od petsto knjiga objavljenih u *Jeronimskoj pučkoj knjižnici* 1923.–29., *Knjižnici pučke pozornice* 1926.–41., *Knjižnici dobrih romana* 1926.–45., *Knjižnici dobre djece* 1929. i *Knjižnici katoličkih pjesnika* 1939.–41. Uređivanjem periodičkih publikacija počeo se baviti još za gimnazijskih (*Slavonac* i *Jeka*, 1909.–13.) i studentskih dana (*Luč*, 1914.–17.), a poslije je bio pokretač i urednik nekoliko glasila, zbornika i kalendara katoličke provenijencije (*Mladost* 1924., 1929.–31.; *Naša Gospa Lurdska* 1928.; *Obitelj* 1929.–44.; *Jeronimsko svjetlo* 1934.; *Tatre i Velebit* 1942.–43.; *Sunčani vinograd* 1943.; *Katolički kalendar* 1965. i *Danica* 1966.). Bio je član mnogobrojnih kulturnih društava i ustanova te suosnivač i predsjednik Društva bačkih Hrvata u Zagrebu, koje je djelovalo od 1940. do 1945. Primio je mnoga priznanja i odlikovanja, a 1964. odlikovao ga je papa Pavao VI. za književni i organizacijski rad.

Prvu je pjesmu *Zavičajnoj rijeci* objavio u *Slavoncu* 1909., a u srednjoškolskoj dobi pisao je dramolete o V. Lisinskom, J. Haydnu i P. Preradoviću. Autor je pjesama, pripovijedaka i romana tematski vezanih uz folklornu građu Hrvata u Bačkoj i Srijemu. Književne radove, feljtone, kritike, rasprave i članke o povijesnim, političkim, vjerskim, kulturološkim i gospodarskim temama objavljivao je u *Luči* 1906.–07., 1913.–18., 1921.–22., 1926.–30., 1937.; *Krijesu* 1910.–11., 1917.; *Mitrovačkom glasniku* 1913.; *Hrvatskoj prosvjeti* 1915., 1938.; *Seljačkom kalendaru* 1915., 1920.–25., 1927.; *Seljačkim novinama* 1919.–26.; *Danici* 1920., 1922.–29., 1933., 1937., 1940., 1944., 1945.; *Težakim novinama* 1921.–23.; *Mladosti* 1922., 1924.; *Narodnoj slobodi* 1922., 1926., 1928.; *Katoličkom listu* 1923.–24., 1935.–36., 1941., 1944.; *Zadrugaru* 1923., 1925., 1932.; *Nedjelji* 1924.; *Kalendaru sv. Franje* 1926.; *Selu i gradu* 1928.–29.; *Obitelji* 1929.–44.; *Razgovoru ugodnom* 1929.; *Svijetu* 1929.;

Hrvatskoj straži 1931.–33., 1935., 1936., 1938., 1938.–41.; *Klasju naših ravni* 1938., 1942.–43.; *Hrvatskom oraču* 1940.; *Našoj domovini* 1940.; *Subotičkim novinama* 1940., 1941.; *Subotičkoj Danici* 1941.; *Novoj Hrvatskoj* 1941.–45. te *Zabavniku* 1945. Potpisivao se pseudonimima i šiframa: Pišta, Stevan, Stevan iz Srijema, Stipa, Slavko, Levinac Poljički, Pavao Ljubić Sinjski, Ljuboslav Jadranić, Stipa Bukinac, Čika Dobrijan, J. A., Dr. J. A., -dr-, Dr. A., A., -n-, P. Č. Organizirao je nekoliko vjerskih i kulturnih manifestacija, pa tako i hodočašće Hrvata u Svetu Zemlju, o čemu je 1937. snimio i film. Sudjelovao je u podizanju oltara bl. Nikoli Taveliću u Jeruzalemu, a s Vladimirom Kirinom na Svjetskoj je izložbi katoličkoga tiska u Vatikanu 1936. priredio izložbu hrvatskoga katoličkoga tiska.

J. Andrić, *Slovačka slovnica*, Zagreb, 1942.

Prevodio je s češkoga (J. Š. Baar, J. Zeyer, J. Durych), francuskoga (M. Delly) i njemačkoga (H. K. Strachwitz). Na slovački jezik prevedeno je nekoliko njegovih pripovijedaka, glazbenih i jezikoslovnih rasprava te putopis *Na zelenom otoku* iz 1943., a djela su mu prevedena i na češki. Posebno je proučavao Slovačku i njezinu kulturu, osobito glazbu i jezik, napisao je knjige *Ustav Slovačke Republike i ustavne borbe slovačkog naroda*, Slavonska Požega, 1940., *Slovačka slovnica*, Zagreb, 1942. i

Slovačka glazba, Zagreb, 1944. Napisao je nekoliko prozних djela, putopisa i životopisa, a pisao je i o gospodarskim temama (*Dunje ranke. Pet seljačkih pripovijesti*, Zagreb, 1923., *Gospodarska politika*, Zagreb, 1923., *Hrvatsko uzor-selo. Pouka o prosvjeti i napretku života seoskoga*, Zagreb, 1924., *Nove brazde. Tri seljačke pripovijetke*, Zagreb, 1924., *Svega svijeta dika. Seljački roman iz nedavne hrvatske prošlosti*, Zagreb, 1926., *Politika kao nauka*, Zagreb, 1926., *Žito u svjetskom gospodarstvu*, Zagreb, 1927., *U Kristovoj domovini. Putopis iz Svete Zemlje*, Zagreb, 1932., *Hrvati u Irskoj. Putopis s 31. međunarodnog euharistijskog kongresa u Dublinu 1932.*, Zagreb, 1932., *Najljepši među otocima. Lutanja po Siciliji*, Slavonska Požega, 1938., *Sveta Pastirica. Životopis svete Bernardice Soubirous*, Zagreb, 1938., *Srijemske elegije. Slike iz seoskog života*, Zagreb, 1939., *Apostol Hrvatske. Životopis bl. Nikole Tavelića*, Zagreb, 1941., *Velika ljubav. Roman iz života slovačkih Hrvata*, Zagreb, 1942., *Iraska zeleni otok*, Zagreb, 1942., *Slavonske narodne pjesme požeške doline*, Slavonska Požega, 1969., *Izabrana djela*, Vinkovci, 1994.)

Cijeloga se života bavio glazbom na melografskom, kritičarskom, glazbeno-publicističkom i skladateljskom području. Melografski je zabilježio oko 2000 pučkih skladba u Bačkoj, Srijemu, Slavoniji te na otoku Hvaru, a proučavao je i glazbu Slovačka i Lužičkih Srba. Glazbene kritike i napise o glazbi objelodanio je u listovima i časopisima: *Tamburica* 1909.–10., 1912.–13., 1913.–14.; *Novine* 1916.–18.; *Sv. Cecilija* 1917., 1922.–24., 1927., 1936., 1942., 1944.; *Narodna politika* 1919.–26., 1928.; *Požeške novine* 1924.; *Jugoslavenski muzičar* 1925.–26.; *Mladost* 1930.–31.; *Almanah Gospe Lurdske* 1931.; *Hrvatska tamburica* 1936.–41.; *Novi list* 1941.; *Radio Zagreb* 1941.; *Tamburaška glazba* 1955.–58.

Skladao je mnogo, već od gimnazijskih dana, isprva najviše za tambure, oko 180 skladba za tamburaški orkestar (*Pjesnikov cvijetak. Tamburaški kvartet*. Op. 30, Sisak, 1912.; *Bačka simfonijeta, Šokački svatovi* i dr.), a poslije za različite komorne i orkestralne sastave. Skladao je više od

700 djela. Tiskao je više kompozicija: *Kraljici. Melodram za glasovir. Svojoj ženi Stanki*, Zagreb, 1937.; *Tri bunjevačko-šokačke popijevke za jedan glas s pratnjom klavira* (1. Petar Pekić, *Subotici*, 2. Ante Jakšić, *Suton* i 3. Aleksa Kokić, *Pisma risara*), Zagreb, 1940.; *Bačka. Za jedan glas i glasovir. Riječi Aleksandra Kokića*, Zagreb, 1944.; *Plavanjsko kolo (Po narodnim motivima)*. Op. 114, broj 1, svezak I, broj 12, Zagreb, 1950.; *Šokačka elegija (Po narodnim motivima)*. Op. 83, svezak I, broj 16, Zagreb, 1950.; *Intermezzo. Iz opere 'Dužijanica'*, Zagreb, 1956.; *Ljubavna pjesma. Violina i klavir*, Zagreb, 1962.; *Kupi diko ciglice. Na narodne riječi. Za srednji glas i tamburaški orkestar*, Zagreb, 1963.; *Oči moje. Na narodne riječi. Za glas i tamburaški orkestar*, Zagreb, 1964.; *Bačka sonatina. Za klavir*, Opus 107, Zagreb, 1965.; *Subotičke impresije. Za klavir*, Opus 112, Zagreb, 1965.; *Bukin. Mala suita. Za klavir*, Zagreb, 1965.; *Somborsko kolo. Na bunjevačke narodne riječi. Za ženski zbor i klavir*, Opus 113. br. 14. Zagreb, 1965.; *Papuk. Kantata za bas solo, mješoviti zbor i tamburaški orkestar*. Riječi: Josip Cazi, Opus 292, Zagreb, 1965. i *U bašći procvali orasi. Na narodne riječi. Za glas i tamburaški orkestar*, Zagreb, 1965.). U fonoteci Radio Zagreba sačuvano je 106 snimljenih djela, među kojima su *Bačka simfonietta*, *Bačka suita*, *Bunjevačka elegija*, *Čonopljanska elegija*, *Na bunaru*, *Elegija o Kolariću*, *Gradišćanska elegija*, *Kupi diko ciglice*, *Na vrbi svirala*, *Srijemska rapsodija* i dr. Skladao je i glazbeno-scenska djela, od kojih je najpoznatija opera *Dužijanica*, prema vlastitu libretu, prva bunjevačka opera prouzvedena u Subotici 29. IV. 1953. Hrvatska premijera te opere održana je u Osijeku 29. X. 1994. u režiji P. Šarčevića. Ostale su opere *Otmica Šijakinje* (libreto F. Ciraki) 1954., *Raspršeno kolo* (libreto V. Marinović) 1955. te glazbena komedija *Na vrbi svirala*, izvedena u Somboru 1955. Izvedbi baleta *Jurjaši* 1953. nazočio je i autor 1960. u Nürnbergu.

Lit.: Ž. Beršek, Simpozij o dr. Josipu Andriću u Baču, Ristovači, 30. kolovoza 1969. / Otkrivanje

biste dr. Josipa Andrića u Plavni, 31. kolovoza 1969., *Subotička Danica : kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; *Dr. Josip Andrić 1894–1967*. Zbornik (s bibliografijom), Zagreb, 1971; J. Lončarević, *Dr. Josip Andrić (1894–1967)*, *Subotička Danica : kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; L. Beršek, Rad na zborniku o dru Josipu Andriću, *Subotička Danica : kalendar za pre-stupnu god. 1972.*, Subotica, 1971; B. Jegić, Književni rad dr. Josipa Andrića (U povodu 25. obljetnice njegove smrti), *Subotička Danica : kalendar za 1993*, Subotica, 1992; R. Grgec, *Dr. Josip Andrić (1894.–1994.) Hrvatsko Narodno Kazalište u Osijeku, Josip Andrić »Dužijanica«*, Osijek, 1994; L. I. Krmpotić, *Dr. Josip Andrić, hrvatski velikan XX. stoljeća, Zbornik »Ivan Antunović«*, 4–5, Subotica, 1994; J. Njikoš, *Dr. Josip Andrić: Uz 100-tu obljetnicu rođenja (1894–1994)*, *Zbornik »Ivan Antunović«*, 4–5, Subotica, 1994; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; B. Gabrić, *Da ih ne zaboravimo. Dr. Josip Andrić (1894–1967)*, *Subotička Danica (nova) : kalendar za 1998. godinu*, Subotica, 1997.

N. Zelić

ANDRIĆ, Ranka, jedan od pseudonima Josipa Andrića, zapravo ime njegove kćeri (Zagreb, 7. VII. 1924.–Zagreb, 23. III. 2003.). Pod tim je imenom objavio nabožnu knjižicu *Božja pastirica. Mali životopis bl. Ozane Kotorke s vjenčićem molitava* (Subotica, 1946.).

L. I. Krmpotić i N. Zelić

ANDRIN, Brnja (Santovo, 23. V. 1835. – Čonoplja, 25. III. 1871.), učitelj i orguljaš. Rođen je u seljačkoj obitelji kao treće djetete Petra i Mande, rođ. Gorjanac. Pučku je školu pohađao u rodnom mjestu, a učiteljsku je završio u Segedinu. Stekao je diplomu učitelja nižih razreda pučke škole te crkvenoga pjevača i orguljaša. Osim hrvatski, govorio je i mađarski te njemački. U Dušniku je bio učitelj i orguljaš 1857.–58., zatim godinu dana u Kolutu, a nakon toga je, sve do prerane smrti, radio u Čonoplji.

Iako mu je književna ostavština vrlo skromna – sačuvano je samo pet pjesama, koje je pisao svojoj djeci ili učenicima – Andrin zavrjeđuje pozornost već i stoga što je bio prvi santovački stihotvorac. Pjesme su mu pronađene u ostavštini Santovca Stjepana Velina; njemu ih je poslao Čonopljanin Ilija Džinić.

ANDRIN

Lit.: M. Jelić, *Sabrana djela*, prir. Ž. Mandić, Budimpešta, 2000.

Ž. Mandić

ANDRIN, Grga (Santovo, 28. II. 1855. – Kesuj, *madž.* Keszű, Baranja, 16. VIII. 1905.), svećenik, književnik i skupljač pučkoga blaga. Rođen je u siromašnoj seljačkoj obitelji kao peto dijete Grge i Anice, rođ. Maček, podrijetlom s Rastine, ondašnje santovačke filijale. Osnovnu je školu pohađao u rodnom selu, gimnaziju u Kalači, a sjemenište u Pečuhu, gdje je 1878. zaređen za svećenika. Kao kapelan i župnik djelovao je u nekoliko baranjskih naselja nastanjenih uglavnom hrvatskim pukom. Od 1902. obnašao je dužnost dekana Nijemetskoga dekanata.

Suradivao je s hrvatskim književnikom i istaknutim rodoljubom Ilijom Okrugićem Srijemcem, koji ga je poticao i usmjeravao u književnom radu. Od književnih djela, koja su pronađena u rukopisu kod rodbine u Santovu te u pečuškom Biskupskom arhivu, sačuvani su samo pripovijest *Mičo*, u kojoj obrađuje sudbinu rubnoga čovjeka, crtica *Vražje dilo*, u kojoj sažimlje nagomilan jad i razočaranje zbog prelaženja dijela santovačkoga puka u pravoslavnu vjeru, stihotvor *Pjesma našem preminulom*

župniku te balada *Sirotica Bara*, zabilježena u Santovu potkraj XIX. st.

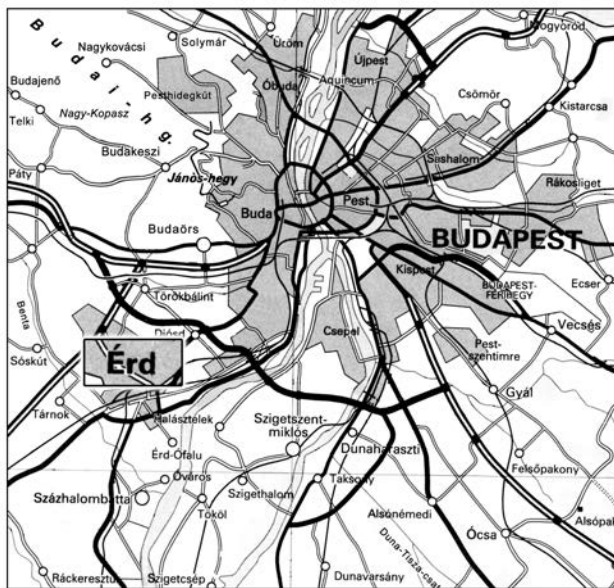
Lit.: M. Jelić, *Sabrana djela*, prir. Ž. Mandić, Budimpešta, 2000.

Ž. Mandić

ANDZABEG (Hamžabeg, *madž.* Érd), naselje u Peštanskoj županiji desetak kilometara jugozapadno od Budimpešte. Nalazi se na pruži i cesti Budimpešta – Stolni Biograd, odnosno Budimpešta – Pečuh, 46.225 st. (2001.).

Prvi se put spominje 1240. Mađarski naziv mjesta potječe od mađarske riječi *ér*, »izvorište«. Kad se kralj Bela IV. vraćao iz izbjeglištva 1242., s njim su došli i mnogi Dalmatinci, kojima je za vjernost darovao posjede u okolici Budima, među inim i u Andzabegu. Tamo su se poslije, za Sigismundova kraljevanja, nastanjivali i izbjeglice iz Srijema i Bosne. Već 1333. središte je župe; župnik se spominje 1468.

Za vrijeme Turaka ime mu je Hamžabeg, prema begu Hamzi, koji je u prvim godinama turske vladavine u mjestu dao sagraditi tvrđavu. Tad su ondje stanovali naselje napustili zajedno s Turcima. Kad su se vratili, u naselju su već stanovali i na-

Andzabeg (Érd)

puštena polja obrađivali »katolički Raci«, koji su se vratili 1690. Bosanski franjevci 1694. ondje počinju obavljati svoje dušobrižničke zadaće. Ostaju sve do 1752., kad su ih zamijenili svjetovni svećenici. God. 1696. naselje ima 72 porezna obveznika, gotovo su svi Hrvati. Za Rákóczijeva ustanka 1703.–11. spominje se kao hrvatsko naselje. Župa je utemeljena 1715. Na ruševinama srednjovjekovne crkve oko 1720. podignuta je današnja crkva, posvećena sv. Mihovilu, ali je zvonik sagrađen tek 1774. Crkva i župni stan spomenici su kulture. Potkraj XVIII. st. spominje se kao trgovište, pripada velikaškoj porodici Illésházi. U prvoj polovini XIX. st. u Andzabegu je živjelo 1455 Hrvata, 538 Nijemaca, 111 Mađžara i 56 Slovaka. Sredinom XIX. st. spominje se kao hrvatsko-mađžarsko-njemačko trgovište u Fejerskoj županiji. God. 1884. ima 457 obitelji, od kojih su 193 hrvatske, a 1894. popis bilježi 1268 andžabeških Hrvata. Na etničku pripadnost upućuje i ova izjava Andžabežaca 1898.: »Naša je općina bunjevačka. Ima nas blizu 4000 duša, od toga tri tala bunjevačka, a jedan tal Švaba i Mađžara. U općinskom starešinstvu sva mista Bunjevci zauzimaju. U crkvi 3 mise bunjevačke, 4. je švapska, a Mađžari imaju 3 mise godišnje. Svećenik je Slovak, al' je dobro naučio naš jezik.« Hrvatski se u školi poučavao do 1914., a posljednja hrvatska misa služena je uoči Drugoga svjetskoga rata. Hrvatskom se ikavicom danas govori samo nekoliko osoba najstarije životne dobi. U starom je dijelu Andžabega (Ófalu), gdje stoljećima obitavaju Hrvati, 2003. utemeljena Hrvatska manjinska samouprava.

Lit.: J. Rupp, *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*, Pest, 1868; J. Károly, *Fejér vármegye története*, I–IV, Székesfehérvár, 1896–1901; I. Ivanić, *Bunjevci i Šokci u Bačkoj, Baranji i Lici*, Beograd, 1899; S. Borovszky (ur.), *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*, I, Budapest, b. g.; J. Karácsonyi, *Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, Budapest, 1924; A. Gárdonyi, *Buda és Pest keresztény lakossága a török hódoltság alatt*, *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 5/1936, Budapest; B. Unyi, *A mohácsi ferenccsek története*, Gyöngyös, 1943; L. Nagy, *Ráczok Budán és Pesten (1683–1703)*, *Ta-*

nulmányok Budapest múltjából, 13/1959, Budapest.

Ž. Mandić

ANGELOVIĆ, Ljubica (Subotica, 28. XII. 1961.), džudašica. Kći Sándora i Roze, rođ. Evetović. Džudom se počela baviti u 12. godini u Džudaškom klubu *Zorka* iz Subotice. U Džudaški klub *Spartak* iz Subotice prešla je u 16. godini. Tada je, u doba kad još nije bilo juniorskih natjecanja, prvi put nastupila na Prvenstvu Vojvodine za žene i osvojila zlatnu medalju. Iste 1978. godine postala je i prvakinjom Srbije te viceprvakinjom Jugoslavije. Iduće je godine bila pobjednica pokrajinskoga, republičkoga i saveznoga natjecanja.

U razdoblju 1978.–86. osvajala je odličja na mnogim domaćim i međunarodnim prvenstvima i turnirima, primjerice na Kupu Zagreba, Kupu *Nagaoka* u Ljubljani, Kupu Osijeka i dr. U tom je razdoblju nekoliko puta nastupala za reprezentacije Vojvodine, Srbije i Jugoslavije, među ostalim i na Europskom prvenstvu u Madridu 1981. te na međunarodnim turnirima u Milanu 1980., Barceloni 1981. i Linzu 1984. Osvojila je zlatnu medalju na Europskom prvenstvu u Sofiji 1981.

Natjecala se u superlakoj i lakoj kategoriji. Dobitnica je Plakete *Jovan Mikić-Spartak*.

S. Bačić

ANGELOVIĆ, Marija (Subotica, 15. II. 1954.), džudašica. Kći Sándora i Roze, rođ. Evetović. Džudom se počela baviti 1970. u Džudaškom klubu *Spartak*. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupala je 1974.–81., a prestala se aktivno natjecati 1983. U kategoriji od 61 kg sedam je puta uzastopce osvajala naslov državnog prvaka (1976.–82.), a četiri godine uzastopce bila je apsolutna prvakinja Jugoslavije (1978.–81.). Na Europskom prvenstvu sudjelovala je dva puta, 1976. i 1981., i oba je puta osvojila srebrnu medalju. Dobitnica je Sportske nagrade SAP Vojvodine *Jovan Mikić Spartak* 1977. i Zlatne značke SOFK Jugoslavije.

ANGELOVIĆ

Lit.: M. Brustulov i dr., *Sport u Subotici 1944–1984* : *Sportélet Szabadkán*, Subotica, [1984].

M. Bašić Palković

ANGELOVIĆ, Robert (Subotica, 10. VI. 1961.), dizač utega. Sin Lájosa i Katice, rođ. Vojnić. Kao član Kluba dizača utega *Spartak* bio je prvak Jugoslavije za mlađe juniore 1976., 1977. i 1978., starije juniore 1978., 1979., 1980. i 1981. te seniore 1983. i 1984. Kao reprezentativac Jugoslavije na Balkanskom prvenstvu u Kikindi 1984. osvojio je tri brončane medalje, a na Europskom prvenstvu u San Marinu 1981. zauzeo je četvrto mjesto.

Lit.: *Klub dizača tegova Spartak Subotica 1947–1987* : *A szabadkai Spartacus súlymelő klub 1947–1987.*, Subotica, 1987.

M. Bašić Palković

ANIKIĆ (Anakić), hrvatska porodica iz Segedina. Prezime je izvedeno iz ženskoga osobnoga imena Ana i pojavljuje se u mnogim inačicama. Tako se 1735. u ispravama susrećemo s imenom Stephanusa Anikitya, a dva desetljeća poslije s Petrusom Anakitsem. U vrijeme sjaja segedinskih Hrvata porodica je bila jedna od najbogatijih u gradu. Osim u Segedinu, bila je poznata još samo u susjednom Sirigu (*madž. Szőreg*), a u ostalim se mađžarskim naseljima ne pojavljuje. U XIX. st. pojavljuje se ime Kata Anikics, a zatim su vjerojatno i pripadnici te porodice pomadžareni te potkraj XIX. st. bilježimo ime Anika István.

Polovinom XVIII. st. Michael Anikity bio je jedan od najbogatijih Segedinaca. Osim kuće imao je i sedam krava, pet konja, goleme zemljište posijano žitaricama, 30 bačava, 40 stogova sijena i četiri pluga, a osim toga i zemljište u Tervaru. Kao i svi drugi stanovnici Palanka, i on se bavio obrtom: bio je krznar i krojač, ali je držao i dva inkvilina, tj. kmeta s vlastitom kućom i okućnicom, koji su mu pomagali u poslu.

Potkraj XVIII. st. porodica je počivala na trima granama, od kojih je najimućnija bila ona što ju je vodio Martin Anikity. On je imao dvije kuće (što je bilo pravo bogat-

stvo, jer je zbog velika broja obrtnika nekretnine bilo veoma teško steći), 49 vinških bačava, 25 komada vučne stoke, 6 ovaca, 30 konja za jahanje i 3 konja za vuču te goleme količine žitarica. Njegovi susjedi, a prema svemu sudeći i braća Petar i Pavao nisu bili tako imućni, no dobili su status građanina prije Martina. Ipak je 1776. i Martin službeno postao građaninom. Porodica se sve vrijeme bavila krznarskim obrtom te je predavala to zanimanje s jednoga naraštaja na drugi.

U popisu osoba primljenih u građanski status iz 1836./37. nalazi se i ime Dániela Anikitya, koji je u statusu »sina građanina« primljen u red građana slobodnoga kraljevskoga grada Segedina. Kao nacionalnost upisao je »Mađžar«. S njim je porodica izgubila hrvatski identitet i asimilirala se.

Lit.: L. Heka, *A szegedi dalmaták*, Szeged, 2000.

L. Heka

ANISICH, Jenő (Bajmok, 6. VII. 1915.), kanonik, lektor Kalačkoga prvostolnoga kaptola, arhiprezbiter, apostolski prabilježnik (protonotar), opat svetoga Augustina Kalačkoga, umirovljeni ravnatelj Međunarodnoga *Caritasa*. Rođen je u obitelji Bajmočanina Mihála i majke Márije, rođ. Simon, rodnom iz Bratislave. Pučku školu završio je u Bajmoku, a gimnaziju u Subotici. Privučen primjerom svojih stričeva, svećenika Jenóa, vojnoga kapelana i pukovnika, i Maximilijana Oszkára, premonstratskoga kanonika, odlučio se za svećeničko zvanje. Studij teologije počeo je u Zagrebu 1936., a završio u Kalači 1942., gdje je iste godine i zaređen za svećenika. Najprije je kapelan, vjeroučitelj i profesor latinskoga jezika u Kalači, poslije je kapelan u Tompi i Aljmašu. U rodnom mjestu posljednji je put bio u listopadu 1944. Pred Rusima, koji su ga navodno namjeravali ubiti, pobjegao je iz Aljmaša u Kalaču. Poslije je bio kapelan u Dušnoku, Kačmaru, Baškutu i župi sv. Imrea u Kalači. Osuđen je i protjeran iz Bačko-kiškunske županije 1953.–54. jer nije htio stupiti u državno

svećeničko udruženje. Poslije je bio kapelan u Ajošu (*madž.* Hajós) i Kecelju (*madž.* Kecel). Nalazio se pod stalnom policijskom kontrolom, a zbog sumnje da je špijun kuća mu je nekoliko puta pretraživana. Oduzeti su mu putovnica i madžarsko državljanstvo te je 1956. protjeran u Austriju, gdje je bio dušobrižnik sestara Srca Isusova u Bregenzbenu te ravnatelj madžarske misije u Voralbergu. Odatle je prebjegao u Čehoslovačku, iz koje se u listopadu 1956. pokušao vratiti u Madžarsku, ali u veleposlanstvu nije dobio dopuštenje. Nadbiskup mu je naložio da ostane u inozemstvu i organizira rad Međunarodnoga *Caritasa* te je od 1957. do umirovljenja ravnatelj te ustanove u Švicarskoj. Član zaklade *Szent István Alapítvány* bio je 1972.–81. i 1985.–90. Tijekom četrdeset godina progonstva pomagao je ne samo Crkvi u Bačkoj nego i u Zagrebu. U to doba mnogi su biskupi živjeli od njegove pomoći, a osigurao je i financijska sredstva za gradnju pet crkava u jugoistočnoj Europi te obnovu katedrale u Pečuhu. Nakon umirovljenja i povratka u Kalaču 1995. ostao je povezan sa svijetom, ali i s Crkvom u zavičaju, te i danas pomaže bogoslovima Subotičke biskupije. Govori madžarski, hrvatski i njemački. Živi u Kalači.

Lit.: *Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1942.*, Coloczae, b.g.; A. Mojzes, *Bajmok*, Szabadka, 2002; Mons. Anisich Jenő, ny. Caritas igazgató, Kalocsa A szó buzdít, a példa vonz. Gaudete, <http://www.eghf.hu/gaudete/2006karacsony.pdf>; B. Góbor, *Élni, annyi mint gondolkodni*, <http://www.magyarszo.rs/arhiva/2004/dec/31/kozelkep.htm>

S. Beretić

ANIŠIĆ, Andrija (Hrvatski Majur, 24. IX. 1957.), svećenik i novinar. Sin Neste i Marge, rođ. Anišić. Prva četiri razreda osnovne škole završio je na Hrvatskome Majuru, a ostale razrede u OŠ *Ivan Milutinović* u Subotici. U subotičkoj Biskupijskoj klasičnoj gimnaziji *Paulinum* maturirao je 1976. Teološki fakultet završio je u Zagrebu 1984. Za svećenika je zaređen 18. III. 1984. u subotičkoj katedrali bazilici sv.

Terezije. Nakon toga nekoliko je mjeseci obavljao službu privremenoga upravitelja župe Presvetoga Trojstva u Maloj Bosni, a zatim službu pomoćnoga arhivara Subotičke biskupije. Prefekt sjemeništa *Paulinum* bio je 1984.–89., a obnašao je ujedno i službu pomoćnika u biskupskom uredu u Subotici. Od 1989. do 1994. bio je tajnik Subotičke biskupije. Za vrijeme tajničke službe na Katoličkom bogoslovnom fakultetu specijalizirao je moralnu teologiju. Župnikom župe sv. Roka imenovan je 1. VIII. 1994. Obavlja službu biskupijskoga savjetnika i član je više biskupijskih vijeća. Na Teološko-katehetskom institutu Subotičke biskupije predaje moralno bogoslovlje. Magistarsku radnju *Bračni i obiteljski moral u nekim djelima Ivana Antunovića* obranio je 2007. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

Još je u gimnazijskim danima počeo pisati kraće vijesti za sjemenišni list *Lux* i za dječji list *MAK*. Prvi članak objavio je u časopisu studenata teologije *Spektrum* (Zagreb). Kad je postao svećenik, uključio se u uređivanje vjersko-informativnoga lista *Bačko klasje*, a neko je vrijeme bio i tehnički urednik lista. Od 1984. aktivan je član uredništva *Subotičke Danice*, u kojoj je objavio dvadesetak članaka teološkoga sadržaja, a pisao je i članke drugih sadržaja te bilježio kroniku događaja. Od pokretanja katoličkoga mjesečnika *Zvonik* 1994. sve do travnja 2007. obnašao je dužnost glavnoga i odgovornoga uredni-ka lista. Pročelnik je Izdavačkoga odjela Katoličkoga instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* iz Subotice. Član je Hrvatskoga društva katoličkih novinara od samoga osnutka te izvjestitelj Informativne katoličke agencije (IKA-e) i *Glasa Koncila*.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 241, Subotica, 2007.

A. Kopilović

ANONIMUS, franjevac koji je 1788. u Budimu napisao 348 stihova u desetercu pod naslovom *Kripost posli smrti živi*. Do danas se ne zna njegovo pravo ime. Djelo je posvetio senatorima i građanima grada

ANONIMUS

Sombora, a opisao je u njemu život doseljenika iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije u Gradini te rad somborskih franjevaca. Tematizirao je i ratovanja Somboraca, gradnju franjevačkoga samostana i crkve, oduzimanje župe franjevcima i predaju župe svjetovnomu svećeniku Stjepanu Jagodiću. Anonimusovo djelo ujedno je i povijest Sombora u stihovima. Objavljeno je u nastavcima u *Nevenu* u 1903.

Lit.: *Neven*, br. 4-9/1903, Subotica; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata* (rukopis).

S. Beretić

ANTIFAŠISTIČKI FRONT SLAVENA, prva slavenska organizacija u Mađarskoj nakon Drugoga svjetskoga rata. Osnovani su je Srbi i Slovaci u Batanji, u Békéskoj županiji, 18. II. 1945. Za kratko vrijeme organizacija se proširila i na bunjevačke i šokačke Hrvate u Bačkoj i Baranji te Slovence u Željeznoj županiji, a već je 18. V. 1946. u Baji održala svoj I. kongres. Ondje je donesena odluka da se Hrvati i Srbi odvoje od Slovaka te da organizacija dobije ime Antifašistički front Južnih Slavena. Na kongresu je izabran Središnji odbor, koji je zatim pokrenuo kulturno-prosvjetni život južnoslavenskih manjina u Mađarskoj.

Na II. kongresu, održanom u Aljmašu 5. X. 1946., organizacija je dobila naziv Demokratski savez Južnih Slavena. Pod tim je imenom i sa sjedištem u Budimpešti djelovala sve do društvene preobrazbe u Mađarskoj, kad su 1990. Hrvati, Srbi i Slovenci utemeljili posebne građanske udruge.

Lit.: M. Mandić, Poglavlja uz kroniku DSJS-a, *Iz naše prošlosti*, 1, Budimpešta, 1979.

M. Mandić

ANTIFAŠISTIČKI FRONT ŽENA, jedna od masovnih političkih organizacija komunističkoga pokreta i vlasti. Osnovan je 6. XII. 1942. u Bosanskom Petrovcu. Na temelju komunističke ideologije i anti-fašizma u Drugom svjetskom ratu okupljao je žene različite dobi, društvenoga položaja i nacionalne pripadnosti radi pot-

pore komunističkomu pokretu i vlastima, radi poučavanja, opismenjivanja i emancipacije žene te ostvarivanja spolne ravnopravnosti. Kao posebna organizacija ukinut je 1953., kad ga je zamijenio Savez ženskih društava, iz kojega je pak 1961. stvorena Konferencija za društvenu aktivnost žena Jugoslavije, koja je kao društvena organizacija djelovala u sklopu Socijalističkoga saveza do raspada socijalističkoga poretka.

U svojim je nastojanjima AFŽ postigao rezultate i u Bunjevaka i Šokica. Primjerice, u Subotici je ilegalni AFŽ osnovan u svibnju 1944., a i formalno je utemeljen 15. X. 1944. Djelovao je u sklopu Narodnoga fronta, a nekoliko tisuća subotičkih članica skrbilo je za ranjene u bitkama kod Batine i Bolmana i na Srijemskoj fronti, za povratnike iz njemačkih i mađarskih logora i dr. Kako je komunistička ideologija prvih poslijeratnih godina imala pristaša među mjesnim hrvatskim stanovništvom, budući da je ono tada bilo i nositelj gradske vlasti, prva je predsjednica subotičkoga gradskoga odbora AFŽ-a bila Cila Tikvicki, a sreskoga odbora Klara Lendvai. U svim gradskim četvrtima (»reonima«) djelovali su mjesni odbori, koji su skrbili za siromašne obitelji, radili na prosvjeđivanju i dr. Među najpoznatijim aktivisticama bile su Kata Đanić, Sonja Martinović, Anica Horvacki, Estera Ivković, Teza Bukvić, Julka Sekulić (rođ. Đelmiš), Anka Sekulić (rođ. Evetović) i dr. Subotički odbor AFŽ-a ukinut je 18. XII. 1953. Oskudna arhivska građa o djelovanju Subotičanki u AFŽ-u čuva se u Historijskom arhivu u Subotici.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 078. Gradski odbor AFŽ Subotica (1944-1953); F: 282. Okružni odbor AFŽ (1945-1946).

Lit.: *Enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb, 1980; *Hrvatska riječ*, Subotica, 1945-47.

G. Bačlija

ANTIFAŠIZAM, politički pokret usmjeren protiv fašizma i nacizma. Nastao je 1920-ih kao oporba talijanskomu fašizmu i njemačkomu nacizmu, a s vremenom su se na širokim demokratskim osnovama u

njega uključile različite ideologije, politički pokreti i organizacije, koji su se prije Drugoga svjetskoga rata te tijekom njega i nakon njega borile protiv fašističkih i nacističkih ideja. U antifašistički pokret ubrzo su se uključili i komunisti, no s težnjom da njime dominiraju te da im posluži kao prvi korak u revolucionarnom preuzimanju vlasti. U okupiranim europskim zemljama antifašizam se nastavlja u obliku ilegalnih partizanskih pokreta, u kojima je postojala i komunistička grana, negdje dominantna (npr. u Jugoslaviji), drugdje tek jedna od frakcija (npr. u Francuskoj). Nakon 1945. u Europi se zabranjuje obnova fašizma i djelatnost fašističkih skupina. Dok je antifašizam u zapadnoeuropskim demokracijama postao istoiznačnicom za dosljedno suprotstavljanje rasizmu i ksenofobiji, u komunističkom bloku postao je nedodirljiv ideologem koji legitimira svaku djelatnost režima, čime je izgubio svoj prvotni demokratski sadržaj izražen u protivljenju svakomu totalitarizmu, uključujući i komunizam. U tranzicijskim zemljama i dalje postoji kao pokret usmjeren na podizanje političke svjesnosti i protivljenja neofašističkim i neonacističkim ideologijama, koje nalaze plodno tlo među slojevima osiromašenim u tranziciji, kojima manipuliraju dijelovi nacionalističkih elita.

Na području bivše Jugoslavije već se 1920-ih javljaju autohtoni pokreti i organizacije koje su imale fašistička obilježja: monarhistička Organizacija jugoslavenskih nacionalista (ORJUNA), Srpska nacionalna omladina (SRNAO), Hrvatska nacionalna omladina (HANA O) i dr. U Mađarskoj je Gyula Gömbös 1923. utemeljio rasističku Partiju mađarske nacionalne nezavisnosti, a Ferenc Szálasi osniva nekoliko fašističkih stranaka (Stranku narodne volje 1935., Mađarsku nacionalsocijalističku partiju 1937., Stranku strelastih križeva 1938.) i dr. Tijekom 1930-ih sve one padaju pod utjecaj njemačkoga i talijanskoga fašizma, ali je središnje mjesto u ideologiji tih organizacija i pokreta imao nacionalizam. Isprva

je reakcija na njihovo formiranje bila slaba i neorganizirana, ali 1930-ih na osnovi zaključaka Kominterne komunisti nastoje stvoriti široku antifašističku frontu. U Mađarskoj su komunisti bili malobrojni, dok je u Jugoslaviji jedan od rezultata takve akcije bila i Stranka radnoga naroda. U tom je pravcu djelovao i subotički odvjetnik Jakša Damjanov, urednika listova *Népszava* (1935.) i *Narodni glas* (1939.), koji su bili organi te stranke. U Hrvatskoj je antifašizam 1930-ih najsnažnije izražavala ljevičarska inteligencija (Miroslav Krleža, August Cesarec i dr.). Sastavni dio antifašističkoga pokreta bilo je i očitovanje međunarodne solidarnosti, pa je i među bačkim Hrvatima bilo sudionika Španjolskoga građanskoga rata 1936., poput Andrije Gilijana i dr.

Članska knjižica Antifašističkoga fronta Slovena u Mađarskoj

Nakon raspada Kraljevine Jugoslavije antifašizam se izražava u borbi protiv uspostavljenih fašističkih režima i organizacija (Horthyjev režim u Bačkoj, Baranji, Međimurju i Prekomurju; Nedićev režim i četnici u Srbiji; Pavelićev režim i ustaše u NDH i dr.). Organizacijski se antifašistički pokret izrazio formiranjem jugoslavenskoga (1942.) i zemaljskih antifašističkih vijeća (Hrvatske, Crne Gore i Boke, Sandžaka te BiH 1943., a Makedonije i Srbije 1944.), koja su postala temeljem budućega društvenoga i federalnoga ure-

ANTIFAŠIZAM

đenja. U Bačkoj je unatoč nezadovoljstvu južnoslavenskih naroda antifašistički otpor, osim pojedinačnih diverzantskih akcija, bio slab, prije svega zbog nepogodnosti geografskoga terena. Među poznatijim subotičkim antifašistima bili su Jovan Mikić – Spartak, Roko Šimoković, Josip Merković, Petar Horvacki, Veco Katančić Matko Vuković, Đuro Dulić i dr., dok su u somborskom antifašističkom pokretu bili aktivni Ivan Parčetić, Stipan Ostrogonac, Ivan Matarić, Stipan Periškić i dr. Zadnje godine rata formiraju se mnoge partizanske baze u kojima su se skrivali antifašisti, mahom komunisti. God. 1944. formiraju se i vojne postrojbe, koje isprva čine dragovoljci, mahom iz redova komunista, a od jeseni 1944. u njih se masovno mobilizira i domaće pučanstvo: Subotički partizanski odred formiran je 23. VIII. 1944. na čelu s Jovanom Mikićem–Spartakom i komesarom Jovanom Tadijinom; VIII. vojvođanska brigada, u kojoj su većinu činili Hrvati – Bunjevci i Mađari, formirana je 12. IX. 1944., a 30. X. ušla je u sastav 51. divizije, koja je sudjelovala u forsiranju Dunava kod Batine i Apatina; Somborski partizanski odred formiran je 30. VIII. 1944., a 1. XI. 1944. ušao je u sastav XII. vojvođanske brigade. U antifašističkom pokretu u bačkih Hrvata bila je izražena nacionalna, tj. protumađarska komponenta.

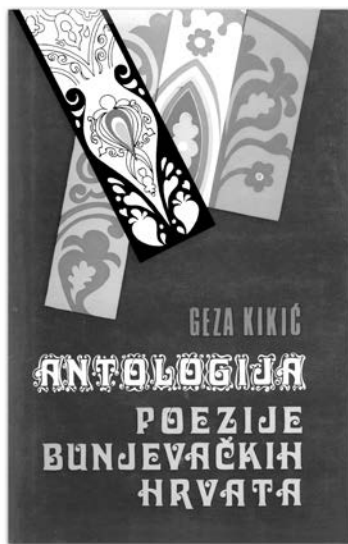
Nakon pada Horthyjeva i poslije Szálasijskoga fašističkoga režima slavenski narodi u Mađarskoj utemeljili su svoju antifašističku organizaciju. Na sastanku Srba i Slovaka u Batanji, u Bekeškoj županiji, 18. II. 1945. osnovan je Antifašistički front Slavena, koji se ubrzo proširio i na bunjevačke i šokačke Hrvate u Bačkoj i Baranji te na Slovence u Željeznoj županiji, pa su mjesne organizacije postojale u Aljmašu, Čavolju, Kaćmaru, Čikeriji, Bikiću, Sentivanu, Gari, Santovu i Baškutu. Na I. kongresu u Baji 18. V. 1946. Slovaci su se odvojili od južnih Slavena, a u Centralnom odboru od svih pokrajinskih organizacija najviše predstavnika imali su Slaveni iz Bajskog trokuta (među njima i Hrvati Antun

Karagić, Gabor Pijuković, Mariška Vidaković, Vinco Đukić, Pavle Vujić, Joza Sabovljević i dr.). Tada je organizacija preimenovana u Antifašistički front Južnih Slavena, koji je na II. kongresu u Aljmašu 5. X. 1946. promijenio naziv u Demokratski savez Južnih Slavena.

Lit.: M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945.)*, Sombor, 1971; M. Dubajić, *Portreti*, Subotica, 1976; M. Mandić, *Povijest bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Kecskešmet, 1989; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; *Hrvatska enciklopedija*, 1, Zagreb, 1999.

S. Mačković

ANTOLOGIJA (grč. anthologia: skupljanje cvijeća < anthos: cvijet; legein: brati, skupljati), zbirka odabranih, obično reprezentativnih književnih ili drugih djela jednoga ili više autora. Priređuju se najčešće prema vrsti stvaralaštva, razdoblju i sl., a određene su nacionalnim, jezičnim ili zemljopisnim okvirima. Iako su u načelu subjektivan izbor priređivača, teže udovoljiti kriterijima preglednosti i kvalitete sadržaja.

G. Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971.

U književnosti podunavskih Hrvata antologije nisu bile objavljivane često. Do sad su objavljenje tek dvije, koje cjelovito

obuhvaćaju književnost Bunjevaca: *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata* i *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*. Obje je priredio Geza Kikić (1925.–2002.), a objavila ih je Matica hrvatska u Zagrebu 1971. Osim uvodne Kikićeve studije prva antologija donosi odabrane primjere iz bunjevačke narodne poezije i iz djela 34 ovdašnja pjesnika, zajedno s biografskim crticama, i to od sredine XVIII. st. do kraja 1960-ih. Jednaku strukturu ima i antologija proze: nakon uvoda slijede odabrane bunjevačke narodne pripovijetke te segmenti iz stvaralaštva 31 prozaista. Jedini suvremeni antologičar podunavskih Hrvata Geza Kikić sastavio je još dvije antologije: *Antologiju kritike bunjevačkih Hrvata* i *Antologiju dramskih tekstova bunjevačkih Hrvata*, no one su do danas ostale u rukopisu. Također su objavljene i dvije antologije iz narodne književnosti, ali na slovenskom. Obje je priredio Balint Vujkov (1912.–87.), a objavljene su u Ljubljani: *Hrvaške pravljice* 1960. i *Hrvaške narodne pripovedke* 1981.

Jedan broj književnih djela hrvatskih književnika iz Bačke zastupljen je u različitim antologijama lokalne, regionalne ili nacionalne važnosti, primjerice u *Zlatnoj knjizi hrvatskog pjesništva od početka do danas* (priređivač Vlatko Pavletić, Zagreb, 1970.) objavljene su pjesme Lazara Merkovića i Petka Vojnić Purčara.

Lit.: L. Merković, Književnost Hrvata u Vojvodini poslije II. svjetskog rata, u: *Tjedan Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1998.

T. Žigmanov

ANTROPONIMIJA (*grč.* anthropos: čovjek; onoma: ime), sveukupnost ljudskih vlastitih imena (osobnih, porodičnih, rodovskih imena, nadimaka i dr.), a ujedno i znanost o njima.

Povijesnim, sociološkim i lingvističkim istraživanjima koja su za predmet imala hrvatska imena u Bačkoj bavili su se M. Mandić, I. Prčić, K. Kostić, J. Erdeljanić, A. Sekulić, M. Radičev, M. Peić, G. Bačlija, Ž. Mandić i dr. Istraživanja potvrđuju da je posrijedi iznimno bogata građa, važna ne samo za onomastiku nego

i za povijest, demografiju, ortografiju, etnografiju i druge znanstvene discipline.

1. Na temelju arhivske građe, napose matičnih knjiga svih naselja u kojima žive (ili su nekoć živjeli) Hrvati, dostupne literature, raznih zemaljskih i crkvenih popisa, urbanih tablica, grobnih spomenika, katastarskih i drugih zemljovida te izvođenjem osobnih imena iz prezimena, nadimaka i mikrotoponima može se ustvrditi da je u bačkih Hrvata tijekom minulih triju stoljeća u uporabi bilo više od tri tisuće raznoraznih osobnih imena. U drevno su doba Hrvati, pa tako i oni u Bačkoj, imali samo narodna imena, no nakon primanja kršćanstva postupno su se udomačila i tzv. biblijska imena. Glede daljnje sudbine narodnih imena razdjelnicom treba smatrati Tridentski sabor 1545.–63., koji je narodna imena proglasio poganskima i svećenstvu naložio da u matične knjige smije zapisivati samo svetačka imena, navlastito latinska, grčka i židovska. Ta je odluka službeno bila na snazi sve do Drugoga vatikanskoga sabora 1962.–65. U Hrvata se najveći otpor takvoj odluci Katoličke crkve uočava u Dalmatinskoj zagori, Hercegovini i južnoj Bosni, odakle i potječe većina bačkih Hrvata. Ondje su se mnoga narodna imena uščuvala sve do naših dana.

U bačkih se Hrvata utjecaj Crkve pokazao jačim od narodne tradicije, pa se s odmicanjem vremena nalazi sve manje narodnih, a sve više svetačkih imena. No još se i u XIX. st. zamjećuje uporaba dvostrukih imena: osobu njezina okolina zove narodnim imenom, a crkvene je isprave bilježe pod svetačkim (Borka – Barbara; Cvita – Flora; Milica – Emilia; Stanislava, Stana – Anastasia; Živa – Vitalia; Cvijo – Florianus; Nebesko – Celestinus; Živko – Vithus, Vitalis). Kako je broj svetačkih imena bio ograničen, jer su se davala ponajprije imena apostola te najglasovitijih svetaca i svetica, razvilo se obilje izvedenica: umanjjenica, uvećanica, pogrđnica i odmilica, a na tvorbu odmilica od svetačkih imena uvelike su utjecali starodrevni pučki imenski tipovi, često svojstveni i ostalim slavenskim narodima. Imena stra-

ANTROPONIMIJA

noga podrijetla puk je nastojao prilagoditi svojem jeziku, što je često bilo popraćeno nekom od glasovnih promjena (Karol > Kalor, Melkior > Merkir, Brigita > Birđa, Antonija > Tonkica, Tončica, Mandalena > Manja, Isolda > Solda, Oršula > Šula, Augustin > Agustin, Aguštin, Guštin, Emerik > Imro, Jemro; Filip > Pilip, Eugenija > Đena, Đenija; Sibela, Sibelija > Šibala). Osobna su se imena usto najčešće rabila u hipokorističnom liku, a u pravom su liku obično samo u službenim dokumentima i kadšto na grobnim spomenicima. U ženskih su imena najčešći nastavci: -a (Aga, Bara), -ka (Amalka, Cilka), -ica (Katica, Marica); u muških: -o (Pavo, Mijo), -a (Stipa, Tuna).

Postoje neke razlike među pojedinim hrvatskim etničkim skupinama: Ivo (u Bunjevacima), Iva (u Šokaca), Ivelja (u Raca, tj. stanovnika Bačina i Dušnoka). Kod posljednje spomenute etničke skupine imena malodobnih muških osoba tvore se sufiksom -ok (Ivok, Matok), malodobnih ženskih osoba -oka (Maroka, Anoka), a odraslih žena -ena (Janjena, Martena). Razlike zamjećujemo čak i unutar bunjevačke skupine, što ide u prilog tvrdnji da u novu postojbinu nisu došli s istoga područja. U onih na potezu od Đurića do Fancage opažamo više »bosanskoga« utjecaja: muška imena na -a (tip Mata, s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu) te imena Jozo, Jakob, Franjo, Filip, dok se u ostalim naseljima uočava »dalmatinski« utjecaj: nalazimo muška imena na -e (Ive) te Joso, Jakov, Vranjo, Pilip, vokativ na -e u ženskih imena (Luce, Roze). Tih je razlika u prošlosti jamačno bilo više, ali su one tijekom vremena izbljedjele.

2. Da je riječ o velikim narodnim skupinama, bjelodano potvrđuje množina od oko pet tisuća prezimena zabilježena u matične knjige katoličkih župa, koje se u Subotici i Segedinu počinju voditi već nakon protjerivanja Turaka, odnosno na početku XVIII. st. Bunjevački i racki Hrvati u novu su postojbinu došli uglavnom s ustaljenim prezimenskim sustavom. Tek u manjega broja porodica zamjećujemo nova, kadšto dvojna prezimena, nastala na ovim prostorima. U većine šokačkih Hrvata pre-

zimana su se ustalila tek potkraj XVIII. st. Dotad često svaki naraštaj dobiva novo prezime, obično tvoreno od osnove očeva ili djedova osobnoga imena.

Oko 70 % prezimena bačkih Hrvata izvedeno je iz osobnih imena, znatno većim dijelom od muških (Fabić), a samo manjim dijelom od ženskih (Agatić). Oko 70 % takvih prezimena izvedeno je iz svetačkih imena (Mihoković), a oko 30 % iz narodnih (Božić). Neka su prezimena izvedena od toponimijskih oznaka i pouzdani su putokazi kretanja i podrijetla pojedinih porodica (Gorjanac, Posavac). Tristotinjak prezimena nastalih od naziva zanimanja i zvanja (Barbir, Dilalović, Birović) pokazuje pak kakvi su obrti i zanimanja bili rašireni u tim etničkim skupinama.

Prezimena se po obliku dijele na jednostavna (oko 97 %, npr. Tubić), složena (Lipokatić) i višečlana prezimena (Vojnić Hajduk). Najviše je prezimena nastalo od imenica (Strilić) i pridjeva (Debelić), znatno manje od glagola (Neznadović, Uselić), broja i imenice (Stovragović), prijedloga i imenice (Dokolinović), veznika i imenice (Kovragić) i dr. Prema tvorbi osnove mogu se podijeliti na primarna (Jagica), sekundarna (najviše ih je, npr. Zrilić), terciarna (Stipanović) i kvartalna (Antunicević). S obzirom na deklinabilnost, prezimena bačkih Hrvata svrstavaju se u tri skupine: nominalna muškoga roda (Rogač), nominalna ženskoga roda (Gladikika) i pronominalna (Nimi). Oko 40 % prezimena ima nastavak -ić (Zorić), oko 30 % -ović, -ević (Bilinović, Vujević), oko 10 % -ov, -ev (Stipanov, Blažev), -in (Velin), -ac (npr. Balatinac), -ar (npr. Likar), -čki (Mijački), -an (Diteljan), -ak (Ternak).

Zbog razmjerno velika broja nositelja istih prezimena, u XIX. i poč. XX. st. uporabom porodičnoga nadimka uvedena su i neka dvojna prezimena, primjerice Horvat Aljmaški, Vojnić Hajduk, Vojnić Tunić, Vojnić Kortmiš, Vojnić Zelić. S jačanjem mađarskoga nacionalizma već od 1870-ih mnogi bački Hrvati koji su radili u državnim službama mađarizirali su svoja prezimena. U Bunjevacima s južne strane trianonске granice prezimena su se poslije često

ustaljivala u iskvarenom madžariziranom obliku, a pohrvaćivana su neka izvorno nehrvatska prezimena, najčešće madžarska (Vereš), ali i njemačka (Miler) i slovačka (Jurčak). Za neka su prezimena čak karakteristične dvije porodične grane, bunjevačka i madžarska (npr. Tikvicki).

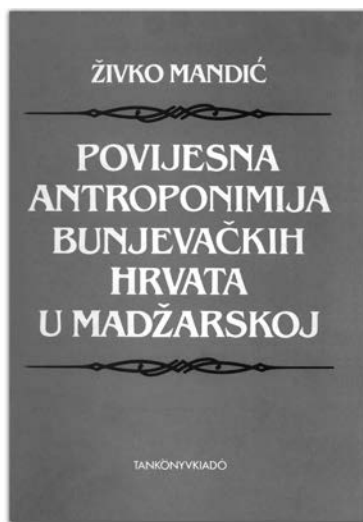
3. Nadimke, koji se popularno nazivaju i »sprdano, prdačno, špot(a)no, rugano ime«, odnosno »ruglo«, nametnula je nužnost za što bržim i točnijim identificiranjem svake osobe u danom naselju, gdje je, prema pravilu, postojalo više osoba s istim prezimenom, a zbog skućena izbora imena čak i s istim osobnim imenom. Nadimci se nerijetko nasljeđuju i prelaze iz naraštaja u naraštaj. Katkad priženjenjem nadimak prelazi na i nositelja drugoga prezimena.

Osobni se nadimak prema pravilu izvodi iz porodičnoga (iz porodičnoga nadimka Mićulini za mušku se osobu kaže Mićulin, za žensku Mićulina), no još se češće u ulozi muškoga osobnoga nadimka rabi osnova porodičnoga (Mićula). Tako je i kad je porodični nadimak tvoren od ženskoga osobnoga imena (Macini Mijo Maca, Dorini Luka Dora). Ženski se osobni nadimci najčešće tvore od muškoga osobnoga nadimka, i to poglavito ovim sufiksima: -ača (Bližnjakovi, Bližnjak – Bližnjača), -anka (Burini, Buro – Buranka), -enica (Krištini, Krišta – Krištenica), -enka (Grčini, Grča – Grčenka), -ica (Stegini, Stega – Stegica), -inca (Babini, Babo – Babinca), -inka (Ćulini, Ćulo – Ćulinka), -kinja (Gajašovi, Gajaš – Gajaškinja), -kuša (Dadarovi, Dadar – Dadarkuša), -ska (Linjakovi, Linjak – Linjačka).

S obzirom na oblik nadimke možemo svrstati u jednostavne (oko 90 %, npr. Dominovi, Brnetini), složene (Čiča-Jerkini, Did-Acini) i sastavljene (Pun Misesec, Sveta Orka). Prema tvorbi osnove nadimke možemo svrstati u primarne (oko 30 %, npr. Gajdica, Sokol), sekundarne (oko 70 %, npr. Tolini, Ricanovi), tercijarne (iznimno rijetki, npr. Ivaškovićini). Najveći je dio (oko 40 %) patronimičko-matronimičkoga podrijetla, tj. tvoreni su od muškoga ili ženskoga osobnoga imena.

Oko 15 % nadimaka nastalo je prema zanimanju kojega pretka (Brašnarovi, Čuvarselčevi), a izvode se i iz naziva neke osobe (Duganovi, Kuštrici), radnje (Čandrakovi, Koprčanovi), životinje (Kulaševi, Mazga), hrane (Somun, Trgančevi), predmeta (Britvica, Vrekečovi), etnika (Šokicini, Srimčevi) i dr.

4. Prostrana zemljišta bačkih naselja obiluju mnoštvom mikrotoponima te svaka čestica polja i svaka ulica imaju svoje pučko ime. Preci današnjih bačkih Hrvata svjedočanstvo svoje nazočnosti pohranili su u tim zemljopisnim imenima, a ona se danas, zbog preustrojena poljodjelstva i odnarođivanja, naglo gube iz uporabe. U mikrotoponimima se zamjećuje i prožimanje jezika naroda koji su u regiji obitavali. U naseljima u kojima su Hrvati starosjedioci i nehrvatsko je stanovništvo često preuzimalo hrvatska imena.

Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj*, Budimpešta, 1987.

Prema obliku mikrotoponimi se mogu podijeliti na jednočlane (oko 45 %, npr. Biluša) i sastavljene (Cvitin križ, Sridnja oborinska duž). Najviše mikrotoponima izvedeno je iz: a) vlasnikova zanimanja (Dželatuša), prezimena (Šimićanka), osobnoga imena (Benakovica) ili nadimka (Raspolova); b) osobine tla (Brižina, Grbovica); c) položaja i mjesta (Siverska,

ANTROPONIMIJA

Dautovačka); d) nekadašnjega naselja (Prliković, Radonić); e) namjene, vrste kulture i načina eksploatacije (Guvnište, Piskulica, Šumarina); f) biljaka koje su ondje rasle (Kladara, Lipik, Liplje); g) životinja kojih je ondje bilo (Kobilača, Lisičina, Orlovnjak) i dr. U tvorbi mikrotoponima najplodniji su sufixi: -ica (Bilica, Brezmedica, Nevaljalica, Pitomica); -ina (Podgradina, Prikotorina, Prodorina, Slizarina); -ac (Četverac, Erlavac, Sivac, Šarkanjac, Tukuljac); -ak (Izbirak, Oklinak, Prilipak, Pručak, Smlačak); -ača (Galvača, Napinjača. Slipača, Tikvača, Zbijača), -ište u Bunjevaca (Gravorište, Kamarište), odnosno -išće u Šokaca i Raca (Brišće, Konopljišće).

Lit.: Ž. Mandić, Muška i ženska krsna imena santovačkih Hrvata (Šokaca), *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, 2, Budimpešta, 1977; Ž. Mandić, Toponimija šokačkih Hrvata u Mađarskoj, *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, 4, Budimpešta, 1982; Ž. Mandić, Obiteljski nadimci šokačkih Hrvata u Mađarskoj, *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, 6, Budimpešta, 1984; Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1987; M. Peić, G. Bačlija, Patronimija i antroponimija bačkih Bunjevaca, *Rukovet*, 1/1990, Subotica; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; B. Ivić, Prezimena bačkih Hrvata-Bunjevaca u Subotici i okolini, *Subotička Danica : kalendar za 1993.*, Subotica, 1992; M. Peić, G. Bačlija, *Imenoslov bačkih Bunjevaca*, Novi Sad-Subotica, 1994; T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997; Ž. Mandić, Osobna imena bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, *Korabljica*, 6, Zagreb, 2000; Ž. Mandić, Nadimci bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, *Folia onomastica Croatica*, 9, Zagreb, 2000; Ž. Mandić, Mikrotoponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj, *Folia onomastica Croatica*, 10, Zagreb, 2001; A. Sekulić, *Osobna imena, prezimena i nadimci bačkih Hrvata*, Subotica, 2006.

Ž. Mandić

ANTUN PADOVANSKI (Lisabon, 15. VIII. 1195. – Arcella, danas četvrt Padove, 13. VI. 1231.), svetac, franjevac, crkveni učitelj. Podrijetlom iz ugledne i bogate obitelji, s 15 je godina dospio među augustince radi školovanja, a sa 16 položio zavjete. Franjevac je postao nakon što su 1220. u Padovu iz Maroka doneseni posmrtni ostaci franjevaca mučenika. I sam je želio je postati misionar u Maroku, no

na putu onamo teško se razbolio te je, nošen burom, dospio na Siciliju. S 26 godina prvi je put nastupio kao propovjednik, a slušatelje je oduševio znanjem i temeljitosti. Bio je na glasu kao velik pokornik, dobar ispovjednik i ponizan svećenik, a umro je u dobi od 36 godina. Godinu dana nakon smrti proglašen je svetim, a njegovi su štovatelji u Padovi 32 godine gradili crkvu u kojoj se i danas čuva njegovo tijelo. U katoličkoj je tradiciji sv. Antun zaštitnik djece, zaljubljenih, putnika, kipara, grnčara i porculanske industrije. Vjernici mole za njegov zagovor pri neplodnosti, vrućici, brodolomu, u ratnoj oskudici i opasnosti od kuge, a vjeruje se i da pomaže u nalaženju izgubljenih stvari. Njegov je spomendan 13. lipnja.

Sv. Antun Padovanski svetac je kojega bački Hrvati osobito štiju. Utjecaj je to franjevačke tradicije, koju Bunjevci i Šokci baštine iz Dalmacije, Hercegovine i Bosne, gdje franjevačko dušobrižništvo ima posebno mjesto. Štovanje sv. Antuna bački su Hrvati prenijeli i na druge katolike u Bačkoj. Novac koji se skuplja kraj njegova kipa ili slike u crkvi prema tradiciji služi za pomoć siromašnima – ta se škrabica u puku zove »kruh svetoga Antuna«, a u Bačkoj i »krušac svetoga Antuna«. Puk je na spomendan sv. Antuna fratre obilato darivao živom mladunčadi, a najsvetčanije se svetac štuje u franjevačkim crkvama u Subotici, Baji i Mohaču. Na njegov spomendan te su crkve štovateljima otvorene cijeloga dana, a blagoslivljaju se u njima djeca i ljiljani.

Lit.: B. Unyi, *Sokácok-Bunyevácok és a bosnyák ferencesk története*, Budapest, [1947]; S. Beretić, *Božji prijatelji s nama na putu*, Subotica, 2002; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; A. Stantić, Sveti Antun Padovanski, *Hrvatska riječ*, br. 20, Subotica, 2002; A. Stantić, Kruh svetog Antuna, *Zvonik*, 6-7/2003, Subotica; R. Skenderović, Štovanje svetaca kod bačkih Hrvata, *Subotička Danica (nova) : kalendar za 2004. godinu*, Subotica, 2003.

S. Beretić i S. Bačić

ANTUNOVIĆ ALJMAŠKI, plemićka porodica. Leopold I. plemstvo je dodijelio 18. XI. 1698. Stipanu, njegovoj supruzi Ani Petronili, rođ. Guganović te njihovom

sinu Antunu, što je 1754. potvrdilo i povjerenstvo za pregled plemićkih povelja. Plemstvo je poslije dobio i drugi Stipanov sin Ivan, graničarski kapetan iz Subotice. Treći Stipanov sin Šime (1696.–1775.), koji je bio oženjen Marijom, rođ. Latinović, kupio je imanje Aljmaš, a četvrti sin Stipan dobio je 1719. u zakup posjed Kunbaju, skupa s Guganovićima. Marija Terezija dodijelila je 1751. plemstvo Albi Antunoviću iz Bačkoga Aljmaša. Odlukom skupštine Bačke županije ubilježeni su 1807. u popis plemića izravni Stipanovi potomci Mate i njegovi zakoniti nasljednici Pajo, Josip (otac biskupa Ivana Antunovića), Đuro i Beno. U popisima bačkih plemića spominju se ogranci Antunovića iz Aljmaša, Bikića, Stare Moravice i Subotice. Iz ove je porodice proglašeno ukupno 37 plemića.

Ugarska je palatin 22. XI. 1745. darovao pustaru Kunbaju članovima obitelji Latinović i Guganović te Šimi Antunoviću. Oni su međutim propustili pribaviti kraljevsku potvrdu darovnice te je, na poticaj Mate Rudića, Ugarska je kraljevska komora 1791. pokrenula spor koji je završio na štetu Antunovića i ostalih vlasnika, koji su 1815. i izgubili imanje.

Selo Aljmaš, prema kojemu je obitelj poslije dobila plemićki pridjevak, Ugarska je kraljevska komora najprije 1780. dala u zakup porodicama Rudić, Antunović, Šišković, Kovačić i Vermes. Kraljevskom darovnicom od 25. IV. 1803. Bartul Antunović (1745.–1813.) dobio je dio Aljmaša, skupa sa svojim zakonitim potomcima Šimom, Franjom i Karlom. Tada su sva četvorica i dobila pridjevak Aljmaški.

Porodica Antunović bila je ugledna među bačkim Bunjevcima, a ugled joj se dodatno povećavao rodbinskim vezama s ostalim poznatim porodicama, kao što su Rudići, Guganović-Šiškovići, Latinovići, Vojnići, Sučići i drugi te su mnogi iz porodice zauzimali najviše položaje u županiji, a osobito u Subotici. Spomenuti Šime Antunović (1696.–1775.), sindik franjevačkoga samostana u Subotici, darovao je oltarnu palu sv. Mihovila franjevačkoj crkvi. Drugi navedeni Šime Antunović (rođ.

1770.) bio je 1797. glavni vojni poručnik Bačke županije. Spomenuti Albe Antunović Aljmaški (1780.–1852.) bio je županijski glavni bilježnik 1810.–19., drugi podžupan 1825.–30. te prvi podžupan 1830.–32. On je pomagao mladomu Ivanu Antunoviću, kasnijemu naslovnomu biskupu i preporoditelju južno-ugarskih Hrvata, najpoznatijemu iz cijele porodice.

Grb
porodice
Antunović
Aljmaški

Opis porodičnoga grba: Na plavom štitu i zelenoj tratini stoji vitez, odjeven u crvenu i zlatnom vrpcom urešenu odoru, u čizmama i sa šubarom na glavi; s pojasa mu visi tok mača, u desnici visoko drži savijenu sablju, a lijeva mu je ruka oslonjena o bok. Na kacigi je pelikan raširenih krila, koji u gnijezdu krvlju hrani svoje mlade. Plaštevci su plavi pozlaćeni i crveni posrebrjeni.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, II., Szabadka, 1909; M. Mandić, *Bunjevačko plemstvo, Subotička Danica ili Bunjevačko-Šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1927*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja, Subotica, 1935; Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest 2002.

S. Bačić

ANTUNOVIĆ, Albert (Albert Adalbert) (Subotica, 18. IV. 1780. – Aljmaš, 7. III. 1852.), plemeniti Aljmaški, zemljoposjednik, visoki županijski činovnik. Bio je sedmo od četrnaestero djece Bartula (Subotica, 23. VIII. 1745. – Subotica, 7. VI. 1813.)

i Terezije, rođ. Makay (oko 1750. – Subotica, 30. I. 1822.). Dva se puta ženio. Supruge su mu bile sestre Kardos od Kardosfalve, ali nije imao potomstva. Bio je daljnji rođak Ivana Antunovića i nakon smrti Jose (Ivanova oca) pomagao je njegovoj obitelji, osobito pri školovanju mladoga Ivana Antunovića.

Crtice iz njegova profesionalnoga životopisa govore da je 1810. bio prvi podbilježnik u Bačko-bodroškoj županiji, da je 1819. županijski veliki bilježnik, kao i početkom 1824. Drugi podžupan bio je 1825.–30., a prvi podžupan do kraja listopada 1832. U dokumentu iz 1845. spominje se kao nositelj zvanja carskoga i kraljevskoga savjetnika, ali i član Društva za konjske utrke Bačko-bodroške županije.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:1.26.60.

Lit.: M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Ivan (Kunbaja, 19. VI. 1815. – Kalača, 13. I. 1888.), kalački kanonik i naslovni biskup bosonski, pokretač tzv. zakasnjeloga preporoda među ugarskim Bunjevcima i Šokcima, publicist i prozni pisac.

Rođen je u plemićkoj porodici Antunović Aljmaški, kao dijete Josipa i Mande, rođ. Petrić, iste godine kad je skupa s porodicama Guganović i Latinović, izgubila svoje tradicionalne posjede u Kunbaji. Njih se 1817. vještim pravničkim makinacijama domogao Mate Rudić, čime je završena nekoliko desetljeća duga borba bačkih plemićkih porodica za Kunbaju, toliko glasovita da ju je u svojim stihovima spomenuo i Grgur Peštalić. Nakon gubitka Kunbaje cijela se obitelj preselila u Aljmaš, no Antunovićev je otac ubrzo umro. Osiromašenoj je udovici u podizanju petero djece pomagao Albert Antunović. Upravo je on prepoznao darovitost mladoga Ivana te ga je poslije i podupirao u školovanju. Težak porodični gubitak i »krvna izdajstva« povezana s njime, koji su na Antunovićevu djetinjstvu ostavili znatna tra- ga, potaknut će ga da poslije u svojim

književnim tekstovima progovori o »potaknutostima« plemićkoga života.

Četverogodišnju osnovnu školu Antunović je završio u Aljmašu, a zatim tri razreda gramatikalne škole u Subotici te četvrti u Kalači. Tijekom svojega školovanja u Subotici upoznao je mnogo bosanskih franjevačkih kandidata, ali i učenika iz drugih slavenskih krajeva, ponajprije Slovaka iz Gornje Ugarske. Ta su poznanstva mogla potaknuti razvitak njegova osjećaja za slavensku uzajamnost. Prvi razred *humaniora* pohađao je zatim u Pečuhu, a drugi razred te dva razreda filozofije u Segedinu. Ondje je počeo i studij teologije, a nakon prve godine trebao ga je nastaviti u Beču. Zbog bolesti je međutim studij morao prekinuti, a nakon ozdravljenja nastavio ga je i završio u Kalači.

Za svećenika je zaređen 1838. Najprije je postavljen za kapelana u Čantaviru, a od 1839. obavljao je nekoliko služba pri kalačkom kaptolu. God. 1842., na preporuku mjesnoga plemstva, imenovan je aljmaškim župnikom, a vijećnikom Bačke županije postao je 1843. Pojedini mađarski povjesničari tvrde da je tijekom Mađarske revolucije 1848. neko vrijeme bio utamničen kao Kossuthov protivnik i Jelačićev pristaša. U crkvenoj je karijeri međutim i dalje napredovao, a i njegovo je društveno djelovanje bilo sve šire. God. 1851. imenovan je dekanom Aljmaškoga dekanata, a 1859. postao je kalačkim kanonikom. Bio je predsjednik županijske skupštine Bačke županije, a 1861. nakratko i dožupan. Poticao je osnivanje i podupirao rad Kalačke štedionice, Dobrotvornoga ženskoga društva, Kalačke čitaonice, Vodne zadruge te Gospodarskoga društva Bačke županije, a zahvaljujući njegovoj financijskoj potpori školovalo se dvjestotinjak mladića iz siromašnijih obitelji. Od 1861. do 1863. obavljao je dužnost upravitelja kaptolskih dobara, no napustio ju je nakon što su pojedini članovi kaptola izrazili prigovore na njegov rad. U pismu u kojem je obrazložio tu odluku iznio je i svoja shvaćanja o gospodarenju u uvjetima kad je u Ugarskoj kapitalističko gospodarstvo sve snažnije potiskivalo feudalne ob-

like; ta su shvaćanja obilježena prepoznatljivim elementima Antunovićeve konzervativizma. God. 1863. Antunović je dobio naslov opata sv. Marije od Kereka, a 1866. kralj Franjo Josip imenovao ga je prepozitom sv. Pavla u Baču, čime je uveden u kraljevsku knjigu plemića drugoga reda. Predsjednikom duhovnoga stola te velikim prepozitom kalačkim postao je 1875., a 1876. kralj ga je imenovao naslovnim biskupom bosonskim. Bio je to ujedno i vrhunac njegove karijere. Taj naslov, koji su isprva nosili bliskoistočni biskupi protjerani iz svojih dijeceza tijekom muslimanskih osvajanja, bio je međutim u Antunovićevo doba uz svoj izvorni smisao vezan još samo nominalno. Iako je i bosonska biskupija bila na Bliskom istoku, novi je naslov Antunoviću donio ponajprije svjetovne povlastice u vlastitoj zemlji: kao biskup bez stvarne biskupije, kojega je usto imenovao kralj, postao je velikašem i članom gornjega doma ugarskoga parlamenta. U parlamentarnim je raspravama međutim sudjelovao samo jedanput: sukladno svom svjetonazoru, oštro se usprotivio građanskomu braku, o čijem se uvođenju tad polemiziralo. Jednu počast ipak nije dočekaio: Strossmayer ga je navodno predložio za člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, no njegov je prijam odgađan zbog opetovanih političkih pritisaka iz Ugarske.

Svoju publicističku djelatnost počeo je 1870. objavivši prvi broj *Bunjevačkih i šokačkih novina*. U dva poziva na pretplatu 1869. iznio je program na kojem su se *Novine* trebale temeljiti, no naišao je na nerazumijevanje u pokušaju da pridobije istaknute Bunjevce za list. *Novine* su bile tipično preporodno glasilo kakva su od početka XIX. st. izlazila diljem slavenskih krajeva u Monarhiji, a Antunović ih je pokrenuo nakon što je u Ugarskoj 1868. donesen Zakon o narodnostima, želeći iskoristiti novopriznato pravo izdavanja tiskovina na jezicima narodnosnih manjina. Svrha im je bila informirati Bunjevce i Šokce o događajima u Ugarskoj i svijetu, ali i potaknuti ih na političko i kulturno djelovanje. *Novine* su bile tiskane na onodobnom

hrvatskom književnom jeziku, tzv. jeziku Zagrebačke filološke škole: morfološkim pravopisom, s nesinkretiziranim množinskim nastavcima u imenskoj sklonidbi, s istim tipičnim sintaktičkim shemama, stilskim tendencijama i vokabularom, a napose s istim nazivljem. Osobitost je njihova jezika bila tek veća učestalost ikavskoga refleksa praslavenskoga jata u tekstovima, no i ona se postupno smanjivala u korist jekavskoga odraza. Antunović je u *Novinama* promicao simbole i ideologeme preuzete uglavnom iz onodobnih hrvatskih tiskovina, koji su trebali poslužiti kao reprezentacije jugoslavenstva i oko kojih su se imali okupiti svi Južni Slaveni. Odjek *Novina* među Bunjevcima i Šokcima bio je međutim puno manji nego što je očekivao. Teško je nalazio suradnike, a najveći je broj tiskanih primjeraka zapravo odlazio pretplatnicima u Hrvatsku. Usto se susretao sa stalnim neprilikama jer ugarski tisak, vlasti, tiskari, pa i sam kalački nadbiskup i kardinal Lajos Hajnald na njegov projekt nisu gledali dobrohotno. Nadajući se da će pritisak na njega popustiti, god. 1872. prestao je izdavati politički list i posvetio se izdavanju isključivo kulturnoga lista *Bunjevačka i šokačka vila*, koji je dotad izlazio kao prilog *Novinama*. No situacija se nije bitno promijenila te je rezignirani Antunović uredništvo *Vile* 1875. prepustio Blažu Modrošiću. Nakon toga *Vila* je još neko vrije-

Ivan
Antunović

me neredovito izlazila, no konačno se ugasila 1876.

Kao književnik bio je snažno vezan uz katoličko shvaćanje prosvjetiteljstva te svi njegovi književni tekstovi imaju više pragmatičku nego estetsku funkciju. Izvore za svoja djela često je nalazio u povijesti. Fabula pripovijesti *Odmetnik* (1875.) temelji se na životu Ignjata Martinovića, vrsno nabražena redovnika koji je »zaboravio vjeru i rod« te postao pristašom jakobinaca. Antunović je njegov životopis iskoristio kako bi osudio liberalizam i »bezbožništvo« francuskih prosvjetitelja te kako bi čitatelju dao moralnu pouku: i Martinović se naime u *Odmetniku*, spoznavši da je zgriješio, pred svoje pogubljenje gorko pokajao. »Odmetnik od Crkve i izdajica vlastite narodnosti« unesrećuje i kršćansku djevojku u noveli *Nesretna Marija* (*Vila*, 1876.), u kojoj se Antunović ujedno bavi prilikama među činovništvom. U noveli *Svilenka* (*Vila*, 1874.) te u dvama rukopisnim romanima (*Posljednji Gizdarev*, oko 1875. i *Bariša Kitković*, oko 1880.) tematizira društveni moral u plemićkim porodicama na početku XIX. st. Iako im se fabule temelje na stvarnim događajima, fatalističko-romantički elementi približavaju ta djela prosječnomu književnomu ukusu njihova doba, a moralizam i didaktizam kojima su protkana u skladu su s osnovnim Antunovićevim svjetonazorom. Taj je svjetonazor u temelju i zapisima s puta po Italiji *Poučne iskricе* (1872.), dok se u tekstu *Slavjan* (1875.) pučki običaji tumače kroz prizmu njihove funkcionalnosti u prakticanju vjere. U *Razpravi o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih* (1882.) Antunović je dao prvi pokušaj sume narodne povijesti, kakve su i inače bile neizostavni element svih preporodnih pokreta u srednjoj Europi – one su naime, bez obzira na razinu svoje znanstvenosti, imale ključnu ulogu u oblikovanju tradicije i identiteta modernih nacija. Antunović je usto autor niza nabožnih djela, koja su uglavnom bila namijenjena u praktične svrhe (*Bog s čovikom na zemlji*, 1879.; *Naputak*, 1882.; *Čovik s Bogom*, 1884.), a pisao je i na mađarskom i latinskom jeziku. Nje-

gova su književna i znanstvena djela međutim bila slične sudbine kao i novine koje je uređivao: zbog slabe su recepcije imala veoma ograničen utjecaj na čitateljsku publiku.

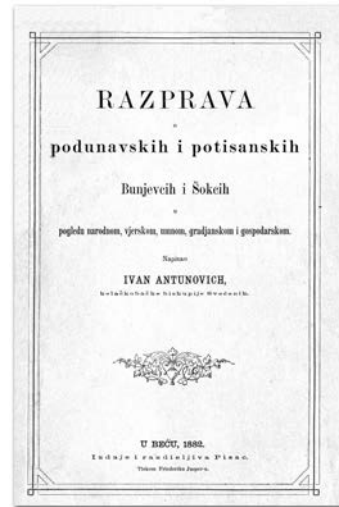
Tekstovi i cjelokupno djelovanje Ivana Antunovića do danas nisu primjereno proučeni i vrednovani te to objašnjava zašto su često bili interpretirani na oprečne načine, uglavnom izvan svojega povijesnoga konteksta i uz znatnu ideologijsku obojenost. Njegov je lik generirao nekoliko mitova: neki ga smatraju nepokolebljivim pristašom jugoslavenstva, drugi drže da s njime počinje oblikovanje bunjevačke nacije, no općenit konsenzus vlada o tom da je njegov prosvjetiteljski rad među Bunjevcima i Šokcima ostavio neizbrisiv trag. Njegovim se imenom nazivaju institucije, manifestacije i publikacije, a često se o njemu objavljuju i mnogobrojni napisi različitih žanrovskih odrednica. No u ocjenama mjesta Ivana Antunovića u povijesti ugarskih Bunjevaca i Šokaca redovito se zanemaruju barem neki od bitnih momenata, a često se ne uočavaju ni analitički ključne razlike među političkom, kulturnom i vjerskom dimenzijom njegova djelovanja.

Unatoč tomu što se katkad tvrdi da se Antunović zauzimao za osnutak južnoslavenske države, u temelju je njegova političkoga programa bio oprezan legalizam: zauzimao se tek za dosljednu provedbu ugarskoga Zakona o narodnostima iz 1868. te je nastojao politički osvijestiti Bunjevce i Šokce upoznavajući ih s pravima koja im je taj zakon omogućivao. Bio je to skroman cilj ne samo u usporedbi sa »secesionizmom« koji mu se kadšto pripisuje nego i u usporedbi s dvama najvažnijim političkim programima među Slavenima u Monarhiji koji su Antunovićevu djelovanju prethodili: i austroslavizam u Pragu i jugoslavizam u Zagrebu tražili su naime federalizaciju Monarhije, pri kojoj bi slavenske zemlje bile ujedinjene u posebnu federalnu jedinicu. Dijelom zato što je politički poraz obaju projekata nakon uspostave dualizma 1867. mogao biti dobra lekcija, a dijelom i zato što Antunović u Ugarskoj nije iza sebe imao ni češku go-

spodarsku snagu ni hrvatsku tradicionalnu autonomiju, nego realnost u kojoj su narodnosne manjine bile priječene i u konzumiranju onih prava što su im bila zakonski zajamčena, njegovi su politički zahtjevi morali biti minimalistički.

Njegov se pak kulturni program temeljio na herderovskoj koncepciji naroda kao zajednice određene jezikom i prvotnim duhom, koju je dijelio s drugim slavenskim preporodnim pokretima u Monarhiji, no konkretizacija te koncepcije bila je ipak u velikoj mjeri određena stvarnim političkim, društvenim i kulturnim prilikama. Svojim publicističkim djelovanjem Antunović je poticao »buđenje« ugarskih Bunjevaca i Šokaca te jačanje njihovih kulturnih veza s drugim Slavenima, poglavito s Hrvatima izvan Ugarske te s ugarskim Srbima, a zagovarao je i projekt jugoslavenstva, kojemu je na čelu stajao đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, te je bio u stalnu kontaktu s pristašama toga projekta u Hrvatskoj. Kako bi i sam pridonio uzajamnosti za koju se zauzimao, Antunović je većinu svojih djela pisao onodobnim hrvatskim književnim jezikom, smatrajući da je upravo taj jezik podoban za kulturno povezivanje Južnih Slavena i da znatno bolje može obavljati civilizacijske funkcije nego »iskvareni« jezik bunjevačkoga puka. Iz istih je razloga pozivao i Srbe da odbace ćirilicu i prihvate latinicu »kao svi prosvijećeni narodi«. No strossmayerovsko je jugoslavenstvo, pod diktautom realnih kulturnih i političkih prilika, imalo razmjerno slab odjek u drugih južnoslavenskih naroda te je umjesto općejužnoslavenske ostalo tek hrvatskom integracijskom ideologijom, a i kulturne institucije, raznovrsne simboličke prakse te jezik koji su se s tom ideologijom povezivali pomogli su u prvom redu da se premoste goleme razlike među pojedinim hrvatskim regionalnim tradicijama. Stoga je i Antunović, povežavši svoj kulturni program uz strossmayerovsko jugoslavenstvo – ideologiju čije ime više nije točno odražavalo njezino pravo povijesno značenje, zapravo otpočeo proces integracije ugarskih Bunjevaca i Šokaca u modernu

hrvatsku naciju, koja se upravo u to doba ubrzano razvijala.

I. Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokci*, Beč, 1882.

Antunović je međutim bio ponajprije čovjek Crkve, i to čak više nego Strossmayer, pa je njegovo djelovanje imalo i važnu vjersku sastavnicu. Iako su i Antunović i Strossmayer smatrali da je preduvjet istinskoga južnoslavenskoga povezivanja vjersko ujedinjenje, njihove predodžbe tijekom takva približavanja znatno su odudarale jedna od druge. Konzervativni Antunović nije naime mogao bez ograda prihvatiti stajališta liberalnoga idealista Strossmayera, koji je smatrao kako se vjersko ujedinjenje mora dosegnuti podjednakim ustupcima i Katoličke i Pravoslavne crkve. Uvjereni protivnik francuskoga liberalizma, kritičar protestantizma te borac protiv širenja nazarenske sljedbe, koja je privrženike stjecala osobito među Šokcima, Antunović se o katoličko-pravoslavnim odnosima izražavao vrlo oprezno, no iz nekoliko je njegovih napisa ipak jasno kako je smatrao da se vjersko ujedinjenje može postići tek kad Srbi, zadržavajući svoju liturgiju i liturgijski jezik, prihvate katoličke dogme i papu kao svojega vrhovnoga vjerskoga poglavara. Na njegovu se primjeru zato možda i znatno bolje nego na Strossmayerovu može vidjeti koliko je

projekt južnoslavenskoga ujedinjenja bio ukorijenjen u misiji što ju je Katolička crkva Hrvatima namijenila još u doba protu-reformacije te koliko je, s obzirom na realne političke i kulturne prilike, taj projekt bio utopijski i pun velikih nesporazuma.

Antunović je proputovao velik dio Europe i mnoge južnoslavenske krajeve, govorio je nekoliko jezika te imao iznimnu naobrazbu i neobično širok spektar aktivnosti: bavio se poslovima koje su u drugim preporodnim pokretima obavljali pripadnici cijelih naraštaja, sve u nadi da će tako nadoknaditi golemo kašnjenje ugarskih Bunjevaca i Šokaca za sretnijim narodima. Zbog toga je zapravo i predstavljao trajno nadahnuće svima onima koji su se nakon njega angažirali na narodnoj stvari (npr. Ambrozije Šarčević, Kalor Milodanović, Pajo Kujundžić, Mijo Mandić, Matija Mamužić i dr.). No projekti na kojima je radio bili su uglavnom preambiciozni s obzirom na političke, društvene i kulturne okolnosti u Monarhiji te među Južnim Slavenima općenito, ali i s obzirom na prilike među samim Bunjevcima i Šokcima. Njihove su elite naime bile dobro integrirane u ugarsko društvo i nisu mogle imati razumijevanja za narodnjački pokret, do seoskoga su puka Antunovićeve ideje teško dopirale i bile su mu k tomu uvelike nepristupačne zbog nedostatka naobrazbe, dok građanskoga sloja – koji je zapravo na svojim ramenima iznio sve preporodne pokrete u srednjoj Europi – među Bunjevcima i Šokcima gotovo da i nije bilo. Uzroke djelomičnoga povijesnoga neuspjeha i onih elemenata njegovih projekata koji su, s obzirom na pravac u kojem se već tad razvijala jugoslavenska ideologija, imali najbolje izgleda, a riječ je ponajprije o do danas nepotpunoj integriranosti bačkih Bunjevaca u hrvatski narodni korpus, opet treba tražiti u okolnostima u kojima je Antunović djelovao te u prilikama koje su u Donjoj Ugarskoj uslijedile nakon njega: slaba recepcija njegovih stajališta, nepostojeća institucionalna potpora, prisila izvanjskih identifikacija te nepovoljna društvena struktura bačkih Bunjevaca izravno su uzrokovale da se o njihovu kolektivnom

identitetu u pojedinim krugovima do danas vode sporovi.

Djela: *Poučne iskricе*, Temišvar, 1872; *Odmetnik*, Zagreb, 1875; *Slavjan*, Kalača, 1875; *Bog s čovikom na zemlji*, Vac, 1879; *Kalocsa város fényképei mádár- tróvlatban*, Vřcz, 1879; *Fény és árnyképek*, Vřcz, 1880; *Naputak*, Kalača, 1882; *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*, Beč, 1882 (Sombor, 1930; Pećuh, 2002); *Čovik s Bogom*, Kalača, 1884.

Lit.: M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja*, Subotica, 1935 (prošireno izd. Pećuh, 2002); A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1993; J. Buljovčić, *Filološki ogledi*, Subotica, 1996; A. Sekulić, *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997 (s bibliografijom).

P. Vuković

ANTUNOVIĆ, Josip (József Lajos Beneventus) (Subotica, 9. VIII. 1785. – Subotica, 19. VIII. 1855.), pl. Aljmaški, senator i sudac slobodnoga kraljevskoga grada Subotice. Bio je jedanaesto dijete Bartula i Terezije, rođ. Makay. Gotovo dva desetljeća radio je u gradskoj upravi, najviše na reguliranju posjedovnih odnosa, prije nego što je 23. VI. 1828. izabran za suca. Ostao je na tom položaju do 1834., kad je izabran Šime Mukić. Nakon što je Mukić 5. II. 1842. podnio ostavku, Josip Antunović u lipnju iste godine postavljen je za privre-

Josip
Antunović

menoga suca i ostao je u tom statusu do 17. VI. 1844. Tada je ponovno izabran za suca, ali je dužnost obnašao samo do 14. I. 1845. Nakon što je podnio ostavku, pre-

stao je igrati važniju ulogu u lokalnim političkim krugovima.

Od trinaestero njegove djece u braku s Rozalijom Vojnić pl. Bajšanskom (Subotica, 2. II. 1792. – Subotica, 9. III. 1860.) najdublji su trag u javnom životu ostavili Pajo, Josip, Stipan, Mate i Lajčo.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F: 1.26.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Josip (József Máté) (Subotica, 18. IX. 1822. – Budimpešta, 7. IV. 1891.), pl. Aljmaški, novinar, književnik, kraljevski javni bilježnik. Osmo dijete Josipa st. i Rozalije, rođ. Vojnić pl. Bajšanske. Već 1840-ih s mlađim bratom Matom, Petrom Manićem i drugima bio je član književne udruge *Baráti kör* (*Krug prijatelja*) i izjavitelj *Pesti Hirlapa* (*Peštanskih novina*). Snažan je dojam na njega ostavilo upoznavanje s barunom Józsefom Eötvösem u Pešti 1842. U revoluciji 1848.–49. sudjelovao je kao običan vojnik. Kraljevski javni bilježnik bio je u Aljmašu, Apatinu i Hódságu (danas Odžaci). Tijekom 1860-ih bio je subotički senator i predsjednik Komisije za uljepšavanje grada.

Napisao je tri drame, a skupa s Jánošem Törökom objavio je 1858. raspravu o Bunjevcima u budimpeštanskom časopisu *Hazánk* (*Naša domovina*). Pisao je o povijesti Subotice i o istraživaču Afrike Lászlu Magyaru. Tekstove je objavljivao u somborskom listu *Bácska*, u novosadskom *Újvidék* i u budimpeštanskim novinama *Fővárosi Lapok* (*Prijestolnički listovi*), *Magyar Hirlap* (*Mađarske novine*), *Magyarország és Nagyvilág* (*Mađarska i veliki svijet*).

Braća Lajčo i Stipan prenijeli su njegove posmrtnne ostatke u Suboticu.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:1.26.

Lit.: I. Ivanić, *O Bunjevcima : povesničko-narodopisna rasprava*, Subotica, 1894; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1848-1918)*, I, Újvidék, 1973.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Josip (József Antal Ferenc) (Subotica, 19. III. 1852. – Subotica,

1. X. 1942.), pl. Aljmaški, liječnik, političar. Roditelji su mu Mate, kraljevski javni bilježnik i jedan od prvaka Slobodoumne stranke (Szabadelvű Párt) u Subotici, i Julija Kovač, kći dugogodišnjega subotičkoga liječnika Antuna, jedna od rijetkih gospođa »koja klasično govori bunjevački«.

Josip
Antunović

Osnovnu je školu završio u Subotici, a šest razreda gimnazije kod isusovaca u Kalači, sedmi, zbog njemačkoga jezika, u Temišvaru, a osmi u rodnom gradu. Od 1870. do 1876. trajalo je njegovo školovanje na Medicinskom fakultetu u Budimpešti, gdje je iduće dvije godine radio kao stažist u Velikoj bolnici. Nakon povratka u Suboticu tri je godine radio kao privatni liječnik, a u razdoblju 1881.–88. bio je u subotičkoj bolnici, najprije kao »ravnatelj ličnik« (upravnik), a od 1885. kao »veliki ličnik« (glavni gradski fizik). Sudjelovao je na osnivačkoj skupštini Udruge liječnika i ljekarnika Subotice 1880. Bio je sudionik Kongresa liječnika Mađarske u Budimpešti 1885. i XXX. sastanka liječnika i prirodoslovaca Mađarske u Subotici 1899.

Ostavku na mjesto prvoga čovjeka bolnice dao je kad je na ponovljenim izborima za Ugarski sabor 1888. izabran za zastupnika na listi Slobodoumne stranke. Drugi saborski mandat ostvario je početkom 1892., zajedno s Bélom Vermesom. Zastupnički klub te stranke napustio je početkom 1894., kad je postalo jasno da će vladajuća stranka izglasovati liberalne zakone o građanskom braku i matičnim knjigama

ANTUNOVIĆ

te je pristupio Szapáry-Péchyjevu nestranačkomu klubu. Od jeseni 1894. predsjednik je Županijskoga odbora Nacionalne stranke (Néppárt) sa sjedištem u Subotici. Od osnutka 24. V. 1896. potpredsjednik je Subotičkoga katoličkoga kruga, a nakon smrti prvoga predsjednika Matije Mamužića 1902. i predsjednik. Bio je subotički predstavnik na budimpeštanskom Kongresu katoličkih krugova 1901.

Od osnutka 1891. pa sve do 1917. bio je ravnatelj Pučke gazdačke banke d.d. (Délvidéki Közgazdasági Bank Rt) u Subotici.

Sve do odlaska u mirovinu 1912. bio je virilni član subotičkoga predstavničkoga tijela. I kao umirovljenik aktivno je sudjelovao u društvenom i kulturnom životu grada.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:1.26.

Lit.: S. [M. Mandić], Plemeniti aljmaški dr. Josip Antunović, *Subotička Danica : Bunjevačko-Šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1895*, Subotica, 1894.

M. Grlica i E. Libman.

ANTUNOVIĆ, Lajčo (Lajos Móric) (Subotica, 25. VIII. 1831. – Subotica, 4. IV. 1904.), pl. Aljmaški, zemljoposjednik. Bio je trinaesto, najmlađe dijete Josipa i Rozalije, rođ. Vojnić pl. Bajšanske. Kao zagovornik kapitalističkih odnosa u poljodjelstvu i intenzivne obrade zemlje bio je jedan od prvih vlasnika parne vršilice u Subotici, a nakon dva kratkotrajna i neuspješna pokušaja (A. Pein i braća Horovic) i vlasnik najstarijega subotičkoga parnoga mlina, koji je otvoren prije 1873., a us-

Lajčo
Antunović

pješno je radio do Prvoga svjetskoga rata. Bio je dugogodišnji virilist u gradskom predstavničkom tijelu, član upravnoga odbora Subotičke štedionice i pučke banke d.d. (Szabadkai Takarékpénztár és Népbank Rt) 1895.–97. te Subotičke trgovačke i obrtne banke d.d. (Szabadkai Kereskedelmi és Ipar Bank Rt) 1872.–92.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:1.26.

Lit: *Szabadka és Vidéke*, Szabadka, 9. IV. 1905.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Mate (Mátyás Máté) (Subotica, 25. II. 1828. – Subotica, 1. VIII. 1912.), pl. Aljmaški, odvjetnik, kraljevski javni bilježnik, političar. Rođen je kao jedanaesto od trinaest djece u obitelji Josipa st. i Rozalije, rođ. Vojnić pl. Bajšanske. Kao dvadesetogodišnjak sudjelovao je u revolucionarnim zbivanjima 1848.–49. u činu honvedsko-husarskoga natporučnika. Nakon vojnoga poraza revolucije on i njegova braća Josip, Stipan i Lajčo izbacili su se od višegodišnjega zatvora plativši otkupninu od po 500 forinta.

Mate
Antunović

Činovničku karijeru počeo je u gradskoj administraciji, a nastavio ju je kao županijski podbilježnik, veliki bilježnik i kotarski sudac u Aljmašu. Nakon Nagodbe aktivno je sudjelovao u oživljavanju političkoga života u gradu. Potkraj 1868. bio je jedan od osnivača Deákove stranke (Deákpárt). Od 15. VIII. 1872. bio je urednik lista *Havi Krónika (Mjesečna hronika)*, stranačkoga glasila koje je izlazilo istodobno s *Misečnom kronikom*, čiji je ured-

nik bio Kalor Milodanović. Na izborima za Ugarski sabor 1875. kao predstavnik Slobodoumne stranke (Szabadelvű Párt) poražen je od predstavnika ljevice.

U suradnji s Augustinom i Lazarom Mamužićem stvorio je potkraj 1870-ih trijumvirat za preuzimanje vlasti u Subotici. Antunovićev je zadatak bila animacija stanovništva mađarske narodnosti, ponajprije građanstva, za program Slobodoumne stranke. Na temeljima Deákova (Deák-kör) i Slobodoumnoga kruga (Szabadelvű-kör) 14. VI. 1879. bio je jedan od osnivača Građanske čitaonice (Polgári olvasókör) i njezin prvi predsjednik.

Nakon što su liberali preuzeli cjelokupnu vlast u gradu i oba zastupnička mandata u Ugarskom saboru, s Augustinom Mamužićem ostao je siva eminencija vlasti. Obojica su se razila s Lazarom Mamužićem ostavši na konzervativnim pozicijama nakon prihvaćanja liberalnih Wekerleovih zakona o građanskom braku, matičnim knjigama i vjerskim slobodama.

Bio je dugogodišnji kraljevski javni bilježnik u gradu i član elitne Nacionalne kazine (Nemzeti kaszinó).

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:1.26; F:2. IV, 1331/1900.

Lit.: *Bácskai Ellenőr*, Szabadka, 1881–88; I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, I, Szabadka, 1886; *Neven*, Subotica, 1890–1912; *Subotičke novine*, Subotica, 1893–94.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Pajo (Subotica, 6. V. 1810. – Subotica, 19. IV. 1883.), pl. Aljmaški, gradonačelnik Subotice, odvjetnik, virilist, zemljoposjednik. Kao sin suca Josipa Antunovića bio je 28. IX. 1830. s Josipom Rudićem subotički predstavnik na krunidbi nadvojvode Ferdinanda za ugarskoga kralja. Do revolucionarnih događaja 1848.–49. bio je visoki činovnik u Bačkoj županiji. Za privremenoga gradonačelnika Subotice postavljen je 29. IX. 1849., a 26. XI. izbor mu je i potvrđen. Nakon stabilizacije stanja u gradu prvoga dana 1851. izabran je za gradonačelnika. Tu će funkciju obnašati do početka 1858., kad je razriješen dužnosti. U godinama dok je bio grado-

načelnik volonterski se angažirao u radu prosvjetnih vlasti kao školski savjetnik. Od 1874. bio je u upravnom odboru Subotičke štedionice i pučke banke d.d. (Szabadkai takarékpénztár és népbank).

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F:1.26.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, I-II, Szabadka, 1886–1892.

M. Grlica

ANTUNOVIĆ, Stipan (Subotica, 7. VIII. 1826. – Subotica, 13. II. 1895.), pl. Aljmaški, zemljoposjednik, virilist. Deseto dijete Josipa st. i Rozalije, rođ. Vojnić pl. Bajšanske. Kao honvedski kapetan sudjelovao je u revoluciji 1848.–49. do posljednjih dana. Izbavivši se iz austrijskoga zarobljeništva, posvetio se obrađivanju zemlje, poslu koji nije napuštao do kraja života. Dugogodišnji je virilist u gradskom predstavničkom tijelu. Na prvom Velikom prelu Pučke kasine, održanom u Subotici 2. II. 1879., samo je on od »gospode« bio nazočan.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F:1.26; F:2. 548/polg.1861; F:2. 3431/polg.1879.

Lit.: *Neven*, Subotica, 15. III. 1895; *Szabadka és Vidéke*, Szabadka, 17. II. 1895; *Szabadka*, Szabadka, 20. II. 1895.

M. Grlica

ANTUNOVIĆEV DAN, godišnji skup koji se od 1991. održava u Aljmašu (*mađ.* Bácsalmás). Pokrenut je na poticaj Divan-kluba, kulturne udruge Hrvata Bunjevaca u Aljmašu, i Instituta *Ivan Antunović* iz Subotice radi obnavljanja narodnoga sjećanja na biskupa Ivana Antunovića u mjestu u kojem je bio župnik 18 godina. Skup se održava u kasnu jesen, najčešće posljednji vikend studenoga, kako ne bi bio preblizu nedugo prije utemeljenomu Miroljubovu danu, koji se održava sredinom lipnja, o obljetnici rođenja Ante Evetovića Miroljuba. Okvirni se program sastoji od mise na hrvatskom te predavanja i razgovora o djelu biskupa Ivana Antunovića. Na skupu sudjeluju gosti iz Mađarske, Vojvodine i Hrvatske. Neki su od rezultata Antunovićeva dana ponovno tiskanje Antunovićeve *Razprave* (Pečuh, 2002.) i stu-

ANTUNOVIĆEV DAN

dije M. Evetovića *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja* (Pečuh, 2002.) te podizanje spomen-obilježja na kuriji u kojoj je Antunović živio u Kalači (6. V. 2001.) i na župnom stanu u Aljmašu (11. XI. 2001.).

Lit.: Z. K. [L. I. Krmpotić], *Antunovićev dan u Bačalmašu, Bačko klasje*, br. 66, Subotica, 1991.

L. I. Krmpotić

ANTUŠOVA NAGRADA, godišnje priznanje koje Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* iz Subotice dodjeljuje zaslužnim osobama i ustanovama među bačkim Hrvatima Bunjevcima za kulturna postignuća te kao poticaj na njegovanje bunjevačkoga imena i kulture. Dodjeljuje se od 1991. na inicijativu anonimnoga darovatelja, koji osigurava novčanu nagradu i prema kojemu nagrada nosi ime. Svake se godine dodjeljuju tri nagrade, a od 1999. treća je nagrada namijenjena jednoj brojnoj hrvatskoj bunjevačkoj katoličkoj obitelji. Objava imena nagrađenih i sama dodjela nagrada obavlja se uglavnom u srpnju ili kolovozu u sklopu književnih večeri posvećenih bunjevačkim i šokačkim književnicima, tijekom proslave dužijance u Subotici.

Lit.: Dodjela »Antušove nagrade«, *Bačko klasje*, br. 64, Subotica, 1991; Ž. Zelić, Književna večer posvećena dr. Matiji Evetoviću, *Zvonik*, 8/2002, Subotica.

K. Čeliković i S. Bačić

APATIN, mjesto i sjedište istoimene općine na lijevoj obali Dunava u zapadnoj Bačkoj. Grad Apatin ima 19.320 st., a istoimena općina 32.813 st. (2002.). Etničku strukturu grada čine Srbi (13.990), »neizjašnjeni i neopredijeljeni« (1318), Rumunji (967), Mađari (848), Hrvati (658) i Crnogorci (612), a općine Srbi (20.216), Mađari (3785), Hrvati (3766), »neizjašnjeni i neopredijeljeni« (1893) i Rumunji (1191).

Apatin je ime dobio prema davnajšnjoj opatiji, koja je nastala nakon što je mađarski kralj Stjepan I. 1001. redovnicima darovao posjed Obada (*mađ.* apát: opat; apáti: opatov). Kao naselje u Bo-

droškoj županiji prvi se put spominje 1350. U tursko je doba pripadao Somborskoj nahiji, a nakon povlačenja Turaka na pustari su za slavensko stanovništvo osnovana privremena naselja Bukčinović i Branješevo. Srbi su se poslije odselili u obližnji Stapar, a od 1749. na istoimenu su pustaru kolonizirani Nijemci. Nakon toga Apatin se ubrzano gospodarski razvijao te je postao najvećim naseljem podunavskih Nijemaca u Bačkoj. U biskupskoj vizitaciji 1756. zabilježene su samo četiri »ilirske« (šokačke) kuće, koje u XIX. st. više nisu postojale. U crkvi je 1800., uz njemački, u uporabi bio i ilirski (hrvatski) jezik. Hrvatski je u uporabi i danas, uz mađarski i njemački. Nakon Drugoga svjetskoga rata iz osnove je izmijenjena etnička struktura grada: na mjesto protjeranih stanovnika doseljene su obitelji uglavnom s prostora Like, čiji su članovi kao partizani sudjelovali u ratu. Teritoriju današnje Općine Apatin pripada šokačko naselje Sonta.

Apatin

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I., Szabadka, 1909; I. Antunović, *Razprava o podunavskih i i potisanskih Bunjevcih i Šokcih.*, Sombor, 1930; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; H. Jurg, *Apatin, Heimathbuch der grössten donauische Gemeinde*, Apatin, 1940; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994.

M. Đanić

ARENDA *dijal.* (*novolat.* arrenda: zakup), 1. zakup poljodjelskoga zemljišta radi obrade. Zemlja se izdavala najmanje na razdoblje od tri godine jer je arendaš (zakupnik) bio dužan pognojiti zemlju stajnjakom, a toliko traje njegovo djelovanje; 2. čist prihod od zemljišta kad se odbiju troškovi proizvodnje. Ugovara se u novcu ili u naravi, najčešće određena količina roda po određenoj površini. Nekad je arenda iznosila od 11 do 13 mtc pšenice po jednom lancu zemlje. U novije doba, zbog nepovoljnoga položaja poljodjelstva i poljodjelaca, arenda je osjetno smanjena i danas ne dostiže ni polovinu nekadašnje visine.

A. Stantić

ARHITEKTURA, umjetnost građenja, projektiranja i umjetničkoga oblikovanja objekata. Sinteza je tehničkih znanosti i svih vrsta likovnih umjetnosti koje se primjenjuju u graditeljstvu (slikarstvo, kiparstvo i dr.). U civilizacijskim tokovima arhitektonski su spomenici svjedočanstvo i obilježje pojedinih epoha te odraz društveno-ekonomskih i političkih prilika. Arhitekt je osoba koja se bavi prostornim i urbanističkim planiranjem, projektiranjem objekata i interijera te umjetničkim djelatnostima, dizajniranjem, slikarstvom i ostalim što je vezano za umjetničko oblikovanje prostora življenja.

Arhitektonsko naslijeđe čine objekti izgrađeni u kontinuitetu vremena i prostora, koji svojom karakterističnom izgradnjom obilježavaju neki izgrađeni prostor, krajolik, naselje ili grad. Za podunavske Hrvate – Bunjevce i Šokce tipični su salaši kad je u pitanju krajolik, tzv. panonska kuća u selima, a u gradovima građanska arhitektura sa stilskim obilježjima kasnoga periferenoga baroka, klasicizma i neostilova s kraja XIX. st., secesija s prijeloma stoljeća, međuratna arhitektura između dvaju svjetskih ratova, socrealizam u XX. st. i dr. Tipični su usto i objekti posebnih namjena, kao vjetrenjače, suvače (kojih danas uglavnom više nema) te objekti za čuvanje žitarica ili zrnate hrane, poput seoskih ambara, mlinova i sličnoga.

Tradicijska arhitektura termin je koji se odnosi na pučku arhitekturu, odnosno graditeljsko naslijeđe »neukoga graditelja«. Prepoznatljivi su oblici među podunavskim Hrvatima – Bunjencima i Šokcima karakteristična panonska kuća, pokrivena trskom (autohtoni graditeljski materijali), ambari, kokošinjci (stožasti), krušne peći u dvorištima, čardaci i slično.

Lit.: A. Rudinski, Panonska kuća, pojavni oblici u severnoj Bačkoj, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 79, Novi Sad, 1985.

A. Rudinski

ARNOLD, Đuro (Taksony, Madžarska, 5. VI. 1781. – Subotica, 25. X. 1848.), skladatelj, dirigent, glazbeni pisac. Sin orguljaša Josipa, rodom iz Prinzendorf (Austrija), koji je službovao u Paksu, Hajósu i Taksonyu, te Katarine, rođ. Böhm, podrijetlom iz Paksa (Madžarska). Glazbu je učio kod oca, zatim u Pečuhu, u Velikom Varadinu (današnja Rumunjska), gdje je živio na dvoru biskupa Ladislava Kolonića, te kod Pavla Pöhma, dirigenta i orguljaša u Kalači.

Đuro
Arnold

Na Pöhmovu preporuku subotički ga senat 1800. imenuje zborovodnom župne crkve sv. Terezije Avilске u Subotici. U preporuci se navodi da svira orgulje, violinu, violončelo, puhačke instrumente te ravna zborom. Tu je službu obnašao do smrti. Kako je uživao velik ugled među sugrađanima, postao je članom Izabrane općine (vanjskoga senata) grada Subotice 1826.

Poznao je mađarski, njemački, latinski i hrvatski jezik. Pokopan je u kripti katedralne crkve sv. Terezije u Subotici.

U vrijeme kad su dvokrilne orgulje s 18 registara u crkvi tek postavljane i kad je u njoj djelovao samo malen muški zbor, osnovao je stalni pjevački zbor i crkveni orkestar. Smatra se da je time postavio temelje glazbenoj naobrazbi u Subotici i tradiciji na koju se nastavljaju Muzička škola, osnovana 1868., i Filharmonija osnovana 1908. Sa svojim učenicima, koje je poučavao besplatno, pokrenuo je u Subotici i koncertnu djelatnost. Prvi javni koncert održan je 1803., a zabilježeni su i koncerti 1809., 1810., 1835. i 1836. Kao dirigent često je nastupao po slavonskim i mađarskim mjestima. Organizirao je i dobrotorne koncerte 1809. i 1835., a prihodi su bili namijenjeni izgradnji bolnice u Subotici.

Najvažnije je njegovo djelo *Pismenik iliti skupljenje pisama razliciti za nediljne, svetsane, i ostale dneve priko godine podobni, za vechju slavu Boxju, i kriposti dushevne naroda illyricskoga ucsinjeno po Gjuri Arnoldu u slobodno-kraljevskoj varoshi Maria Theresiopolitanskoj poglavite cerkve s. Theresie kora upravitelja*. Riječ je o prvoj pjesmarici bačkih Hrvata, zbirci tekstova crkvenih pjesama koja je postala veoma popularna u domaćoj sredini te među Hrvatima u Slavoniji i Srijemu. Pri sastavljanju zbirke Arnold se služio *Citharom octochordom* i svojim zapisima bunjevačkih pučkih pjesama. Danas se zna da su sačuvana dva primjerka, jedan u knjižnici Subotičke biskupije, a drugi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Pismenik* bio je jedan od vrela za *Vinac bogoljubnih pisamah*, koji je izdao franjevac Marijan Jaić 1827.

Pjesmaricu za mađarske i transilvanske kantore *Valódi éneklő* završio je 1827. Njegovo je stvaralaštvo u početku bilo pod stilskim i tehničkim utjecajem onodobne operne manire. Pripada stilskom razdoblju bečke klasike, a skladao je duhovna i svjetovna djela, od kojih je većina ostala u rukopisu. Nekoliko je svojih djela posvetio poglavarima Katoličke crkve: *Ve-*

liki Offertorium posiz 1814. posvetio je papi Piju VII., *Offertorium – Dialogus sacer seu Evangelium Festi Cathedrae s. Petri za sole, orkestar i orgulje* papi Leonu XII., a *Te Deum* iz 1813. zagrebačkomu biskupu Aleksandru Alagoviću.

Duhovna su mu djela: 14 *offertoriuma*, od kojih je pet posvećeno tadašnjim papama; 11 himana; *Pucse moj ad Adorationem Crucis in Festo Parcsve* za dva klarineta, dva roga i trombon (1800.); *Libera me Domine* (1809.); *Tantum erga* (1810., 1823. i 1832.); *Te Deum* (1813.); *Graduale* (1830.); *Libera in e i Libera in c* (1847.); Misa za pokojne na mađarski tekst (1847.); Misa u B-duru na njemački tekst (1848.); Misa u C-duru (1848., prema A. Vidakoviću njegovo najzrelije umjetničko djelo); *Oratio pro Rege Hungariae Apostolico; Regina coeli*. Svjetovna su mu djela skladbe za kazališni komad *Postojani Šimun (Kemény Simon)* iz 1826., od kojih su sačuvani fragmenti; za melodramu *Gotthardska vještica (A gotthardhegyi boszorkány)* iz 1837.; za igrokaz *Izbor kralja Matije (Mátyás király választása)* iz 1832.; četiri mađarska plesa za glasovir, čiji se prijepis nalazi u franjevačkom samostanu u Osijeku, a tiskani su u zbirci *Magyar nóták Veszprém vármegyéből*, Beč 1823.–32.; četiri uvertire za orkestar iz 1836. Skladao je i verbunkoške te posmrtno marševe, zborove, uvertire, solo-pjesme i romanse.

Djelo: *Pismenik iliti skupljenje pisama razliciti za nediljne, svetsane, i ostale dnevne priko godine podobni, za vechju slavu Boxju, i kriposti dushevne naroda illyricskoga ucsinjeno po Gjuri Arnoldu u slobodno-kraljevskoj varoshi Maria Theresiopolitanskoj poglavite cerkve s. Theresie kora upravitelja*, Osik, 1819.

Lit.: A. Vidaković, Đuro Arnold, *Sv. Cecilija*, 3,4/1937, Zagreb; A. Vidaković, Nekoliko nepoznatih dokumenata o glazbeniku Đuri Arnoldu, *Sv. Cecilija*, 3/1940, Zagreb; *Muzička enciklopedija*, Zagreb, 1971; *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983; J. Mioč, Život i rad Đure Arnolda, *Glazbeni dani Albe Vidakovića*, Subotica, 18.–12. IV. 1989. : *Separat Sv. Cecilije*, br. 3, Zagreb, 1989; S. Beretić, Životni put Đure Arnolda, *Subotička Danica (nova)* : *Kalendar za 2007. godinu*, Subotica, 2006.

N. Skenderović

ARTESKI BUNAR (arteški), 1. bunar dobiven dubokim bušenjem kako bi se dospjelo do pitke vode između dvaju ili više nepropusnih slojeva. Ime je dobio prema francuskoj grofoviji Artois, gdje su prve takve bunare kopali već u XII. st. Voda iz takvih bunara dobivala se postavljanjem cijevi do dubine vodonosnoga sloja. Bunari su u gradovima bili raspoređeni tako da od korisnikâ ne budu dalje od oko 300 metara; **2.** izvorište vode koja izlazi na površinu pod hidrostatičkim tlakom. Dok u gradovima nije bilo vodovoda, »sakađžije« (vodnari, vodonose koji prodaju vodu na veliko) vodu s takva izvora prodavali su za piće i osobito za ručno pranje rublja. Takva je voda »mekana« i vrlo dobra za pranje rublja, kuhanje graha i sl.

A. Stantić

ASIĆ, Jelka, rođ. Šokčević (Zagreb, 27. VI. 1922. – Zagreb, 10. IX 1979.), dramska glumica, operna pjevačica (sopran), kazališna djelatnica. Osnovnu i srednju školu završila je u Zagrebu, gdje je i diplomirala na Državnoj glumačkoj školi 1942. Pjevanje je učila kod Ive Lhotke Kalinskoga, a balet u školi Margarete Forman i Ane Roje. Debitirala je 1940. u HNK u Zagrebu u Šenoinu komadu *Hrvatski Diogeneš* u režiji Tita Strozija. Bila je glumica HNK u Zagrebu 1942.–45. Ujesen 1945. dolazi u Suboticu, gdje je radila sve do 1976., osim u sezoni 1954.–55., kad je bila u Narodnom kazalištu u Novom Sadu, te dvije sezone 1955.–57. u Zagrebačkom gradskom kazalištu *Komedija*.

Jelka
Asić

Najvažnije su joj operne uloge Michaela u *Carmen* G. Bizeta, Cio-Cio-San u *Madame Butterfly* G. Puccinija, Violetta u *La traviata* G. Verdija, Mařenka u *Prodanoj nevjesti* B. Smetane, Nedda u operi *Pagliacci* R. Leoncavalla. Nastupala je i u operama *Nikola Šubić Zrinski* I. Zajca, *Morana* J. Gotovca te u operetama *Mala Floramy* I. Tijardovića, *Kraljica čardaša* I. Kalmana i dr. Pjevala je uloge koje odgovaraju osobinama lirskoga mladodramskoga soprana.

Glumila je u raznim žanrovima, bila je tragedkinja u dramskim djelima iz antike i klasicizma, ostvarila je uloge iz suvremenoga repertoara (*Posjet stare dame* F. Dührenmata, *Tko se boji Virginije Woolf* E. Albeeja, *Crnina pristaje Elektri* E. O'Neila, *Tramvaj zvan žudnja* T. Williama), komedija (*Prosjaka opera* B. Brechta, *Mirandolina* C. Goldonija, *Na Tri kralja* W. Shakespearea), groteskna drama (*Ožalošćena porodica* B. Nušića), tragikomedija te veći broj drugih zapaženih uloga u *Hasanaginici* M. Ogrizovića (Sultanija), *Zlatarevu zlatu* A. Šenoe (Dora Krupićeva), *Blagovijesti* P. Claudela (Violaine), *Maškaratama ispod kuplja* I. Vojnovića (Anica), *Moru* Đ. Sudete (Šu), *Istočnom vjetru – zapadnom vjetru* P. Buck (Kveylan), *Madame Bovary* G. Flauberta (Emma Bovary), *Spletki i ljubavi* F. Schillera (Lujza), *Trima sestrama* A. P. Čehova (Maša). Najviši domet postigla je u kreiranju ženskih likova u Krležinim dramama *Gospoda Glembayevi* (barunica Castelli), *U agoniji* (Laura), *Vučjak* (Margetićka) i *Na rubu pameti* (Jasenka).

Zauzima istaknuto mjesto u Vojvodini po svojim ostvarenjima. Likove je kreirala s »istinskim umjetničkim nadahnućem i izrazitim umjetničkim temperamentom« (I. Rackov). Za svoj je rad primila mnogobrojne nagrade: Listopadsku nagradu Subotice 1964., Orden zasluga za narod sa srebrnim vijencem, Nagradu AP Vojvodine 1948., desetak nagrada na susretima vojvođanskih kazališta, a četiri je puta njezine uloge nagrađivala Udruga dramskih umjetnika Srbije.

ASIĆ

Osim glumom, bavila se režijom, koreografijom i kazališnom pedagogijom. Suradivala je sa suprugom Milanom Asićem.

Lit.: I. Rackov, Jelka Asić (1922-1979), *Rukovet* 9-10/1979, Subotica; *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983.

N. Skenderović

ASIĆ, Milan (Zagreb, 23. VIII. 1917. – Subotica, 19. IX. 1986.), skladatelj i dirigent. Njegov se otac, podrijetlom iz stare dubrovačke porodice, bavio slikarstvom. Školovao se u Zagrebu, gdje je usporedno s pohađanjem gimnazije učio violinu i teorijske predmete u Muzičkoj školi Vatroslava Lisinskoga. Diplomirao je na Muzičkoj akademiji u Zagrebu kompoziciju u klasi Krste Odaka i dirigiranje u klasi Frana Lhotke 1943. Radio je kao glazbeni urednik Radio Zagreba 1944.–45. i bio pomoćni dirigent u HNK. U Suboticu dolazi 1945., gdje je gotovo neprekidno radio do odlaska u mirovinu 1976., osim u sezoni 1954.–55., kad je bio dirigent Opere Narodnoga kazališta u Novom Sadu, te 1955.–57., kad je bio glazbeni voditelj Zagrebačkoga gradskoga kazališta *Komedija*. U Subotici je bio ravnatelj muzičke grane Narodnoga kazališta 1945.–50. i 1957.–76., ravnatelj Opere 1950.–54. te stalni šef-dirigent Filharmonije, čiji je umjetnički voditelj postao 1946.

Bio je osnivač i dirigent Opere u Subotici 1950.–54. Inicijativa za njezino osnivanje potekla je iz Muzičke škole zbog brojnih muzičkih komada koji su u to vrijeme izvođeni u subotičkom kazalištu. Prije službenoga otvorenja Opere izvođene su Puccinijeva *Tosca*, *Nikola Šubić Zrinjski* I. Zajca i *Dubravka* J. Gotovca. Za vrijeme postojanja Opere izvedeno je oko 300 predstava, od kojih 21 premijerna. Nakon osnivanja izvedene su, među ostalim, i sljedeće opere: *La traviata* G. Verdija, *Madame Butterfly* G. Puccinija, *Carmen* G. Bizeta, *Prodana nevjesta* B. Smetane, *Morana* J. Gotovca, *Pagliacci* R. Leoncavalla, *Cavaleria rusticana* P. Mascagnija i *Dužijanca* J. Andrića.

Sa subotičkom filharmonijom gostovao je u Beogradu, Novom Sadu, Nišu,

Osijeku, Šapcu, u svim većim vojvođanskim mjestima te u Segedinu (Mađarska). Samostalno je gostovao kao dirigent Simfonijskoga orkestra u Oradeji (Rumunjska). Za svoj je rad dobio Sedmosrpanjsku nagradu Srbije za dirigentski rad 1950., počasnu diplomu osnivača Narodnoga kazališta u Subotici 1956., nagrade za scensku glazbu na Susretima vojvođanskih kazališta 1965. i 1971. i druga priznanja. Umro je u Subotici, a pokopan je u Zagrebu.

Milan
Asić

Njegovo skladateljsko djelo obuhvaća različite forme. Pisao je kazališnu glazbu (*Pekarev Miško*, dječja opereta, 1935.; *Veseli pensionat*, opereta, 1938.; *Pobjednik*, 1939.; *Pjesmom kroz život*, opereta, 1941.; *Cvilidreta*, 1944.), orkestralna djela (*Narodni ples*, 1939.; *Ples sa Balkana*, 1948.; *Iz priče u priču*, 1949.; *Dvije crnogorske slike*, 1979. i dr.), vokalno-instrumentalna djela (*Međimurske balade*, 1958.; *Zemljo krša – zemljo ravni*, bunjevačka kantata, 1971.; *Moj grad*, 1972.; *Japanska svita*, 1980. i dr.), scensku glazbu (za japansku legendu *Jamade Kakoši Asagao*, 1945.; *Plakira* M. Držića; *Na Tri kralja* W. Shakespearea; *Šumu Striborovu* I. Brlić-Mažuranić i dr.), tamburaške skladbe (*Iz ravne Vojvodine*, 1974.; *Klasje moje*, 1975.), duhovne skladbe (*Asperges me*, za mješoviti zbor, 1942.; *Offertorium*, za mješoviti zbor, 1942.) te mnogobrojne zabavne melodije i obrade poznatih skladbi. Najveći uspjeh postigao je operetama i scenskom glazbom.

Poseban su dio njegova opusa skladbe nastale u suradnji s Katedralnim zborom *Albe Vidaković* i na poticaj njegove voditeljice s. Mirjam Pandžić te skladbe nastale prigodom raznih svečanosti i jubileja. Riječ je pretežito o duhovnim i rodoljubnim skladbama nastalima u razdoblju 1979.–84. Te su skladbe komponirane na tekstove mjesnih hrvatskih pjesnika (Ante Evetovića Miroljuba, Ivana Antunovića, Stipe Bešlina, Ante Jakšića, Jakova Kopilovića, Alekse Kokića). Duhovne skladbe: *Psalam 150* (za glas, mješoviti zbor i orgulje, 1979.), *Dužo Kristova* (za glas i orgulje, 1979.), *O Marijo, zvijezdo mora* (za mješoviti zbor i orgulje, 1979.), *Omnia omnibus* (za mješoviti zbor, 1981.), *Ja te ljubim, o Marijo* (za mješoviti zbor, 1981.), *Ja sam s vama* (za mješoviti zbor, 1982.), *Domine aut pati aut mori* (za sopran i zbor, 1982.), *Psalam 136* (za solo-sopran i mješoviti zbor, 1984.), *Aleluja* (za dječji zbor). Rodoljubne skladbe: *Subatico bijela* (za mješoviti zbor, 1981.), *Subotica mila* (za mješoviti zbor, 1982.), *Blagoslovljena ova zemlja* (za mješoviti zbor, 1982.), *Domovina moja* (za mješoviti zbor, 1983.). Skladbe s raznom tematikom: *Moja mati* (za solo-sopran, 1982.), *Blago onom* (za mješoviti zbor, 1982.), *Gospode (a capella)*, 1982.), *Jorgovane* (za glas i klavir, 1983.), *Moje zvanje* (za mješoviti zbor, 1981.), *Gospode, ti si dozvolio da budem pjesnik* (za mješoviti zbor, 1982.), *Pozdrav Miroljubu* (za mješoviti zbor, 1981.).

Asićeve kompozicije djeluju svježije i neposredno svojim prozračnim harmonijskim sklopovima i dopadljivim ritmom, a oslanjaju se na narodni melos. Melodijska linija njegovih dionica ne teži virtuoznosti, nego jednostavnosti, jasnoći i raspjevanosti. Zato su njegove kompozicije rado slušane na liturgijskim svečanostima i na svim priredbama i koncertima. Asić je važno ime u kulturnoj i glazbenoj povijesti Subotice, u kojoj je postavio temelje glazbeno-umjetničkomu životu dirigiranjem, skladanjem i organizatorskim radom.

Izvor: Dnevnik Katedralnoga zbora *Albe Vidaković*, Arhiv Rimokatoličkoga župnoga ureda sv. Terzije Avilske, Subotica.

Lit.: M. Kovač Kenjereš, *Jedan život u službi muzičke umetnosti: Život i rad Milana Asića*, *Rukovet*, 1-2/1977, Subotica; *Enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb, 1980; *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Zagreb, 1983; Vojmir [B. Gabrić], *In memoriam Milan Asić (1917–1986.)*, *Bačko klasje*, br. 39, Subotica, 1986.

N. Skenderović

ASIĆ, Zvezdana (Asić-Kovačić, Šarić, Zvezdana) (Zagreb, 15. IX. 1946. – Novi Sad, 1. X. 2000.), pjesnikinja, prozaistica, dramska književnica, kazališna djelatnica. Rođena je u poznatoj umjetničkoj obitelji Asić od oca Milana i majke Jelke rođ. Šarčević. Nakon završetka gimnazije u Subotici upisuje se na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je diplomirala jugoslavistikom. Poslije je upisala i diplomirala i dramaturgiju na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu. Pisala je i objavljivala na srpskom jeziku, a veoma rijetko na dijalektu (npr. *V mlaki je bil mesec*).

Prve pjesme objavljuje u subotičkoj *Rukoveti*, a u osamnaestoj godini, zajedno s Jenőom Tusákom i Petrom Vukovom, objavljuje knjigu *Vidici vetrova* (Subotica, 1964.), u kojoj je zastupljena djelom *Hod za zvezdama*. Za života je objavila još dvije zbirke pjesama: *Prijatelju da ne zaplače* (Subotica, 1969.) i *Fotografije sećanja* (Novi Sad, 1998.). Glavna je karakteristika njezine poezije iznimna senzibilnost, a često susrećemo i elemente ženskoga pisma. Napisala je i više od dvadeset drama i radiodrama, koje su izvođenje u kazalištima u Subotici i Novom Sadu te na valovima nekoliko radijskih postaja. Neke su joj od drama i nagrađivane. Uspješno se okušala i u pisanju pripovijedaka, novela i eseja iz kazališnoga života, koje je objavljivala u periodici (*Rukovet*, *Polja*, *Ulaznica*...).

Lit.: L. Merković, *Književnost Hrvata u Vojvodini poslije II. svjetskog rata*, u: *Tjedan Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1998.

T. Žigmanov

ASIMILACIJA (*lat.* assimilatio: izjednačenje), proces promjene kolektivnoga identiteta etničke zajednice pretapanjem u narod iz njezina okružja, koji je brojniji ili

na drugi način dominantan, obilježen prihvaćanjem njegova jezika, običaja i kulture. Iako neki autori razlikuju nasilnu i nenasilnu asimilaciju, ona je u osnovi nenasilna jer uz nasilje dobiva oblik genocida, tzv. etničkoga čišćenja, kulturocida, urbicida i sl. Na asimilaciju utječu različiti objektivni i subjektivni čimbenici: urbanizacija, jezična standardizacija, vjeroispovijed, karijerni razlozi, materijalni probitak i sl.

1. Kao jedan od prijepornih oblika političkoga reguliranja etničkih odnosa, asimilacija se temelji na ideji namjernoga i svjesnoga eliminiranja etničkih razlika, ali ne na prisilan i brutalan način, nego prelaskom, pretvorbom, konverzijom identiteta članove jedne, obično brojčano manje etničke zajednice slabijega političkoga utjecaja, u drugi, već postojeći ili čak nov etnički identitet. Sami procesi konverzije identiteta iznimno su složeni i ostvaruju se u razmjerno dugu vremenskom intervalu te pod utjecajem mnogih čimbenika, ali se određuju uglavnom s obzirom na rezultat – krajnju uspješnost ili neuspješnost asimilacijske prakse. Cilj asimilacije, uspostava zajedničkoga etničkoga identiteta spajanjem kolektivâ i poništavanjem njihovih razlika, ostvaruje se uporabom svih civilizacijskih resursa kojima raspolaže moderna država: reprezentacijom, izobrazbom, socijalizacijom, dostupnošću javnoga prostora... Budući da mnogi pripadnici asimilaciji izloženoga kolektiva takvu politiku doživljavaju kao nepravednu, u odnosu na nju često se javljaju otpor i protumjere u rasponu od getoizacije i samoizolacije manjina do njihove pobune i secesije. U novije doba zapadne zemlje u kojima živi velik broj manjina, ponajprije useljeničkih, radi onemogućivanja takvih pojava umjesto politike asimilacije provode politiku multikulturalizma.

U literaturi se često ističe da se kroz procese asimilacije provlači i jedna socijalnodarwinistička komponenta u funkcioniranju suvremenih društava: ovdje se name sofisticirano očituju imperijalne težnje većinskih naroda prema manjinskim, a pokušavaju se pravdati progresom, civili-

ziranjem, stabilnošću i sl. Stoga se asimilacija iz funkcionalističke perspektive socijalnodarwinističkoga učenja može promatrati i kao pozitivna činjenica, dako iz gledišta dominantne etničke zajednice, jer pridonosi homogeniziranju društva i uklanjanju napetosti, sukoba i nasilja među različitim društvenim grupama.

Mehanizmi zaštite od asimilacije javljaju se u području prava u drugoj polovici XX. st., ponajprije pravo na zaštitu etničke opstojnosti. Obično se raščlanjuje na dva segmenta: *aktivna prava* – grupa prava koja omogućuju priznavanje etničkoga postojanja u javnim sferama te podupiru etnički identitet osiguravajući mu tzv. identitetsku infrastrukturu – te *pasivna prava* – različita prava koja osiguravaju zaštitu od asimilacije, najčešće zabranom različitih oblika diskriminacije. Riječ je o legitimnoj osnovi za opstojnost prava neke manjine da ne bude asimilirana u drugu nacionalnu grupu, da ne bude utopljena u veliko tijelo većinskoga stanovništva u državi. Asimilacija je potpuna suprotnost – svjesno nastojanje da se ostvari prijelaz u većinski identitetski obrazac: manjine se na neki način, na temelju nekih razloga, ali ne dobrovoljno, odriču svojih etničkih, kulturnih i jezičnih karakteristika kojima se razlikuju od većine i s većinom se stapaju u nacionalno uniformne zajednice.

U teoriji se bilježe različiti tipovi asimilacijske politike, koji se u praksi često prožimaju. Među njima su najvažniji sljedeći:

– *politička asimilacija* praksa je priječenja pripadnika etničkih manjina da sudjeluju u procesima upravljanja državom, državnim institucijama ili tijelima lokalne vlasti na područjima na kojima manjina živi;

– *segregacija* je na djelu kad se manjinska grupa namjerno getoizira i odvaja od bitnih političkih, kulturnih, gospodarskih i drugih zbivanja. Pojedinci iz manjinskih zajednica mogu participirati u društvenom i političkom životu samo ako odustanu od vlastita načina života i potpuno se asimiliraju u većinsko društvo;

– *gospodarska asimilacija* označava oduzimanje materijalne osnovice za kulturno-etnički život, a poslije i za samo postojanje etničke grupe. Provođi se namjernim kočenjem razvoja područja na kojem manjina živi, neadekvatnom politikom zapošljavanja, onemogućavanjem otvaranja visokih škola na području na kojem žive pripadnici manjine, neodgovarajućim sudjelovanjem u pretvorbi državnoga, odnosno društvenoga vlasništva u privatno i dr.;

– *psihološka asimilacija* nastaje kada državna politika stvara ozračje u kojem se pripadnici manjinskih etničkih grupa osjećaju drugorazrednim građanima u kulturnom ili političkom smislu, jer se javno ne koriste svojim jezikom, ne manifestiraju svoju kulturu, način života i dr.;

– *ekološka asimilacija* uništavanje je okoliša koji omogućuje tradicionalni ili drukčiji način života etničke grupe;

– *biološka asimilacija*, koja se naziva i prirodnom, nenasilnom ili dobrovoljnom, ostvaruje se uglavnom miješanim brakovima.

2. Dio procesâ asimilacije vezanih uz bačke Hrvate imao je oblik njihova pretapanja u većinski državotvorni narod (mađarizacija, srbizacija), a dio poticanje oblikovanja novih separatnih etničkih ili nacionalnih skupina Bunjevaca i Šokaca. Iznimno je rijetka bila kroatizacija (tzv. pobunjevčivanje) drugih naroda. O tom procesu ipak svjedoče izvorno nehrvatska, napose mađarska, njemačka i slovačka prezimena, koja danas nose bunjevački Hrvati, npr. u Tavankutu.

Nakon dolaska u Podunavlje za turske vladavine Bunjevci i Šokci živjeli su u svojim zatvorenim društvima, vjerom, zanimanjem i nastambom odvojeni od vladajućega muslimanskoga stanovništva, koje su činili spahije ili je živjelo u gradovima. Protjerivanje Turaka iz Bačke i uspostava Vojne granice i ugarskoga feudalnoga sustava u načinu života Bunjevaca i Šokaca nisu promijenili mnogo, i to kako glede vojnograničarskoga stanovništva, tako i glede stanovništva koje se u ovom razdoblju bavilo civilnim poslovima. Rijetke

slučajeve odnarođivanja uvjetovalo je penjanje u društvenoj hijerarhiji, napose u višoj županijskoj administraciji. Etnička je pripadnost Bunjevaca i Šokaca najčešće bila označivana imenima Dalmatinac i Ilir, a njihov je jezik nazivan dalmatinskim ili ilirskim, kao i u drugim krajevima u kojima je živjelo etnički hrvatsko stanovništvo (Hercegovina, Dalmacija, Bosna, Slavonija, banska Hrvatska i dr.).

Tek će uvođenje mađarskoga umjesto latinskoga kao službenoga jezika u upravi potkraj 1830-ih i početkom 1840-ih omogućiti širu asimilaciju, a razvoj građanskoga društva nakon 1848. i Austro-ugarska nagodba 1867. još će jasnije utrti put tomu procesu, koji dobiva oblik mađarizacije. Usprkos tomu i usprkos odluci o korištenju regionalnim imenom Bunjevci u borbi za očuvanje narodne posebnosti nakon Nagodbe jezik Bunjevaca potkraj XIX. i početkom XX. st. sve se češće naziva hrvatskim (*lingua croatica* u subotičkom franjevačkom samostanu), veze bačkih Bunjevaca s Hrvatskom jačaju na kulturnom, vjerskom, gospodarskom, djelomice i na političkom planu, a u *Nevenu* se pred Prvi svjetski rat ističe da Bunjevci govore hrvatskim jezikom. Znakovito je da je u tom razdoblju asimilacija uzela maha u gradovima, dok su veliki dijelovi bunjevačkoga i šokačkoga stanovništva koji su živjeli ruralnim životom, na salašima, ostali izvan toga procesa. Pokušaji očuvanja narodne samobitnosti, koje je počeo Ivan Antunović, a nastavilo više njegovih sljedbenika (Boza Šarčević, Kalor Milodanović, Pajo Kujundžić, Mijo Mandić, Matija Mamužić i dr.) nisu naišli na dublji odjek među gradskim stanovništvom, što ilustrira malen broj pretplatnika Antunovićevih novina u Bačkoj početkom 1870-ih ili pak odbijanje gradskih tijela u kojima su Bunjevci činili većinu da podupru prijedloge za nastavu na »bunjevačkom« jeziku u Subotici na prijelomu stoljećâ.

Nakon stvaranja prve jugoslavenske države 1918. za bačke je Bunjevce »poslije prvog oduševljenja i idealizma nastupilo razočaranje, ali baš tada je suradnja s

Hrvatskom pojačana na političkom i na kulturnom području» (B. Gabrić). Jedno od najvećih razočaranja bilo je negiranje bunjevačke pripadnosti hrvatskomu narodu, pri čemu je vlast svjesno podupirala otvorenu srbizaciju: između dvaju svjetskih ratova učitelji i profesori u subotičkim školama dovođeni su iz Srbije umjesto da se zapošljavaju lokalni ljudi različitih narodnosti, bunjevački kulturni vođe koji su svjedočili hrvatstvo službeno su premještani u druga mjesta (npr. I. Malagurski-Tanar), u Subotici i Somboru uz državnu su potporu osnivane različite udruge te pokretane novine, časopisi i kalendari koji su promovirali protuhrvatske ideje među Bunjevcima i sl.

U Bunjevaca i Šokaca u poslijetrianonskoj Madžarskoj, koja je u teritorijalnom pogledu bila »pogubno okljaštrena« (često rabljena sintagma u Madžarskoj), asimilacijski su procesi uzeli maha unatoč pokušajima njihova usporavanja, npr. u Bajskoj kršćanskoj čitaonici. Uzrok tomu nije bila samo objektivna brojčana inferiornost Bunjevaca i Šokaca nego ponajprije ozračje potištenosti i šoka madžarske nacije zbog posljedica rata, zbog čega je stupanj tolerancije prema nemadžarima (osim prema Nijemcima) bio sveden na minimum. Društveno je ozračje pripadnicima manjina sugeriralo kako je jedini mogući put egzistencijalnoga opstanka što brža integracija, zapravo asimilacija u madžarski nacionalni korpus. To je doba kada država kao preduvjet za obnašanje i najniže dužnosti u državnom činovničkom aparatu (npr. »maloga birova« na selu) postavlja mijenjanje nemadžarskoga prezimena u madžarsko. Tako su nastala dotad nepoznata prezimena poput Pécsvári od Petranović, Várnai od Vašćan, Légrádi od Jelić, Keszthelyi od Kolarić, Rigó od Kosa i dr. Na istoj su crti i povijesna djela madžarskoga franjevca B. Unyija, koji je pružao kvaziznanstvenu potporu osporavanju hrvatstva Bunjevaca i Šokaca u ugarskom Podunavlju.

Nakon Drugoga svjetskoga rata proces asimilacije bačkih Bunjevaca i Šokaca ubrzan je zbog agrarne reforme i nasilne

kolektivizacije u poljodjelstvu, osobito u Madžarskoj, te urbanizacije i modernizacije. Imajući na umu da su Bunjevci »izrazito agrarne strukture« (A. Lebl), to su bili najvažniji asimilatorski čimbenici u novije doba. Pritom valja imati na umu da je prvih godina nakon Drugoga svjetskoga rata u Jugoslaviji, u uvjetima proklamirane nacionalne ravnopravnosti južnoslavenskih naroda, afirmirano hrvatstvo Bunjevaca te su utemeljene različite hrvatske institucije: društva, novine, kazalište, škole, ali su tijekom 1950-ih ta postignuća postupno dokinuta, poput većine ostalih južnoslavenskih nacionalnih institucija izvan matičnih republika. S druge strane granice, u Madžarskoj, na dokidanje malobrojnih institucija utjecao je sukob Tita i Staljina te su nakon poznate odluke Informbiroa južnoslavenske institucije morale biti zatvarane, a ionako labavi kontakti između Hrvata u Madžarskoj i u Hrvatskoj u cijelosti su zamrli. Dio je nacionalno svjesnih Hrvata odveden na prisilni rad u Hortobágy, poznat kao madžarski Goli otok. Tako su školski sustav i urbanizacija odlučujuće utjecali na asimilacijske procese u Vojvodini, jednako kao i u komunističkoj Madžarskoj.

Na asimilaciju su, sa svoje strane, utjecali i kulturni i jezični unitarizam u Jugoslaviji, koji je tijekom 1960-ih, kad su postupno poboljšani madžarsko-jugoslavenski međudržavni odnosi, preslikan i na odnose Hrvata i Srba u Madžarskoj. U kontekstu izlaganja o jezičnoj raznolikosti govora hrvatske manjine, pa u sklopu toga i odnosa hrvatskoga književnoga jezika i dijalekata u Madžarskoj, poseban je problem predstavljao, čak više nego u bivšoj Jugoslaviji, sam naziv jezika. Naime, nakon Drugoga svjetskoga rata bile su utemeljene mnoge manjinske institucije, npr. škole, novine, radijske, a poslije i televizijske emisije. Hrvati i Srbi, po uzoru na tadašnju Jugoslaviju, imali su zajedničke institucije. Unatoč populacijskomu odnosu koji je bio 9:1 u korist Hrvata, u te se ustanove zapošljavaju uglavnom Srbi, koji su, zahvaljujući pravoslavnim školama u međuratnom razdoblju, imali svoj prosvjetni kadar.

To je bio jedan od uzroka zbog kojih je srpski jezik počeo dominirati upravo pod tim imenom, rjeđe i pod imenom *srpskohrvatski*. Nakon pogoršanja odnosa između Mađarske i Jugoslavije mađarske vlasti potenciraju uporabu naziva *južnoslavenski* te su sve do kraja 1980-ih u Mađarskoj postojale isključivo južnoslavenske škole, južnoslavenske folklorne skupine i druge institucije. Takav je odnos rezultirao i odbojnošću Bunjevaca i Šokaca u Mađarskoj prema učenju »južnoslavenskoga« književnoga jezika te je pridonosio asimilaciji jer je napuštanje hrvatskoga automatski značilo i prelaženje na mađarski jezik, a time i gubljenje ne samo vlastita jezika nego i kulture i običaja. Premda su nakon nastanka hrvatske države i nakon društvenih promjena u Mađarskoj 1991. hrvatske ustanove odvojene od srpskih, a pridjev *hrvatski*, pa i sam hrvatski književni jezik, sve je više u optjecaju te se mnogo toga promijenilo i u gledištima na vrijednosti što ih predstavljaju dijalektni idiomi, pouzdani vrijednosni sudovi moći će se dati tek nakon što novostečena prava ožive i u praksi.

U Vojvodini je asimilacija dodatno jačana medijski snažno promicanim i široko konzumiranim modelom popularne kulture poznatim kao novokomponirana narodna glazba. Ekspanzija srpskoga nacionalizma potkraj 1980-ih prouzročila je daljnje smanjenje broja Hrvata u Bačkoj, a vlast je snažno poticala i raslojavanje hrvatskoga korpusa pri nacionalnom izjašnjavanju na Hrvate, Bunjevce, Šokce i Jugoslavenene. No negiranje pripadnosti bačkih Bunjevaca i Šokaca hrvatskomu narodu bilo je izraženije u gradovima nego u ruralnim područjima. Ti su procesi slabije rezultate imali i u Šokaca nego u Bunjevaca, a u samih je Bunjevaca asimilacija bila slabije izražena u somborskoj nego u subotičkoj općini.

Raspad bivše Jugoslavije sa svoje strane također je ubrzao asimilaciju Hrvata u Vojvodini, no to je zapravo refleksija utjecaja teritorijalnoga razgraničenja Srba i Hrvata na asimilacijske procese u Bunjevaca i Šokaca. Naime, dok su isprva uni-

tarno državno uređenje stare Jugoslavije i proklamirana ravnopravnost Hrvata i Srba omogućivali načelnu ravnopravnost u odgovorima na pokušaje srbizacije među bačkim Bunjevcima i Šokcima, početak teritorijalnoga razgraničenja između Hrvata i Srba, izražen kroz stvaranje Banovine Hrvatske, značio je i borbu za stvaranje područja utjecaja na »spornim područjima«, kakvo je bila i Bačka, te su prvaci bunjevačkih Hrvata tražili da se Banovini Hrvatskoj, zajedno s Baranjom, pripoje sjeverni i sjeverozapadni dijelovi Bačke. Prekinut 1941., taj je proces razgraničenja nastavljen stvaranjem nove Jugoslavije kao federalne države, kad je Vojvodina, kao autonomna pokrajina, ušla u sastav Srbije kao jedne od republika – federalnih jedinica, iako je opetovano bilo nastojanje za priključenjem dijelova Bačke s većinskim hrvatskim (bunjevačkim i šokačkim) stanovništvom Hrvatskoj. Da su s ulaskom u teritorijalno područje srpskoga utjecaja Bunjevci i Šokci u Bačkoj stavljeni u neravnopravan položaj u borbi protiv asimilacije pokazuje pojačano odnarođivanje od kraja 1960-ih, nakon kratkoga poslijeratnoga uzleta hrvatstva. Završetak borbe u jugoslavenskom partijskom vrhu potkraj 1960-ih, koji je rezultirao konfederalizacijom odnosa između republika i davanjem autonomije Vojvodini (1971.–88.) spriječio je otvorene asimilacijske procese među Bunjevcima i Šokcima u Bačkoj. Međutim, dok je nejužnoslavenskim manjinama u Vojvodini bilo omogućeno ostvarivanje manjinskih prava, u odnosu na vojvođanske Hrvate primjenjivan je jezični unitarizam i tiha asimilacija. S raspadom Jugoslavije kao složene, federalne države na njezine sastavne dijelove, čime je završen proces teritorijalnoga razgraničenja između Srbije i Hrvatske, Bunjevci i Šokci u Bačkoj izloženi su agresivnim asimilacijskim metodama, što za rezultat ima pojačanu asimilaciju. U uvjetima egzistencijalnoga straha i prisilnih mobilizacija, etnički hrvatsko stanovništvo u Vojvodini svjesno i nesvjesno skrivalo se u neutralne forme bunjevštine i jugoslavenstva, dok se, s druge strane, dio Bunjevaca i Šokaca preselio u Hrvatsku, čime je asimilacija

preostalogu stanovništvu u Bačkoj olakšana.

Također valja uočiti da od 1918. u Vojvodini Katolička crkva ima posebnu ulogu u očuvanju hrvatske narodne svijesti kod Bunjevaca i Šokaca, osobito zbog uporabe hrvatskoga književnoga jezika u bogoslužju. Zbog toga je sekularni komunistički sustav također znatno utjecao na odnarođivanje tradicionalno religioznih Bunjevaca i Šokaca. S druge strane, kako je u crkvenom životu u Mađarskoj nakon 1918. hrvatski jezik postupno nestajao iz upotrebe, što je tek nastavak procesa započetoga još za austro-ugarskoga razdoblja, nestajala je i jedna važna potpora narodnoj samosvijesti Bunjevaca i Šokaca. Premda su u najnovije doba uočljiva načelno pozitivna stajališta Katoličke crkve u Mađarskoj glede hrvatskoga jezika, nedostaju joj hrvatski svećenici.

U Srbiji su tek demokratske promjene 2000. hrvatskoj manjini donijele ono što je u Mađarskoj ostvareno gotovo desetljeće prije: zakonsku regulaciju, iz državnoga proračuna financirane škole i novinska glasila. Učinjen je time velik pomak u odnosu na prijašnje stanje, kad su se rijetke novine te radijske i televizijske emisije temeljile uglavnom na privatnim inicijativama i sredstvima. Ipak, sve to može samo usporiti objektivne čimbenike asimilacijskih procesa, osobito s obzirom na to da pitanje ostvarivanja manjinskih prava još nije riješeno na zadovoljavajući način.

Poseban problem u vojvođanskih Bunjevaca i Šokaca predstavlja njihovo praktično nesudjelovanje u procesu pretvorbe društvenoga kapitala u privatno vlasništvo, čime su bački Hrvati lišeni ekonomskoga bogatstva u čijem su stvaranju sudjelovali. Zbog toga samo malobrojni uspješni privatni poduzetnici predstavljaju ekonomsku osnovu za očuvanje kulturno-etničke posebnosti bačkih Hrvata.

Prestanak postojanja Jugoslavije 2003. doveo je do gubitka svakoga smisla nacionalnoga izjašnjavanja u rubrici Jugoslaveni te je bunjevačko stanovništvo u Vojvodini ostalo uglavnom podijeljeno na one koji imaju svijest o pripadnosti hrvat-

skomu narodu i na one koji to energično osporavaju smatrajući Bunjevce samostalnom etničkom skupinom, pa čak i posebnim narodom. Na taj način daljnje poticanje antihrvatstva vojvođanskih Bunjevaca od državnih tijela i paradržavnih institucija, osobito pravnim omogućivanjem objektivno hrvatskoj subetničkoj komponenti da se subjektivno izdvoji u posebnu naciju ili etničku skupinu, praktično dobiva formu asimilacije.

Lit.: M. Čermelić, Nastojanja da se bačkim Bunjevcima ospori pripadnost hrvatskom narodu, *Studia ethnologica Croatica*, 6, Zagreb, 1994; J. Horvat [S. Bačić], O bunjevačkom imenu, *Dodatka za znanost, kulturu i umjetnost. Žig*, br. 50, Subotica, 1996; T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997; B. Skenderović [S. Bačić], Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj, *Marulić*, 3/1998, Zagreb; D. Šokčević, *Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj* (<http://www.croatika.hu/hkeздо.html>); T. Žigmanov, Od asimilacije do etničkog čišćenja, u: *Između načela i prakse – položaj malih i velikih manjina u Srbiji*, Beograd, 2004.

T. Žigmanov i S. Bačić

AŠOV (<madž. ásó), 1. najstariji, i danas često rabljen ručni alat za obradu zemlje. Na drvenu dršku pričvršćen metalni dio pritišće se nogom u tlo, a zahvaćena se zemlja prevrće ili izbacuje. Preteča mu je šiljati štap, drvena grana drveta, koju su s vremenom otežali kamenom, a tek poslije kovali od željeza. Najčešće upotrebljavan ašov ravne je površine i pri dnu zašiljen da što lakše ulazi u zemlju, a u područjima gdje je zemlja izmiješana sa sitnim kamenom upotrebljava se ašov lopata. Do pojave strojnih kopačica i ravnalica ašov je bio osnovni alat za kopanje zemlje i podizanje zaštitnih nasipa kraj vodnih tokova, za kopanje temelja zgrada, ravnanje zemljišta i slične radnje; 2. česta mjera »od okak«, oko 25 cm, kojom se određuje dubina kopanja zemlje, npr. strvina se zakopava u jamu dubine tri ašova da je psi ili lisice ne otkopaju; mrtvaca pokapaju u raku duboku devet ašova i dr.

A. Stantić

AT, 1. u pustari nekadašnji zajednički pašnjak za stoku i guske. Nazivao se i jaroš (madž. járás). U njemu su često bili i kopani bunari s dermom, valovom i ka-

ljužom za osvježavanje svinja i bivola za ljetne žege. U atu raste grmoliko drveće. Na subotičkom području odlukom gradskog magistrata atovi su postupno pretvarani u oranice, a tijekom 1930-ih uglavnom su nestali. Sačuvan je samo dio nekoć velikoga ata koji se protezao od Hajdukova do Mórahaloma i nalazi se uz današnju državnu granicu. U tom su atu subotički čobani napasali velika stada, katkad i s više od 1000 ovaca, od ranoga proljeća do zime. Nešto dalje sačuvan je u cijelosti at koji se nalazi u tromedi Đala – Banatsko Arandelovo – Tisa; **2.** križanje, rogalj (ugao) na kojem se putovi sijeku pod kutom od 45°; **3.** šetaliste, javno mjesto, špica.

A. Stantić

ATANACKOVIĆ, Bogoboj (Baja, 10. VI. 1826. – Baja, 28. VIII. 1858.), srpski književnik, kulturni djelatnik, pravnik, senator općine u Baji. Osnovnu školu i nižu gimnaziju pohađao je u rodnom gradu, višu gimnaziju u Pešti, pravo je studirao u Pešti i Bratislavi, a završio u Beču. U mladosti se oduševio idejom jugoslavenstva, bio je član nekoliko srpskih kulturnih udruga i surađivao s članovima ilirskoga pokreta Ljudevitom Gajom i Ilijom Okrugličem Srijemcem. Kao pravnik službovao je u Beču, Baji i Novom Sadu. Sudjelovao je u Mađarskoj revoluciji, a od smrti na gubilištu 1848. spasio ga je Bunjevac Augustin Pijuković. Publicističke i književne ostvaraje (pjesme, pripovijetke, novele i romane) objavljivao je u ondašnjoj (mahom srpskoj) periodici u Austriji, Ugarskoj i Srbiji. Za života je objavio i 5 knjiga. Pisao je i na bunjevačke teme – novelu *Bunjevka*. Objavljena je u zagrebačkom *Nevenu* 1852., a poslije još dva puta u Solunu 1917. i Subotici 1926. Prevedena je i na češki (*Bunévanka*, Prag, 1852.) i mađarski (*Bunjevka : Nővilág*, 1861.). Umro je u trideset drugoj godini od tuberkuloze.

Lit.: I. Ivanić, *O Bunjevcima : povjesničko-narodopisna rasprava*, Subotica, 1894; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 1, Novi Sad, 1972.

T. Žigmanov

ATAR dijel. (*madž.* határ: kraj, predio), **1.** područje općine ili sela. Atare različitih

općina, sela pa i pustara dijeli atarski put. U subotičkom području jedan je od najpoznatijih Bečar-atar, a to je naziv i za cestu koja od Baje do Sente, gdje je bio most preko Tise, vodi kroz područja usputnih općina. Ta je cesta do 1870-ih bila najkraća veza poljodjelicima iz južnih subotičkih pustara (najviše đurđinske, žedničke i pavlovačke) za odvoz viška pšenice u Baju, najbliže trgovište žitaricama. Između Čantavira i Čikerije prolazila je kroz nenaseljena mjesta, gdje su poljodjelce na povratku čekali i pljačkali »bečari« (cestovni razbojnici), pa je po tom i dobila ime. Radi obrane poljodjelci su se vraćali u manjim konvojima. Poznat je i atarski put južnije od Bečar-atar, koji vodi od Baje preko Aljmaša, Bajmoka do Novoga Žednika, gdje se spaja s Bečar-atarom. Ta cesta dijeli subotički i pačirski atar; **2.** zemlja za obradu na teritoriju druge općine. Tako poljodjelci iz subotičke općine kažu da je zemlja (čestica) daleko ako je »čak u pačirskom ataru«.

A. Stantić

ATLAS (*tur.* atlas < arap. atlas < *grč.* Atlas: Atlant), tvornička svilena tkanina. Naziv je dobila prema vrsti veza atlasu, a u uporabi je bio i naziv saten. Lice tkanine izrazito je glatko i sjajno, što je posljedica specifičnoga načina tkanja svile. U raportu, koji se ponavlja tijekom tkanja po dužini i širini tkanine, na crti jedne osovine ili jedne potkine žice, nalazi se samo jedno mjesto prepletanja, što daje sjajnu površinu.

Bunjevke su potkraj XIX. st., osim lionske i brokatske svilene tkanine, kupovale i atlasne jednobojne tkanine od svile, od kojih su šivana »svilena ruva« za svečane prigode, »suknje«, »leveši« i »kecelje«. Od atlasnih svilenih tkanina kupovane su i marame, čija je boja morala biti istančano kombinirana s ruhom, a šivale su se i kapice, pokrivala na žensku glavu, te muški prsluci. Te su tkanine bile jednobojne, i to modre, tamnozelenene, bordo, ljubičaste, crne i bijele, a često su bile urešene zlatnim ili srebrnim vezom.

K. Suknović

AUGUSTINOV, Tomislav (Vajska, 22. I. 1950.), kirurg, publicist. Sin Pavla i Marice, rod. Šimunović. Osnovnu školu završio je u Vajskoj, a klasičnu gimnaziju u *Paulinum* u Subotici. Studij medicine te specijalizaciju iz kirurgije završio je u Novom Sadu. Nakon diplomiranja radi u nekoliko manjih bačkih i banatskih mjesta (Bukin i dr.), a kao kirurg u bolnici u Novom Kneževcu. Tijekom rata prisilno je mobiliziran i poslan u okupiranu Baranju, nakon čega odlazi u Njemačku. Od 1998. uposlen je u Općoj bolnici u Kninu, gdje je voditelj Kirurškoga odjela.

Na poticaj Matije Evetovića napisao je maturalsnu radnju o povijesti Vajske, koju je, pod naslovom *Kulturna povijest Vajske*, izdao tri godine poslije na hrvatskom jeziku i u vlastitoj nakladi. U njoj je obradio povijest rodnoga mjesta, vjerske i prosvjetne prilike, prva mjesna prezimena, običaje i nošnju tamošnjih šokačkih Hrvata te zapisao više narodnih pripovijedaka i pjesama. Pjesme je objavljivao u *Subotičkoj Danici*.

Djela: Četvrta crkva u Vajskoj slavi, *Subotička Danica : Kalendar za prestupnu god. 1972.*, Subotica – Đakovo, 1971; *Kulturna povijest Vajske*, Vajska – Đakovo, 1972.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 68, Subotica, 2004.

Ž. Augustinov

AUSTRIJSKA MONARHIJA, jedan od najpoznatijih povijesnih naziva za državu koju je osnovala dinastija Habsburgovaca. Nastala je iz Istočne Marke, pograničnoga područja koje je 803. utemeljio Karlo Veliki, a 996. javlja se pod imenom *Österreich* (prema *Ostarrichi*) i *Istočna Država* ili *Ostmark*. Sredinom XII. st. Austrija postaje vojvodstvom, a od 1278. na čelo joj dolaze Habsburgovci, koji će njome vladati sve do propasti Monarhije 1918. Habsburgovci su naslov rimsko-njemačkoga cara stekli 1437. i zadržali ga, s kratkim prekidom, sve do kraja Njemačkoga Carstva 1806. Kao rimsko-njemački carevi ženidbenim su vezama stjecali različite europske, pa čak i izvaneuropske zemlje, stvarajući tako konglomerat feudalnih posjeda, ali je njihova vlast poslije ograničena na srednju

Europu. No sve do XVIII. st. država nije imala ustaljeno i jedinstveno ime.

Kako je Turska u XVI. st. uspjela osvojiti velik dio ugarskih i hrvatskih zemalja, Ferdinand I. institucionalizirao je Vojnu granicu, koja je u Hrvatskoj poznata kao Vojna krajina, pogranični teritorij posebno organiziran radi obrane protiv Turaka. Tijekom idućih stoljeća austrijski vladari sudjelovali su u svim važnim europskim sukobima, a u njima su sudjelovali i graničari. Unatoč postojanju Vojne granice, turski su upadi u pogranična područja bili redovita pojava, a austrijski ratovi s Turskom česti. Tijekom XVII. st. s teritorija Hercegovine i Bosne različito, ali ne uvijek etnički izdiferencirano stanovništvo prelazilo je na austrijski teritorij, gdje je stupalo u austrijsku vojnu službu. Tako su i mnogi Bunjevci u graničnim područjima postali austrijski vojnici i borili se protiv turskih upada te poslije sudjelovali u austrijskim ratovima. Tijekom Velikoga bečkoga rata 1683.–99. jedna je veća skupina Bunjevaca, kao dio austrijske vojske, došla i u ugarsko Podunavlje, gdje se uglavnom zadržala oko Subotice, Sombora, Baje i Segedina, a dio ih je otišao dalje na sjever. Sve do sredine 1740-ih bunjevački su graničari iz Bačke ratovali u sukobima Austrijske Monarhije s drugim zemljama (npr. austro-turski ratovi, Austrijski nasljedni rat, Poljski nasljedni rat).

Naziv Austrijska Monarhija učvrstio se početkom XVIII. st. kao rezultat centralizacije na račun feudalnoga partikularizma, pri čemu su ugarske zemlje ipak uspjele zadržati znatan stupanj feudalne samouprave. Tako je Austrijska Monarhija praktično bila podijeljena na austrijske nasljedne zemlje, u kojima su Habsburgovci vladali prema dinastijskom nasljednom pravu, i zemlje krune sv. Stjepana ili ugarske zemlje. Zbog neuspjeha u ratovima protiv Francuske te nakon Napoleonova proglašenja carem 1804. Franjo II. iste je godine uzeo naslov austrijskoga cara, ali je već 1806. bio prisiljen ukinuti Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti i odreći se naslova rimskoga cara. Tako se država službeno nazivala Austrijskim Carstvom 1804.–67.,

Austrija 1720.

1. Austrijske zemlje. – 2. Istočna Marka 803. – 3. Crkvene kneževine (Salzburg, Trident).
 – 4. Velika Vojvodina Toskana 1737. – 5. Granica Njemačkoga Carstva.

premda se danas često rabi njezin neslužbeni naziv Habsburška Monarhija. Od nagodbe s Ugarskom 1868. zemlja se zove Austro-Ugarska.

Velike društvene reforme pokretane iz Beča tijekom XVIII. st., a napose one gospodarske i političke naravi, nalazile su odraza i među »dalmatinskim« i drugim hrvatskim pukom u Bačkoj i u onom dijelu ugarskoga Podunavlja u kojem je hrvatski puk živio. Taj je utjecaj bio posve drukčiji od utjecaja turskoga feudalnoga sustava, kojemu su Bunjevci i Šokci bili izloženi prije toga u Hercegovini, Bosni i turskoj Dalmaciji, a donekle i u Bačkoj, sustava koji je i dalje dominirao teritorijem južno od Save i Dunava sve do druge polovice XIX. st. Srednjoeuropske društvene, političke, gospodarske, kulturološke i civilizacijske stečevine duboko su utjecale na

Bunjevce i Šokce i udaljile ih od balkanskoga kulturnoga miljea, u velikoj mjeri determiniranoga orijentalnim utjecajima.

S ograničavanjem Austrijske Monarhije na srednjoeuropski prostor tijekom XVIII. i XIX. st. oblikovalo se kulturno zajedništvo te u nekoj mjeri zajednički gospodarski karakter pokrajina s različitim povijesnim tradicijama, zajedništvo izraženo pojmom *Mittleuropa*. Pojam je označivao povijesno područje njemačkoga utjecaja, koje je pokrivalo uglavnom zemljopisni prostor Austrijske Monarhije i poslije Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske. Premda je takva *Mittleuropa* srušena versailleskim poretkom 1918. i dotučena blokovskom podjelom Europe 1945., pad komunističke željezne zavjese i prestanak političke podjele Europe na zapadnu i istočnu 1990. oživio je sred-

njoeuropske povijesne tradicije, ali sad u novom okruženju. Njega na širem planu obilježavaju političko i ekonomsko ujedinjenje Europe i svjetska gospodarska globalizacija, a na lokalnoj razini, u Vojvodini, prožimanje s balkanskom civilizacijom.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 1, Zagreb, 1941; A. J. P. Taylor, *Habsburška monarhija 1809-1918*, Zagreb, 1990; S. Bačić, *Povelje slobodnih kraljevskih gradova Novog Sada, Sombora i Subotice*, Subotica, 1995.

S. Bačić

AUSTRIJSKI NASLJEDNI RAT, višegodišnji ratni sukob koji je za povod imao osporavanje prava Marije Terezije da naslijeđi austrijsko prijestolje, po čemu je dobio i ime. Kako nije imao muških potomaka, Karlo III. donio je 1713. Pragmatičku sankciju, kojom je proglasio nedjeljivost habsburških zemalja i utvrdio pravo naslijeđa prijestolja i za kćeri. Premda je s vremenom dobila unutarnju i vanjsku potvrdu, nakon stupanja Marije Terezije na prijestolje 1740. Pragmatičku je sankciju osporio nekoliko europskih zemalja, u prvom redu pruski kralj Friedrich II. Bio je to povod za Austrijski nasljedni rat ili Rat za austrijsku baštinu 1740.–48. Poseban dio toga rata bili su Prvi i Drugi šleski rat 1740.–42. i 1744.–45. Završeni su Dresdenskim mirom 1745., kojim je veći dio Šleske pripao Pruskoj. Austrijski nasljedni rat završen je Aachenskim mirom 1748. On je Austriji donio manje gubitke i u zapadnoj Lombardiji (Parma, Piacenza i Guastalla) u korist Španjolske.

Zbog ratnih prilika dugogodišnja nastojanja mađarskoga plemstva da Potiska, Pomoriška i Podunavska vojna granica budu ukinute djelomično su ostvarena zakonskim člankom XVIII. ugarskoga sabora iz 1741. Njime je Marija Terezija, kako bi osigurala ratnu potporu ugarskoga plemstva, u sklopu priznanja ugarskih staleških prava pristala i na teritorijalnu reorganizaciju vojnograničarskih teritorija. U procesu reinkorporacije dotadašnjih graničarskih teritorija u civilni sustav vlasti pojedini su vojni šančevi razvojačivani 1743.–46., a graničari koji nisu željeli prijeći pod civilnu vlast preseli su se u druge

dijelove Vojne granice u južnoj Ugarskoj. Subotica se pritom izborila za status privilegiranoga komorskoga trgovišta 1743., a Novi Sad i Sombor za status slobodnoga kraljevskoga grada 1748., odnosno 1749. Poseban status Subotice i Sombora utjecao je i na jačanje položaja tzv. dalmatinskoga (etnički hrvatskoga) stanovništva u tim gradovima, ali i u cijeloj županiji.

Austrijski nasljedni rat zadnji je rat u kojem su somborski i subotički vojnici sudjelovali kao graničari. Ratovali su na bojištima u Šleskoj, Bavorskoj, Moravskoj i Češkoj u operacijama 1740.–45., i to 1740.–41. u Prvom šleskom ratu, 1742. u Moravskoj i Češkoj te 1743. u Bavorskoj. Od bunjevačkih vojnika u ratu su se najviše istaknuli somborski vojnici, osobito poručnik (lajtnant) Miško Pletikosić, koji je više puta ranjavan, Lovro Bašić, koji je 1741. dobio čin poručnika, te satnik Marko Marković, koji je zapovijedao s više husarskih (konjaničkih) četa, a zbog zasluga je 1745. promaknut u bojnika. Sudjelovanje i zasluge somborskih graničara u ovom ratu spominju se u naraciji Somborskoga privilegija iz 1749.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, I, Szabadka, 1886; *Hrvatska enciklopedija*, 1, Zagreb, 1941; D. Živojinović, *Uspón Evrope 1450–1789*, Novi Sad, 1989; S. Gavrilović, *Sombor – graničarski šanac (1687–1745)*, *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 46, Novi Sad, 1992; W. Oppenheim, *Habsburgs and Hoenzollerns 1713–1786*, London, 1993.

S. Bačić

AUSTRO-TURSKI RATOVI, zajednički naziv za šest većih ratnih sukoba između Austrije i Turske od polovice XVI. pa do kraja XVIII. st. Nakon Prvoga (1593.–1606.) i Drugoga austro-turskoga rata (1663.–64.) Austrija i Turska sa svojim su saveznicima vodile nekoliko ratova potkraj XVII. i tijekom XVIII. st., koji su od važnost i za Hrvate u ugarskom Podunavlju.

1. Veliki bečki rat (1683.–99.). Započet kao turski pokušaj osvojenja Beča, taj je rat postao jednom od prekretnica u europskoj povijesti, jer je naznačio početak povlačenja Turske iz Europe. Poznat je još i kao Morejski rat, prema Moreji, grčkom

imenu za Peloponez, gdje se Venecija, kao saveznica Austrije i članica Svete lige 1684.–99. borila protiv Turske.

U ratu koji je vođen s promjenljivom srećom Leopold I. pozvao je kršćane pod turskom vlašću da mu se pridruže. Na strani Austrije borili su se i Bunjevci iz tzv. Turske Hrvatske, Hercegovine i Bosne. Dvorsko je ratno vijeće 1687. dopustilo naseljavanje skupine od oko 5000 Bunjevaca u Baju, Segedin, Sombor i Suboticu te u njihove okolice. Bunjevački su vojnici sudjelovali u daljnjim borbama u Bačkoj, osobito u bitkama kod Slankamena 1691. i Sente 1697. Austrijskoj su se vojsci pridružili i Srbi s Kosova. Oni su se, nakon turskih ratnih uspjeha, pod vodstvo svojega patrijarha Arsenija III. Čarnojevića u veliku broju preselili u ugarske i slavonske županije 1690. u migraciji poznatoj kao Prva velika seoba Srba.

Novoosvojeni krajevi (*neoacquisita*) odmah su dolazili pod ingerenciju Dvorskoga ratnoga vijeća i praktički postajali dijelom Vojne granice. Mirom sklopljenim u Srijemskim Karlovcima 1699. Habsburgovci su dobili cijelu Ugarsku osim Banata. Na jugoistočnoj granici carstva, duž toka Tise, Dunava i Save, pogranični dijelovi Bačke, uključujući i gradove Sombor i Suboticu, ostali su dijelom Vojne granice, a preostali je teritorij predan civilnoj upravi. Tako je dio bunjevačkoga stanovništva potpao pod feudalnu vlast ugarske vlastele u rekonstituiranim županijama, a drugi je dio ostao živjeti vojnograničarskim životom, izravno podlozan Dvorskomu ratnomu vijeću u Beču.

2. Četvrti austro-turski rat (1716.–18.). U prvom ratu Karla III. protiv Turaka austrijske su trupe, predvođene Eugenom Savojskim, postigle znatne uspjehe, koji su priznati Požarevačkim mirom 1718. Austrija je, među ostalim, dobila Banat, dio bosanske Posavine i sjevernu Srbiju.

Somborski su graničari sudjelovali u trima najvećim bitkama: kod Petrovaradina i Temišvara 1716. te Beograda 1717. Jednom su prigodom Turci zarobili jedanaest somborskih vojnika, koji su poslije

otkupljeni za više od 2000 forinti. Za zasluge u ratu Sombor je umjesto prijašnjega naslova vojni šanac (*fossatum militare*) dobio nov i postao vojničkim trgovištem (*oppidum militare*).

Iako su nakon rata županijske vlasti tražile ukidanje Vojne granice, to nije moglo biti ostvareno jer je ocijenjeno kako Turska nije toliko oslabljena da ne bi mogla ponovno povesti rat za vraćanje teritorija izgubljenih Karlovačkim i Požarevačkim mirom.

3. Peti austro-turski rat (1737.–39.). U drugi Karlov rat protiv Turske Austrija je uvučena nedovoljno spremna i neodlučna, bez Eugena Savojskoga, koji je svojom karizmom i vojničkom sposobnošću postigao znatne uspjehe u prijašnjim ratovima. Tako je Austrija Beogradskim mirom 1739. izgubila gotovo sva svoja teritorijalna postignuća u Srbiji i Bosni iz prijašnjega rata, a srpsko stanovništvo pod Turskom, koje je na poziv Austrije podiglo ustanak, pod vodstvom Arsenija IV. Šakabenta ponovno se iselilo u Ugarsku u tzv. Drugoj velikoj seobi Srba.

U samom ratu somborski i subotički graničari sudjelovali su na više bojišnica. Somborske husare (konjanike) obiju vjeroispovijedi vodio je satnik Marko Marković, a od bunjevačkih poručnika (lajtnanata) na čelu somborskih četa bili su Miško Bokerović, Martin Parčetić, Ivan Bašić i Miško Pletikosić.

Zapovjednici subotičkih graničara bili su Jakov Sučić, Milak Bukvić, Naco Vuković, Ivan Budimčević, Grgo Vidaković, Šime Antunović, Jerko Vuković, Ilija Crnković, Luka i Stipan Vojnić te Ilija i Josip Kopunović. Dio somborskih i subotičkih graničara sudjelovao je 1738. u borbama kod Banje Luke, a drugi dio kod Šapca, gdje je 25. II. poginulo četrdeset ljudi, a ostale su Turci odveli u Zvornik. Odatle je za 1700 forinta na slobodu pušten Pajo Skenderović, koji je skupio otkup za zarobljene somborske i subotičke vojnike. Nakon povratka u Bačku dobio je pismenu preporuku segedinskoga graničarskoga zapovjednika Fabrija i uspio je prikupiti ve-

liku sumu novca (više od 16.000 forinta) te su zarobljenici uspješno otkupljeni.

Povelja slobodnoga kraljevskoga grada Maria Theresiopolis iz 1779., navodeći vojne zasluge subotičkih graničara u ovom ratu, govori i o njihovu sudjelovanju u borbama kod Vidina, Mehadije, Niša i Beograda. Kod Mehadije, u današnjoj Rumunjskoj, sudjelovao je i Luka Vojnić, jedan od petorice braće Vojnić koji su poslije kupili polovinu Bajše, a satnik Luka Sučić bio je poslan s četom od 150 graničara radi sudjelovanja i borbama na brodovima kod Beograda.

Ovaj je rat u Bačku donio epidemiju kuge 1738.–39., od koje su umrle stotine ljudi. Nakon prestanka epidemije u Subotici su, u znak zahvalnosti Bogu, franjevci 1738. postavili temelje kapele sv. Roka na Somborskom putu. Kapela je izgrađena uz materijalnu potporu Subotičana i franjevača.

4. Šesti austro-turski rat (1787.–91.). Josip II. u savezu s Katarinom II. ponovno je pokušao proširiti austrijsku vlast na područja južno od Save i Dunava, ali se rat vodio s promjenljivim uspjehom, a usto je, kao i u prijašnjim austro-turskim ratovima, Austrija bila opterećena sukobima i na drugim europskim frontama te je Leopold II. u Svištovu 1791. sklopio mir s Turskom prema načelu *status quo ante*, čime su jugoistočne granice Habsburške Monarhije prema Turskoj ostale iste sve do Berlinškoga kongresa 1878.

U ovom ratu stanovnici Baje, Sombora i Subotice nisu izravno sudjelovali, ali su vojsku materijalno i novčano znatno potpomagali, a Josip II. osobno je, obilazeći trupe, boravio i u Subotici 1. III. 1788. te 22. i 23. X. 1789. Za požrtvovni rad i junaštvo u ratu Josip II. imenovao je 1788. mladoga franjevca Nikolu Mилаšina, rodom iz Čavolja, biskupom mlade Stolnobiogradske biskupije.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, I, Szabadka, 1886; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; *Hrvatska enciklopedija*, 1, Zagreb, 1941; G. Ulmer, Subotičani pod Zvornikom 1738. godine, *Rukovet*, 9-10/1973, Subotica; S. Gavrilović, Sombor – graničarski

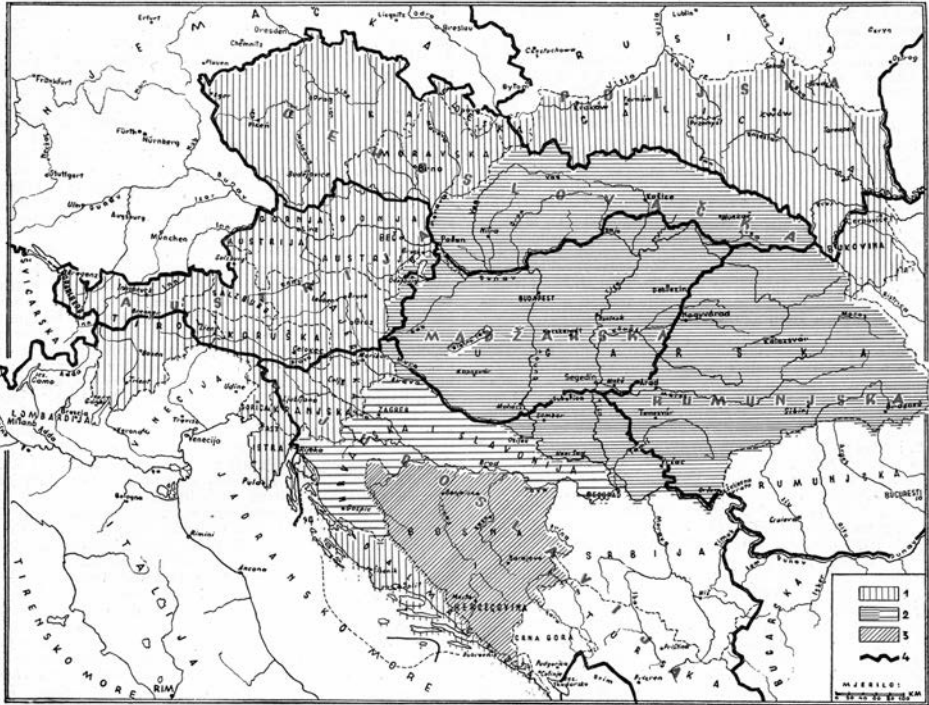
šamac (1687–1745), *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 46, Novi Sad, 1992.

S. Bačić

AUSTRO-UGARSKA MONARHIJA, ime za preuređenu, dualističku državu Habsburgovaca u razdoblju 1867.–1918. Nakon poraza austrijske vojske kod Sadove (*njem.* Königrätz) i mnogih usuglašavanja političara, u Beču su prihvaćeni prijedlozi Ferenc Deáka te je Franjo Josip 17. II. 1867. imenovao ugarsku vladu na čelu s grofom Gyulom Andrásyjem. Kad je 29. V. ugarski sabor prihvatio Austro-ugarsku nagodbu (*Ausgleich*) i kad su 8. VI. Franjo Josip i njegova supruga Elizabeta okrunjeni u crkvi sv. Matije u Budimu, nastala je država koju su činili austrijski i mađarski dio. Imala je dva sjedišta, Beč i Budimpeštu, dvije vlade, dva parlamenta, a zajedničko je ostalo samo ministarstva vanjskih poslova i ministarstvo vojske te ministarstvo financija, koje je namirivalo potrebe dvaju spomenutih ministarstava. Parlament su birali članove izaslanstva koje je nadgledalo rad zajedničkih ministarstava. Nakon deset godina iznova su utvrđivane carine, odredbe trgovinskoga saveza, a potvrđivana je i povelja Austro-ugarske banke.

Austro-Ugarska Monarhija prema teritoriju (više od 600.000 km²) i prema broju stanovnika (35 milijuna) bila je treća europska sila, ali je realno njezina snaga ipak bila manja. U njoj je živjelo 11 naroda i desetak etničkih skupina. Njihovi nacionalizmi i zahtjevi proistekli iz njih postali su ubrzo velik problem u Monarhiji.

Mađarski Zakon o narodnostima iz 1868. tomu je konglomeratu narodnosti jamčio pravo kulturnoga i političkoga organiziranja te uporabu materinskoga jezika u nižim instancijama školstva, uprave i sudstva. U političkom smislu svi su stanovnici pripadali jedinstvenoj ugarskoj naciji te država nije priznavala pravo na autonomiju nemadžarskim građanima Ugarske. Iznimka je bila Hrvatska, s kojom je Ugarska 1868. sklopila nagodbu prema kojoj je Hrvatska sačuvala svoju posebnost, jezik i sabor, koji je birao 40 zastupnika za ugarski parlament. Budimpešti je plaćala postotak zajedničkih državnih

Austro-Ugarska

1. Carevinske zemlje. – 2. Zemlje krune sv. Stjepana. – 3. Bosna i Hercegovina.
– 4. Granice država sljednica.

troškova, a iz mađarske su prijestolnice postavljani i opozivani hrvatski banovi.

Bilo je nekoliko planova promjene dualističkoga državnoga uređenja, od kojih je najvažniji bio trijalizam, prema kojemu bi država, uz austrijski i mađarski dio, imala i treći, slavenski dio. Jedan od najvažnijih pobornika takva rješavanja nacionalnoga pitanja slavenskih naroda u okviru Austro-Ugarske bio je prijestolonasljednik Franjo Ferdinand, koji je ubijen 1914. u Sarajevu.

Austro-Ugarska je prestala postojati nakon poraza u Prvom svjetskom ratu, kad su osnovane teritorijalno umanjene samostalne države Austrija i Mađarska, čiji su prijašnji dijelovi pripojeni novim nacionalnim državama (Kraljevina SHS, Čehoslovačka, Poljska) ili već postojećim zemljama (Rumunjska, Italija). Time je potaknut nacionalizam mnogih srednjoeuropskih naroda, što je trebalo spriječiti širenje revolucionarnoga boljševizma iz Rusije te

oslabiti njemačko gospodarstvo i politički utjecaj u tom dijelu Europe.

I podunavski su Bunjevci u okviru Austro-Ugarske Monarhije počeli aktivnosti u pravcu narodnoga preporoda. Iako su najvažniji narodni preporoditelji bez sumnje postigli neke rezultate (osnivanje više društava, nakladnička djelatnost i dr.), uspjeh je tih aktivnosti ostao polovičan. Razlozi su za to brojni, ali se odlučnima čine teritorijalna odijeljenost od hrvatskih županija, u kojima se moderna hrvatska nacija formirala na temelju Hrvatsko-ugarske nagodbe, te tadašnji loši mađarsko-hrvatski odnosi, zbog čega se borba za očuvanje narodnoga identiteta mogla voditi samo preko amorfnih lokalnih imena (Bunjevci, Šokci), iako u mnogim slučajevima čak ni to nije bilo tolerirano, pa se npr. pri osnivanju udruga iz njihova naziva morala izostaviti narodnosna oznaka *bunjevački*. Međutim, »pokušaji mađarizacije zapravo su probudili Bu-

njevce i Šokce iz njihove nacionalne indiferentnosti i letargije te su njihovoj nacionalnoj svijesti dali takav polet da su potkraj XIX. i početkom XX. st. doživjeli nevreden i jedinstven nacionalni preporod u svojoj cjelokupnoj povijesti, od kojega još i danas žive« (T. Vereš).

M. Grlica i S. Bačić

AUTONOMISTIČKI POKRET, naziv za političke težnje Srba iz južne Ugarske, a poslije, u južnoslavenskoj zajednici, vojvođanskih Srba i drugih etničkih zajednica Vojvodine, prema samostalnijem razvitku u okviru danih državnih okvira. U razvitku autonomističkoga pokreta razlikuje se nekoliko faza.

1. Austrijski su vladari Srbima koji su 1690. s Balkana izbjegli u Ugarsku omogućili poseban sustav personalne autonomije utemeljene na vladarskim privilegijama. Ta se autonomija odnosila ponajprije na crkvenu i vjersku samostalnost. Politički i crkveni vođe ugarskih Srba počeli su poslije postavljati i zahtjeve za teritorijalnom autonomijom, a najpoznatiji su od njih odluke Temišvarskoga sabora 1790., Svibanjske skupštine u Srijemskim Karlovcima 1848. te sabora održanoga na Blagovijest 1861. Krunsko područje Srpsko Vojvodstvo i Tamiški Banat 1849.-60. općenito se ne smatra ostvarenjem srpske teritorijalne autonomije, jer su Srbi u njemu činili znatnu manjinu, upravitelj je postavljan iz Beča, a službeni je jezik bio njemački. Zahtjevi za teritorijalnom autonomijom nisu bili u skladu s političkom realnošću (teritorijalna nekompaktnost srpskoga stanovništva, nepostojanje odgovarajućih povijesnih tradicija, formiranje moderne mađarske nacije i sl.) te je do raspada Austro-Ugarske zadržana personalna crkvena autonomija s ovlastima i u nekim svjetovnim područjima (školstvo, bračno i obiteljsko pravo i dr.).

Klice budućega autonomističkoga pokreta među bivšim ugarskim, sad vojvođanskim Srbima nalaze se već u različitom viđenju načina ujedinjenja, odnosno pogleda na buduće državno uređenje, koje su izražavale Radikalna stran-

ka Jaše Tomića i Demokratska stranka »kikindskih demokrata«. Uspostavljeno centralističko uređenje, utemeljeno na srbijanskom »pijemontizmu«, nije rezultiralo samo nezadovoljstvom nesrpskih naroda u zemlji nego i nezadovoljstvom dijela tzv. Srba prečana. Iako je njihovo neslaganje zbog nacionalnoga zanosa isprva bilo veoma ograničeno, ono se nakon donošenja Vidovdanskoga ustava 1921. polako počelo širiti i svoju je snagu crplo ponajprije iz gospodarskih prilika, osobito zbog nerazmjernih poreznih opterećenja Vojvodine te nekompetentnoga činovništva, koje je uglavnom regrutirano iz Srbije. Tijekom 1930-ih to je nezadovoljstvo dobilo i formalnu političku dimenziju donošenjem Somborske rezolucije u srpnju 1932., Novosadske rezolucije u prosincu 1932. i stvaranjem Vojvođanske fronte (pokreta) 1935., u čijem su sastavu bili vojvođanski ogranci beogradskih stranaka. Tim se akcijama, među ostalim, tražilo da se preoblika unitarnoga državnoga uređenja provodi ne samo prema etničkim nego i prema povijesnim načelima. Osnivanje Banovine Hrvatske 1939. negativno se odrazilo na autonomističke težnje jer je razbudilo hrvatsko-srpske sporove oko razgraničenja u Vojvodini, zbog čega je autonomistički pokret gubio osnove svojega političkoga identiteta.

Autonomističke ideje među jugoslavenkim komunistima pred Drugi svjetski rat vezale su položaj Vojvodine za federativno preuređenje Jugoslavije na široj nacionalnoj i povijesnoj osnovi. U ratu je autonomija Vojvodine određena u odnosu na Srbiju, koja je pak bila element jugoslavenskoga federalizma. Takva autonomija Vojvodine temeljila se na negativnom iskustvu iz stare Jugoslavije te na širim povijesnim, etničkim, kulturnim i ekonomskim razlozima, ali je u praksi bila ograničena okvirima centralističkoga komunističkoga društvenoga sustava. Tek će sukob između centralista i federalista u partijskom vrhu 1960-ih to pitanje razriješiti konfederalizacijom zemlje. U njoj je svoje mjesto imala i autonomija Vojvodine, koja je dobila ustavna jamstva 1974. U idućih petnaestak godina postupno je formiran pre-

poznatljiv politički, ekonomski i kulturni subjektivitet Vojvodine u gotovo svim područjima društvenoga života. Rušenjem vojvođanske autonomističke vlasti tzv. antibirokratskom revolucijom 1988. počeo je proces centralističkoga državnoga uređenja Srbije, pri čemu je autonomija Vojvodine formalno zadržana, ali bez ikakva stvarnoga sadržaja. Bitno dalje nije otišao ni tzv. Omnibus zakon iz 2002., kojim su pojedini poslovi delegirani u djelokrug vojvođanskih tijela.

2. Podunavski Hrvati s područja Bačke imali su različita stajališta prema autonomističkomu pokretu u njegovim razvojnim fazama. Za vrijeme austrijske, odnosno ugarske vladavine oni u njemu nisu sudjelovali jer je imao nacionalni predznak u kojem za njih nije bilo mjesta. U vrijeme raspada Austro-Ugarske Bunjevci i Šokci primarno su se vezivali za ideju kidanja veza s bivšom državom, a ostala su pitanja bila zanemarena. U staroj Jugoslaviji politički život bačkih Bunjevaca i Šokaca uglavnom je tekao u okviru ukupnosti hrvatsko-srpskih odnosa, a stajalište prema autonomističkomu pokretu laviralo je između stavova o podjeli hrvatske i srpske sfere utjecaja i potpori autonomističkomu pokretu. Tako je Blaško Rajić bio zastupnik obiju opcija: nakon početnoga oklijevanja njegova Bunjevačko-šokačka stranka iz Subotice i njezin list *Neven* 1921. daju potporu autonomističkomu pokretu, a 1924. Bunjevačko-šokačku stranku preimenovala je u Vojvođansku narodnu stranku u neuspješnoj namjeri da okupi sve katolike u pokrajini. Nakon stvaranja Banovine Hrvatske Blaško Rajić i njegove *Subotičke novine* zastupaju pripojenje dijelova Bačke koji su bili kompaktno naseljeni hrvatskim stanovništvom Banovini Hrvatskoj. Za razliku od njega, somborski odvjetnik Grga Vuković, inače u stanovitoj mjeri aktivan u sklopu autonomističkoga pokreta, bio je predstavnik druge skupine, koja je i nakon sporazuma Cvetković-Maček smatrala da se hrvatski interesi u Bačkoj mogu bolje zaštititi u okviru

autonomne Vojvodine. I Josip Vuković Dido pred rat je najprije bio pristaša autonomističkoga pokreta, ali je poslije isticao i mogućnost hrvatsko-srpske diobe Vojvodine ako pokrajina ne bude posebna federalna jedinica.

Nakon Drugoga svjetskoga rata dio vojvođanskih političkih i drugih kadrova bili su i Bunjevci i Šokci koji su za središte svojega profesionalnoga života odabrali Novi Sad: političari, gospodarstvenici, suci, kulturni djelatnici, administrativni radnici i dr., iako ih je bilo razmjerno malo. Nakon ukidanja autonomije Vojvodine vojvođanski su Hrvati aktivni pristaše autonomističkoga pokreta, s iznimkom predstavnika onih Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima. Većina njih opredijeljena je centralistički.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; Lj. Krkljuš, *O političkim strankama u Vojvodini od 1918. do 1929. godine*, doktorska disertacija, Novi Sad, 1978; R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine 1929-1941*, Novi Sad, 1995; D. Boarov, *Politička istorija Vojvodine u trideset tri priloga*, Novi Sad, 2001.

S. Bačić

AVLIJA *dijal.* (tur. avli < grč. auli: dvorište ograđeno zidom), 1. dvorište seoske ili gradske kuće. Među seoskim se dvorištima razlikuju seoska poljodjelska avlija i salašarska avlija. Seoska je poljodjelska avlija na većem prostoru na kojem su »košara« (staja za konje), »volarica« (staja za krave), »svinjak« (svinjac) i omanje »gumno« (gumno, prostor za odlaganje kabaste stočne hrane, prostirke i ogrizine). Salašarska je avlija prostrana, najčešće na sredini ograđene ledine (travnatoga dijela dvorišta), u njoj je salaš s gospodarskim i pomoćnim zgradama. Raspored je zgrada takav da se pogledom mogu nadzirati iz salaša. Kroz avliju vodi put od ceste prema njivama; 2. na salašu prostor između salaša i stajâ.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Stantić

TISKANJE OVOG SVESKA POMOGLI SU:

Udruga za potporu bačkim Hrvatima, Zagreb

Pliva d.d., Zagreb

JKP Suboticaplin, Subotica

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
500